

A
FRANCIA-MAGYAR
ÉS
A BELGA-MAGYAR
VEGYES DÖNTŐBÍRÓSÁG

ÍRTA
Dr. KRÁHL VILMOS
ÜGYVÉD

Budapest, 1923.

*Édes Atyám
Emlékének.*

ELŐSZÓ.

Bekapcsolódást keresni a nemzetközi szervek pozitív munkájába és kitartó, céltudatos részletmunkával szolgálni azokban, távoli nagy nemzeti célok előkészítését: ezt jelölte meg Apponyi Albert gróf, kifelé ható államéletünk legközelebbi feladatául.*

A békeszerződések által létesített nemzetközi jogintézmények paritásos kiépítése és azoknak működése körül ilyen munkára széles tereken nyílik lehetőség, annál inkább, mert a békeszerződések többnyire csak elvi rendelkezéseket tartalmaznak és a kivétel számára még számos lehetőséget engednek.

„Vegyes Döntőbíróóság”-okat szervez a békeszerződés olyan peres kérdések lebonyolítására, amelyek a volt ellenséges honosok (és államok) között a háború előtti tartozásokból, szerződéses jogviszonyokból és a háborús károkból kifolyólag adódnak. Ezen nemzetközi bírósági szervek perrendtartása és gyakorlata körül a jogászai munka számára, a fentkörvonalazott irányban, számos feladat nyílik meg. Egyrésztől azáltal, hogy a békeszerződések létesítette összes nemzetközi intézmények között, — beleértve a Népszövetséget és annak tanácsát, (népszövetségi akta 4. cikk), valamint az „Állandó Nemzetközi Bíróságot” (népszövetségi akta 14. cikk) és ideértve a „Nemzetközi Munkahivatal”-t és tanácsát is (trianoni szerződés 316. és 321. cikkei), — egyetlen egy sincsen, amelyben a szerződő államok paritása olyan tisztán érvényesülne, mint a vegyes döntőbíróósági intézményben. Másrésztől azáltal, hogy a trianoni államszerződésnek a vegyes döntőbíróóságokra vonatkozó rendelkezései csonkák és fogyatékosak és így számos lehetőség kínálkozik arra, hogy az intézmény a nemzetközi magánjog elfogadott elvei szerint építtessék ki és hogy perrendtartásában és gyakorlatában a magyar jogrendszer is érvényre juttattassék.

Ezen a ponton lehetővé válik bekapcsolódni a nemzetközi jogélet fejlődésmenetébe és új tereken, békés hódításokat szerezni a magyar jogrendszernek és ezen tulmenőleg, új megnyilvánulásokban érvényesíteni megcsonkított és megtépett hazánk szuverenitását.

Ez a tanulmány a maga szerény eszközeivel és a maga körülhatárolt feladatkörében ezt a célt óhajtja szolgálni. Ezen eszmenetből kiindulva, vannak benne helyenkint gondolatok és jogi

*L.: „Ungarns Einfügung in die Weltlage”. (P. Lloyd” 1922. febr. 5.)

megoldások felvetve, a még létesítendő döntőbíróóságok perrendtartásaihoz. Talán megérdemlik, hogy megfontolás tárgyává tészenek.

Ezen távolabbi cél szolgálata mellett, ez a tanulmány elsősorban gyakorlati használatra készült. Épen ezért mellőzi a nemzetközi bíraskodás elvi kérdéseinek taglalását és az eljárási szabályzatokat főképen perjogi és gyakorlati perviteli szempontokból teszi méltatás és bírálat tárgyává. Mindazonáltal, a tudományos szempontok nincsenek kikapcsolva. Megkeresi a dolgot az összefüggést, a döntőbíróági perrendtartás és a II. hágai békekonferencia IV. egyezményben szabályzóit „Nemzetközi választott bíróság” perrendtartása között. Kimutatja a nemzetközi perjogi elveknek, különösen a IV. hágai magánjogi konferencia I. (perjogi) egyezményében kodifikált jogelveknek, a döntőbíróági eljárásokba miként való átvitelét. Az összehasonlító jogtudomány szempontjait követi a párhuzamos jogi szabályozások közötti eltéréseknek és ezek okainak kimutatásában; a párhuzamos jogszabályozások egymásra való hatásának nyomon követésében és a judikaturák megtermékenyítő kölcsönhatásának megvilágításában.

Merőben gyakorlati szempontok érvényesülnek e dolgot azon részében, amelyben a francia-belga perjognak a vegyes döntőbíróági eljárásokra való domináló befolyását megvilágítja. A francia-belga perjogban, a perbírónak a peranyaghoz való viszonya egészen más, mint aminő a német-magyar perjogban. Röviden összefoglalva, ez a különbség olyképen jellemezhető, hogy a bírót ott sokkal nagyobb szabadság illeti meg már abban a kérdésben, hogy egyáltalán van-e helye bizonyítás elrendelésének? Ez magával hozza azt, hogy a francia-belga perjogban, a perbeli bizonyítás — úgy amint az nálunk lefolytatódik — kivételes dolog. Ez a körülmény, szükségképen visszahat magára a pervitelre és különösen a bizonyítás iránti indítványokra. A francia-belga perjognak ezen sajátosságai — több kevesebb módosítással — átmentek, a francia-német rendszerű döntőbíróági eljárásokba — és így a francia-magyar eljárásba is. Épen ezért, ennek megvilágítására e tanulmány különös gondot fordít.

A gyakorlati szempont a jelen esetben több mint a magyar feleknek pusztá magánjogi érdeke. Minthogy a volt ellenséges államok honosaival szemben, minden egyéni érdek az egész magyar közgazdaságot érinti; minthogy továbbá Franciaország és Belgium is az államközi clearing mellett optáltak: minden egyéni érdek sikeres megvédése, egyben állampénzügyeink védelme is.

Nehéz feladat tudományos és gyakorlati szempontokat összhangba hozni és egyidejűleg egyetemes nemzeti célokat szolgálalni. Jól tudja szerző, hogy ezen nehézségeket csak hézagosan és fogyatékosan sikerült megoldania; de épen a feladat nehézségénél fogva jóakarátú elnézést remél.

Elnézést kér szerző azért is, hogy a jelen dolgotban a vegyes döntőbíróóságoknak csak az elmúlt (1922.) év zártáig megjelent judikaturája van feldolgozva. (A „Recueil des décisions des

Tribunaux arbitraux mixtes” 1—17.füzeteiben foglalt jogesetek). Ennek mentsége az, hogy a jelen dolgozat kézírata, folyó (1923). év február 20-ikán már nyomdakészen állott, de a kiadás körüli nehézségek a megjelentetést elodázták. Az időközben megjelent joggyakorlat feldolgozása és felvétele, újabb lényeges késedelmet okozott volna, ami — figyelemmel arra, hogy a perindítási határidők folyó évi december 31-ikén lejárnak, — mindenképen elkerülendő volt.

Bár ne maradnának e tanulmány törekvései egészen meddők! Bár sikerülne a szolgáltni kívánt célokat egyetlenegy lépéssel is előbbre vinnie!

Ha a végzett munka nyomán megoldások valósulnak meg és nemzeti érdekek nyernek védelmet: úgy az érdem Őt illeti, Aki e sorok írójára ezt a törekvést örökül hagyta és Akinek emléke ezt a tanulmányt sugalmazta.

I. FEJEZET.

Általános jellemzés. Összehasonlítás. Azonos és eltérő rendelkezések a francia-magyar és a belga-magyar döntőbíróvási eljárásban.

A francia-magyar vegyes döntőbíróvási eljárási szabályzata a döntőbíróvási 1922. június 26-iki ülésében állapított meg és a „Budapesti Közlöny” 1922. szeptember 1-i (200.) számában tétetett közzé, úgy eredeti francia szövegben, mint hivatalos magyar fordításban.

A döntőbíróvási az elnökből és két bírói tagból áll, akik közül az egyik francia, a másik magyar állampolgár. Az elnök, semleges állambeli — mexikói — honosságú.* A bíróvási székhelye: Paris, VII. rue de Varenne 57. Ugyanitt van a döntőbíróvási titkársága. A döntőbíróvási azonban, — az elnök rendelkezéséhez képest, — egyes esetekben a székhelyén kívül Franciaországban, Magyarországon, vagy máshol is tarthat tárgyalást. (1. cikk.)

A döntőbíróvási nyelve: a francia. Nemcsak a döntőbíróvási által kibocsájtott mindennemű iratok vannak francia nyelven szerkesztve, hanem a felek periratváltásának, valamint a felek által benyújtott mindennemű beadványoknak és okiratoknak is ezen a nyelven kell szerkesztve lenniök. (10.) Ugyancsak a francia nyelv a bíróvási ügyviteli nyelve. Beadványok mellékletei, — amennyiben az eredetiek más nyelven vannak fogalmazva, — francia fordítással látandók el.

A francia-magyar szabályzat nem eredeti jogászai munkát, hanem úgy kodifikatorius fölépítésében, valamint szövegezésében is, legnagyobb részben a francia-német eljárási szabályzattól van átvéve és annak mintája után készült.** Mindazonáltal a francia-magyar eljárás a francia-német eljárással szemben több eltérést mutat; ezek közül elvi szempontból négy eltérésnek van jelentősége: 1. A francia-magyar eljárási szabályzat 51. cikke (épen úgy mint

*Az elnök De la Barra, a mexikói köztársaság volt elnöke, a francia-osztrák és a francia-bolgár vegyes döntőbíróvási is elnöke. A francia döntőbíró H. Fortin; a magyar döntőbíró Zoltán Béla, az alexandriai nemzetközi főtörvényszék volt bírása.

**A francia-német eljárási szabályzat, ezen vegyes döntőbíróvási 1920. évi április 2-iki ülésében lett megállapítva és a Reichs-Gesetzblatt 1920. évi 77-ik számában (525. old.) közzétéve. Ez az eljárási szabályzat számos más eljárási szabályzatnak szolgált mintául: így különösen a francia-osztrák eljárási szabályzatnak. Utóbbi a Bundesgesetzblatt 1921. június 15-iki (314.) számában tétetett közzé. (A francia-német rendszerű eljárások később felsorolást nyernek.)

a belga-magyar eljárási szabályzat 75. cikke) kiemeli a döntőbírótság részére a trianoni szerződés 232 e., illetve 232 i. pontjában fentartott azon jogot, hogy konkrét jogvita elbírálására maga helyett egy döntőbírózt küldhet ki. A szabályzat idézett cikkének tartalma szerint, a vegyes döntőbírótság ezzel a joggal csak a felek és a kormány megbízottak meghallgatása után fog élni. Ez a rendelkezés a francia-magyar szabályzatban novum és jelentősége anyagi jogi szempontból kivan kiemelését, mert a magyar honosoknak a 232 i, esetében Franciaországgal szemben való jogait elismeri. 2. A bizonyító eszközökre, illetve a bizonyítási eljárásra vonatkozó általános elvek a francia-magyar eljárási szabályzatban a XV. fejezetbe vannak foglalva, amely ezt a feliratot viseli: „Bizonyítás” („Preuves”), holott a francia-német eljárásban a korrespondáló XV. fejezet felirata: „Beweis durch Zeugen und Sachverständige”. („Preuves par témoins et expertises”). A francia-német eljárásban a bizonyítási elvek az általános rendelkezések között, a XXIV. fejezetben vannak elszórva. A francia-magyar szabályzatban ezek a XV. fejezetbe vannak belefoglalva. Ez a különbség alább még megvilágítást fog nyerni. 3. Eltérés van a keresetindítási határidők megállapítása körül, mert míg a francia-német szabályzatban (3. cikk a—g), a keresetindítási határidők az egyes kereseti jogcímek szerint specifikálva vannak körülírva, addig a francia-magyar eljárásban (3. cikk), — a francia-osztrák szabályzat mintája szerint — a keresetindítási határidők egységes, generális záradék által vannak megállapítva. 4. Eltérés van a perköltség pénzneme tekintetében, mert míg a francia-német szabályzat 75. cikke értelmében a perköltségek a győztes fél valutájában állapítatnak meg* a francia-magyar szabályzat ezen — igazságtalan — rendelkezést mellőzte.

A francia-magyar eljárási szabályzat 24. fejezetben 95 cikkből és a zárórendelkezésből áll, a következő tagolás szerint: I. Székhely (1); II. A peres eljárás megindítása (2); III. A keresetlevél benyújtásának határideje (3—5); IV. A keresetlevél külalakja (6—11); V. Ellenirat (12—15); VI. Ügyek elkülönítése (16); VII. Szavatos perbehívása (17—18); VIII. Perbehívás (19); IX. Harmadik személy beavatkozása (20—22); X. Kifogások (23—25); XI. Válasz és viszontválasz (26—30); XII. Biztosítási intézkedések (31—36); XIII. Előkészítő eljárás (37—43); XIV. Főtárgyalás (44—51); XV. Bizonyítás (52—65); XVI. Egyesség (66); XVII. Elismerés és pertől való elállás (67—69); XVIII. A per felfüggesztése (70—71); XIX. Perelévülés (72—73); XX. ítélet (74—79); XXI. Helyesbítés és kijavítás (80); XXII. Perújítás (81—84); XXIII. A felek meghatalmazottai és jogi tanácsadói. Kormány megbízottak (85—87); XXIV. Általános rendelkezések (88—94). Záró rendelkezések.

*

* Ugyanígy rendelkezik a francia-osztrák, valamint a francia-bolgár szabályzat (75) is.

A *belga-magyar* vegyes döntőbíróság az elnökből és két döntőbíróból van alakítva. Az elnök, semleges — svájci — honoságú, míg a bírák közül az egyik belga, a másik magyar állampolgár.* (1. cikk.) A bíróság székhelye: Paris, VU. rue de Varenne 57. Ugyanitt van a döntőbíróság titkársága. (5 cikk.) A döntőbíróság azonban egyes esetekben a székhelyén kívül is tárgyalhat. A tárgyalás helyét az elnök állapítja meg. (6. cikk.) A vegyes döntőbíróság nyelve: a francia. A bírói határozatok ezen a nyelven szerkeszthetnek és kiadmányoztatnak, ez a nyelv az ügyvitel nyelve; ugyancsak francia nyelven szerkesztendők a felek periratai és általában a felek által a döntőbírósághoz benyújtott mindennemű beadványok. A főtárgyalás nyelve is a francia. A perbeli mellékletek, amennyiben nem francia nyelven vannak szerkesztve, francia fordítással látandók el. (4. és 13. cikk.)

A belga-magyar vegyes döntőbíróság az 1922. június 23-iki ülésében állapította meg perrendtartását. Ez a perrendtartás a „Budapesti Közlöny” 1922. augusztus 26-iki (195.) számában tett közzé úgy eredeti francia szövegben, valamint hivatalos magyar fordításban.

A belga-magyar perrendtartás nem eredeti jogászai munkálat, hanem úgy felépítésében, mint szövegezésében legnagyobb részben a lengyel-német döntőbírósági szabályzatból van átvéve**. A lengyel-német döntőbírósági szabályzat viszont legnagyobb részben, — úgy felépítésében mint szövegezésében, — a belga-német döntőbírósági eljárási szabályzatból vétetett át***. A belga-magyar eljárási szabályzat ennél fogva úgy jelentkezik, mint a belga-német eljárás egy módosított és javított kiadásának, (a lengyel-német perrendnek) egy több tekintetben módosított, átszövegezése. Ezt az összefüggést, illetve a belga-magyar perrendtartásnak ezen keletkezési módját szem elé kell tartani nem csupán összehasonlító jogtudományi szempontból, hanem gyakorlati szempontból is; nevezetesen a belga-magyar szabályzat egyes rendelkezéseinek helyes megértése és értelmezése céljából. A belga-magyar döntőbíróság elnöke azonos a belga-német döntőbíróság elnökével, aki egyben a lengyel-német döntőbíróságnak is elnöke. Az elnök jogi tekintélyénél és döntő szavánál fogva előrelátható, hogy a belga-magyar döntőbíróság joggyakorlata és jogértelmezése párhuzamosan fog haladni a belga-német döntőbíróság eljárási gyakorlatával és judikatúrájával, annál inkább, mert ezenfelül a belga-magyar döntőbíróság belga döntőbírája azonos a belga-német döntőbíróság belga bírói tagjával. A pervitel sikere érdekében szükséges, hogy ezen döntőbíróságok gyakorlatának eddigi tanulságai a magyar

* Az elnök Paul Moriaud egyetemi tanár, egyben a belga-német, a belga-osztrák és a lengyel-német vegyes döntőbíróságok elnöke. A belga Droi tag Alberic Rolin egyetemi tanár; a magyar bírói tag Zoltán Béla, a francia-magyar döntőbíróságnak is magyar döntőbírája. A belga titkár: I. Stevens bruxelles-i ügyvéd.

¶^RTMI^U.h?_?-G_?setzblatt vom 23. Dezember 1921. (Seite 1557).

*** Reichs-Gesetzblatt vom 4. Februar 1921. (Seite 107).

felek és perbeli képviselőik által a magyar érdekek javára értékesíttessenek; másrészt olyan tévedések, amelyek német részről, — az eljárás természetének félreismerése folytán — elkövetettek: lehetőleg mellőztessenek.

A belga-magyar eljárási szabályzat több, kisebb eltérésen kívül, amelyek a megfelelő helyeken felemlítést nyernek, — főképen a következő rendelkezésekben tér el belga-német eljárási szabályzattól: 1. A belga-magyar szabályzat 75. cikke — analog módon a francia-magyar szabályzat 51. cikkével, — aziránt tartalmaz rendelkezést, hogy a vegyes döntőbíróság élni fog a döntőbíró kijelölési jogával a 232 e, és a 232 i, esetében, azonban olyképen, hogy előbb a feleket és a kormányképviselőket meghallgatja. (Ez a rendelkezés sem a belga-német, sem a lengyel-német szabályzatban nem foglaltatik.*) 2. A keresetindítási határidők a belga-német szabályzat 21. cikk a. f, pontjaiban az egyes kereseti jogcímek szerint specifikálva vannak felsorolva. Ezzel szemben, a belga-magyar szabályzat 20. cikke (analog módon a francia-magyar szabályzat 3. cikkben foglalt rendelkezéssel), az összes perekre generalis záradékkal, egységes keresetindítási határidőt állapít meg. (A keresetindítási határidő kérdése a II. fejezetben közelebbi megvilágítást fog nyerni). 3. A belga-magyar szabályzat mellőzte a belga-német rendszerű eljárásokban foglalt csatlakozási jogorvoslat-ot („Anschlussberufung”).** Ezt a módosítást helyeselni lehet. A módosítás mellett elvi szempont is felhozható, de különösen gyakorlati okok támogatják. A „csatlakozási jogorvoslat”-nak az a hatása, hogy a trianoni szerződés 240. cikke alapján a jogerős belföldi ítélet ellen az egyik fél által a döntőbíróság előtt indított kereset esetében a másik félnek megadja a „csatlakozás” által a sérelmezett belföldi ítélet elleni jogorvoslatot akkor is, hogyha a keresetindítási határidő egyébként már letelt. A 240. cikk alapján indított döntőbírósági kereset, a belföldi bíróság jogerős ítéletével szemben nyújtott jogorvoslat azon esetekben, melyekben a belföldi bíróság a trianoni szerződés tizedik rész „III, IV, V és VII. címek alá tartozó kérdésben az emiitett címek rendelkezéseinek meg nem felelő Ítéletét hozott vagy fog hozni.” A 240. cikk ekképen a vegyes döntőbíróságot mintegy jogorvoslati fórummá teszi a belföldi bíróságoknak — utolsó fokban is hozott — ítéletei fölött. Azáltal, hogy az egyik peres fél keresetindítása esetében, a perbeli ellenfelet „ipso facto” megilleti a „csatlakozási jog”, a vegyes döntőbíróságnak a belföldi bíróságokkal szemben való ezen jogorvoslati fórum jellege még erősebben kidomboríttatik. A döntőbíróság ilyen módon mintegy a belföldi bírói fórumok fölötti fórummá rendszeresíttetnék, bizonyos meghatározott tárgyú perekben. Nemzetközi bírói forum rendszeresítése belföldi bírói szervezet fölött: olyan kérdés, amely nem tekinthető még elvileg

* A 232 i, alapján indítható keresetek alább, a IV. fejezetben tüzetesen tárgyaltnak.

** Belga-német szabályzat 30. cikke; lengyel-német szabályzat 29. cikke.

tisztázottak. A II. hágai békekonferencia által elfogadott „tengeri zsákmánybíróvási egyezmény,” épen ezen okból nem ratifikál tátott az aláíró államok által.* Ennél azonban nyomatékosabb az a gyakorlati szempont, ami a „csatlakozási jogorvoslat” mellőzése mellett szól. A gyakorlati szempont az, hogy a 240. cikk alapján főképen a magyar állampolgárok (illetve általában a legyőzött államok honosai) fognak keresetet indítani. A békeszerződés ugyanis a legyőzött államok bíróságainak hatáskörét a békeszerződés hatálybalépése előtti időből, vegyes honosságú peres felek között keletkező jogvitákra, nagyon megsűkítette. Vonatkozik ez különösen a békeszerződés hatálybalépése előtt kötött szerződésekből folyólag támadt jogvitákra (239. cikk b, 2). Ezzel szemben az ententebíróságok hatásköre, épen a 239 b, 2 esetében, valamint a 235 b. és c. esetében, kifejezetten fentartatott. Ebből folyólag kevés olyan eset fog adódni, amelyben entente-honos a magyar bíróság jogerős ítélete ellen a 240. cikk alapján keresetet fog indíthatni. Ezzel szemben sokkal gyakrabban fog, aránylag, előfordulni, hogy a magyar honos, az entente bíróság jogerős ítélete ellen a 240. cikk alapján a vegyes döntőbírósnál fog jogorvoslatot keresni. A 240. cikk e szerint úgy jelentkezik, mint korrektívum az entente-bíróságoknak a magyar honosokkal szemben való netáni tévedései és igazságtalanságai ellen. Ámde, hogyha a 240. cikk alapján indított kereset azt a veszélyt rejti magában, hogy az ententehonos ellenfél, — az eljárás bármely szakaszában, — „csatlakozási jogorvoslattal” élhet: úgy ez a jogorvoslat kétélű fegyverré válhatik. Ez a körülmény pedig sok magyar állampolgárt vissza fog tartani attól hogy a 240. cikk alapján fellépjen, ami viszont, az ezen cikk által nyújtott jogeszköz értékét, — a magyar érdekek hátrányára — csökkenti. Ezért helyeslendő a „csatlakozási jogorvoslat” mellőzése és *kívánatos, hogy a később létesítendő döntőbíróvási perrendtartásokban is mellőztessék a „csatlakozás.”*

4. A belga-német rendszerű perrendtartások viszontkereseti tilalmat állítanak fel.** A belga-magyar perrendtartás a viszontkereseti tilalmat mellőzte és kifejezetten *megengedi a viszontkereset emelését* (27. cikk a és 22. cikk). A viszontkereset megengedését a magyar állampolgárok érdeke kívánta. A belga-német eljárásban a viszontkereseti tilalom a német érdekekre terhesnek mutatkozott, különösen azon háború előtti időből származó magánjogi szerződések körüli jogvitákban, amely szerződéseket a belga kormány a versaillesi békeszerződés 299. cikk b, alapján hatályukban fentartott. Ha a belga honos szerződő fél a szerződés teljesítése iránt perelt, úgy a német honos ellenfél a 299. cikk b, 2 alapján igényelhető kártérítését, („indemnité équitable”) nem érvényesíthette ebben a perben. A gyakorlatban az a kerülő út választatott, hogy a német honosságú fél külön pert indított és azután ezen pereket egyesíteni

* Lásd: Dr. Magyary Géza: „A nemzetközi bíraskodás” 159 és köv. oldal.

** 1: a belga-német szabályzat 29. cikkét, a belga-osztrák szabályzat 29. cikkét, a lengyel-német szabályzat 28. cikkét és a belga-bolgár szabályzat 29. cikkét.

kellett. Ez történt „Société Vermot” c/a Roheisen Verband ügyben,* ugyanígy Fonderies c/a Ardelwerke ügyben** és Instalations maritimes c/a Hamburg-Amerika Linie*** ügyben. Ez a kereset-indítási határidő elmulasztásának veszélyével járt. Szerzőnek „A francia-német vegyes döntőbíróvási eljárás” című dolgozatában az az álláspont nyert kifejezést, hogy a magyar érdekek előmozdítása céljából kívánatos a viszontkereset megengedése: „Abból a célból, hogy a magyar igények érvényesítése megkönnyíttessék, célszerű volna a vegyes döntőbíróvási perrendtartásokban a viszontkereseti illetékességnek minél szélesebb terjedelemben való elismerése”.**** Ezt az álláspontot honorálta a belga-magyar döntőbíróvási perrendtartása, amikor ellentétben az összes eddigi belga-német rendszerű eljárásokkal a viszontkereseti illetékességnek helyet engedett.

A belga-magyar eljárási szabályzat 21 fejezetben 79 cikkből áll: I. A bíróság működése (1—7); II. A felek meghatalmazottai és jogi tanácsadói (8—10); III. Kormány megbízottak (11); IV. Periratok (12—18); V. Keresetlevél (19—25); VI. Ellenirat 26—27; VII. Válasz és viszontválasz (28-31); VIII. Kifogások (32—33); IX. Önkéntes beavatkozás (34—35); X. Beavatkozás perbehívás folytán (36—40); XI. A perek egyesítése és elkülönítése (41); XII. Biztosítási intézkedések (42—44); XIII. Bizonyítási eljárás (45-54); XIV. Főtárgyalás (54—59); XV. ítélet (60-65); XVI. Egyezség, elismerés és joglemondás (66—67); XVII. A felek meg nem jelenése (68); XVIII. A per felfüggesztése és elévülése (69—72); XIX. Az ítéletek módosítása és a perújítás (72—74); XX. Döntőbíró kijelölése (75); XXI. Záró rendelkezések (76—79).

*

A vegyes döntőbíróvási perrendtartások egészben véve, egymás kölcsönhatása alatt állanak. Időrendbelileg az első döntőbíróvási, perrendtartás a francia-német eljárási szabályzat volt. Ez a szabályzat a francia-német döntőbíróvási mind a négy osztályának teljes ülései által lett megállapítva és az 1920. április 2-iki teljes ülésben hitelesített. Ez a perrendtartás az összes többi eljárási szabályzatra befolyással volt: nem csupán a Franciaországgal való viszonylatban létesített döntőbíróvási szabályzataira, hanem az összes többi győztes államokkal való viszonylatokban megállapított perrendtartásokra is. A belga-német vegyes döntőbíróvási eljárás (amely ezen döntőbíróvási 1920. október 19-iki ülésében hitelesített, egészben véve a francia-német szabályzat alapelveit és főrendelkezéseit vette át, azonban fellelhetők benne az angol-német

* Recueil des décisions 14. füz. 81. old.

** Recueil 12. füz. 893. old.

*** Recueil 12. füz. 877. old.

**** Szerző: „A francia-német vegyes döntőbíróvási eljárás” 14. oldalán. Ez a dolgozat 1922 május 11-én jelent meg. A belga-magyar perrendtartás 6 héttel később, — 1922 június 26-ikán állapított meg.

döntőbíróági eljárás* befolyásának nyomai is, különösen a pertársaság szabályozásában és a beavatkozás illetve, a perbehívás kérdésében. A belga-német döntőbíróági perrendtartás azonban sok tekintetben önálló jogászi alkotás. így, különösen a perrendtartásnak, mint kodifikációs munkálatnak felépítése és beosztása, önálló munkálat, amely egy rendszerre törekvő kodifikációs munka képét mutatja, amely — számos fogyatkozása dacára is — szemlátomást teljességre törekszik. A Franciaország és a legyőzött államok között létrejött döntőbíróóságok a francia-német perrendtartást vették mintául; míg a Belgium és a legyőzött államok között létrejött döntőbíróóságok, a belga-német eljárási szabályzatot vették mintául. A Nagybritannia és a legyőzött államok között létrejött döntőbíróóságok az angol-német döntőbíróági eljárásból vették át a főelveket; ennél fogva jöllehet alapelvek és az eljárás szerkezete tekintetében a rokonság igen közeli, mégis tekintettel a kodifikációk közötti eltérésekre, külön lehet sorozni francia-német rendszerű döntőbíróági perrendtartásokat és belga-német rendszerű döntőbíróági perrendtartásokat.

A francia-német rendszerű döntőbíróági perrendtartások közé sorozandók: 1. a francia-osztrák eljárási szabályzat (Bundes-Gesetzblatt vom 15. Juni 1921.: No. 314), 2. a francia-bolgár szabályzat („Recueil des décisions” I. évf. 2. füzet 121. old.), 3. a francia-magyar szabályzat (Budapesti Közlöny 1922. szeptember 1.), 4. a görög-német szabályzat (Reichs-Gesetzblatt vom 20. Oktober 1920. S. 1741.), 5. a görög-osztrák szabályzat (Bundes-Gesetzblatt vom 15. Juli 1921.: No. 333.), 6. a görög-magyar szabályzat (Budapesti Közlöny 1922. szeptember 1. száma), 7. a görög-bolgár szabályzat („Recueil des décisions” 6 füz. 434. old.), 8. a szíami-német szabályzat (1920. dec. 21.: R. G. Bl. 1920. S. 345.), 9. a román-német szabályzat (1922. márc. 9. R. G. Bl. 1922. 87.), 10. a román-osztrák és 11. a román-magyar eljárási szabályzat (1922. jul. 10.: Budapesti Közlöny 1922. szept. 1.)

A belga-német rendszerű perrendtartások közé sorozandók: 1. a belga-osztrák (B. G. Bl. v. 23 Aug. 1921: No 464); 2. a belga-bolgár („Recueil des décisions” I. évf. 9/10 füzet 709 old.) 3. a belga-magyar (1922. jun. 23. Bud. Közi. 1922 aug. 26) 4. a lengyel-német (1921 szept. 29; R. G. Bl. 1921 S. 1557). Tágabb értelemben a belga-német rendszerű eljárási szabályzatok alá sorozandók: 5. a jugoszláv-német szabályzat (1921 márc. 27. R. G. Bl. 1921 máj. 27. S. 691) és ennek módosítása R. G. Bl 1921 S. 1660); 6. a jugoszláv-osztrák (B. G. Bl. vom 15 Dec. 1921; No. 687) 7. a jugoszláv-bolgár szabályzat („Recueil des décisions” il füzet 825. old.) 8. a cseh-szlovák-német szabályzat (1921. nov. 9: B. G. Bl. v. 21 Dec. 1921 S. 1541) és 9. a cseh-szlovák-magyar szabályzat (1922 nov. 6; Budapesti Közlöny 1922 dec. 28-iki száma).

* Az angol-német döntőbíróági eljárás, ezen döntőbíróóság 1920. szeptember 4-iki ülésében hitelesített és a Reichs-Gesetzblatt 1920. évi november 15-iki számában (S. 1871.) van közzétéve.

Úgy a francia-német rendszerű mint a belga-német rendszerű perrendtartások, a modern perjogi alapelveken vannak felépítve és mindkét rendszerben a döntőbírói per szerkezete kettős tagolást mutat; nevezetesen az előkészítő eljárást, amely írásbeli és a szóbeli tárgyalást. Az egyes eljárási szabályzatokban különböző módon vannak kombinálva az alapul szolgáló perjogi elvek és ennek alapján a részletrendelkezések az egyes rendszereken belül is eltérőek; általában véve azonban érvényre jutnak a szóbeliség elve; a tárgyalási (kontradiktórium) elv; a szabad bizonyítás és a bírói szabad méltatás elve; a bírói pervezető jog és — habár korlátozott terjedelemben — a közvetlenség elve.

Az eljárás szerkezete úgy a francia-német rendszerű eljárásokban, mint a belga-német rendszerű eljárásokban *az írásbeliség és a szóbeliség kombinációjára van építve*. Az előkészítő eljárás — általában véve — írásbeli; a szóbeli főtárgyalás kötelező. A vegyes döntőbírói eljárás ezen kettős szerkezete és általában a vegyes döntőbírói eljárás több elvi rendelkezése át van véve a II. hágai békekonferencia I. egyezményének („A nemzetközi viszályok békés elintézéséről”) IV. címében szabályozott „nemzetközi választott bíróság” perrendtartásából.* A „nemzetközi választott bíróság” előtti eljárás a III. fejezetben (az 51-85 cikkekben) van szabályozva. A 63. cikk szerint: „A választott bírósági eljárás két külön részre oszlik: az írásbeli előkészítő eljárásra és a tárgyalásra. Az írásbeli előkészítő eljárás abban áll, hogy az illető ügyvivők közlik az Ítélszék tagjaival és az ellenféllel emlékiratukat, elleniratukat és ha erre szükség van, válaszukat; a felek ezekhez mindazokat az ügyiratokat és okmányokat csatolják, amelyekre hivatkoztak ...”** A 70 cikk pedig akképen rendelkezik, hogy a felek ügyvivői és jogtanácsosai jogosítva vannak az Ítélszéken előszóval mindazokat az adatokat előterjeszteni, amelyeknek előterjesztését ügyük védelmére jónak látják.

Ugyancsak a II. hágai békekonferencia hivatkozott egyezményéből van átvéve a döntőbírói eljárásába a kormány megbízotti intézmény.*** A döntőbírói eljárásban ezen kormány megbízottak szerepe (fr.-magy. szab. 87, 89, 57, 66 cikk 5 bek., 68 cikk 4 bek.; b.-magy. szab. 11, 49, 66 cikk 1 bek.) általában azon keretek között mozog, amelyek a hágai egyezmény idézett rendelkezése által körül vannak írva. Ugyaninnen van véve a döntőbírói eljárásoknak a saját hatáskörük elhatárolása tekintetében fenálló jogértelmezési (normainterpretatív) feladata, úgy

* Ez az egyezmény be van cikkelyezve az 1913: XLIII. teikkbe.

** Hasonló módon az írásbeli előkészítés perszakaszból és a szóbeli tárgyalásból van kombinálva az eljárás a népszövetségi akta 14. cikke alapján felállított „Állandó Nemzetközi Bíróság” perrendtartásának 43. cikkében.

*** 62: A feleknek jogukban áll az Ítélszékhez külön ügyvivőket kinevezni oly megbízással, hogy közöttük és az ítélszék között közvetítőként szerepeljenek. Jogosítva vannak a felek ezenfelül arra is, hogy az Ítélszék előtt jogaiknak és érdekeiknek védelmével jogtanácsosokat vagy ügyvédeket bízhassanak meg. ...

amint ez a francia-magyar szabályzat 88 cikkében* és a belga-magyarszabályzat 3 cikkében** foglaltatik. („Le Tribunal détermine sa compétence en interprétant le Traité”). Az idézett hágai egyezmény 73 cikkje ugyanis akképen rendelkezik, hogy az ítélőszéknek joga van saját hatáskörét megállapítani és evégből a jog elveinek alkalmazásával úgy a választott bírósági szerződést, mint pedig azokat az egyéb iratokat és okmányokat értelmezni, amelyekre az ügyben hivatkozni lehet. A döntőbíróági perrendtartások teljes megértéséhez ennek ismerete szükséges.

Mellőzve ezen a helyen annak megvilágítását, hogy a fentebb említett perjogi elvek az egyes szabályzatokban miképen érvényesülnek; mindössze az legyen itt megvilágítva, hogy a francia-magyar szabályzatban, illetve a belga-magyar szabályzatban hogyan jutnak ezen elvek kifejezésre.

A peres felek rendelkezési elve érvényesül mindkét eljárásban annyiban, hogy az eljárás kereteit a peres felek kérelmei határozzák meg és az ítélet nem terjeszkedhetik túl a peres felek kérelmein és azoknak lényegén sem tehet változtatást, (francia-magyar szabályzat 6e, 7, 14e, 75 cikk ut. bek.; belga-magyar szabályzat 23 f, 24, 27 d.) és hogy a peres felek — a kormányképviselők hozzájárulásával — mindkét eljárásban elállhatnak a pertől és peregyezséget köthetnek (fr.-magy. szabályzat 66 c, 69; belga-magyar szabályzat 66, 67.) A bizonyító eszközök megválasztása és a bizonyítékok előterjesztése a felek joga (fr.-magy. eljárás 6 f, 14 f, 42 és 55 cikk 2. bek. b.-magy. eljárás 23 d, 29 b, 30 cikk 2. bek.) A bizonyítás tekintetében azonban a peres felek rendelkezési elve korlátozva van a bírói pervezető jog által (fr.-magy. eljárás 37, 54, 48, b.-magy. eljárás 31 cikk 2. bek; 53 cikk). A bírói pervezető jog a francia-magyar eljárásban főképp az 54, 55, 56 és 60 cikkekben és a 48 cikkben; a belga-magyar eljárásnak 8, 31, 53 és 54 cikkeiben nyilvánul.

Teljes mértékben érvényesül mindkét eljárásban a *tárgyalási (kotradiktórius) elv*. úgy az írásbeliség, mint a szóbeliség folyamán és úgy az érdemi kérdésben, mint a közbenszóló kérdésekben. Az írásbeli eljárás folyamán, a felperesi keresetre alperest ellenirat és a felperesi válaszra alperest viszonzválasz illeti meg, (fr.-magy. szabályzat 6, 13, 26; b.-magy. szabályzat 23, 26, 28. A közbenszóló kérdésekben, így a kellő helyen előterjesztett pergátló kifogás kérdésében (fr.-magy. szab. 23; b.-magy. szab. 32), továbbá a perbehívás kérdésében (fr.-magy. elj. 18 és 19; b.-magy. elj. 36); a perek elkülönítése kérdésében (fr.-magy. szab. 16; b.-magy. szab. 41.) és a beavatkozás kérdésében (fr.-magy. szab. 21, 22; b.-magy. szab. 37, 38). A főtárgyaláson a felek perbeli képviselőit egyaránt illeti meg a felszólalás, válaszolás és a perbeli kérelmek előter-

* „A bíróság az illetékességét a békeszerződés értelmezése útján állapítja meg”.

** „A bíróság az illetékességét a békeszerződés értelmezése útján állapítja meg ...”

jesztési joga (fr.-magy. 47; b.-magy. 58). A döntőbíróági eljárás sajátosságához tartozik, hogy a tárgyalási jog a felekkel párhuzamosan úgy az írásbeli, mint a szóbeli eljárás folyamán megilleti a kormányképviselőket (fr.-magy. 87 és 47. cikk 3. és 4. bekezdés; b.-magy. 11. és 58= cikk 2).

Mindkét perrendtartásban — általában — a *bizonyítási szabadság* elve van elfogadva, annyiban, hogy a peres felek minden bizonyítandó körülményt, bármily bizonyító eszközzel bizonyíthatnak és hogy maguk választják meg azt, hogy a vitás tény mely bizonyító eszközzel kívánják bizonyítani (fr.-magy. eljárás 52; b.-magy. eljárás 45). A bizonyítás szabadságának elve különösen a francia-magyar eljárásban megszorítást szenved a trianoni szerződés 231. cikk ut. függelék 18. §-a által, ami alább közelebbi megvilágítást fog nyerni. A bizonyító erő tekintetében nincsenek szabályok felállítva. Ellenkezőleg, mindkét perrendtartás a bírói szabad méltatás elvére van alapítva.

A *közveüenségi elv* csak részben jut érvényre a döntőbíróági perrendtartásokban. A periratok annyi példányban nyújtandók be, hogy a bíróság minden tagja számára jusson példány (fr.-magy. 9; b.-magy. 14.), a főtárgyalás mindig a bíróság ülésében (és nem kiküldött bíró előtt) tartatik (fr.-magy. 44; b.-magy. 56). Ezzel szemben korlátozást szenved a közvetlenségi elv a bizonyítás felvétel körül, mert ez foganatosítható bírói tárgyaláson (fr.-magy. 55. cikk 2; b.-magy. 46. cikk 2) vagy ugyanúgy megkeresés útján (fr.-magy. 57; b.-magy. 49.) sőt a belga-magyar eljárásban foganatosítható egy vagy két kiküldött bíró előtt „külön tárgyaláson” (46. cikk 2). A szakértői bizonyítás általában véve Írásbeli véleményadás útján történik (fr.-magy. 63; b.-magy. 52.) a döntőbíróági gyakorlat azonban abban az irányban fejlődött, hogy a szakértők a főtárgyalásra megidézhetők és szóbelileg is meghallgathatók, így Société le Carbone c/a Német állam ügyben a francia-német döntőbíróóság a mérnökszakértőt nem Írásbeli véleményadás útján, hanem főtárgyaláson, — eskü kivétele mellett — hallgatta meg.*

*

Habár a francia-német rendszerű és belga-német rendszerű perrendtartások az eljárás alapelvei tekintetében nagyrészen megegyeznek, mégis a perjogi elvek megvalósítása tekintetében *számos jelentékeny eltérés* mutatkozik. Ezen a helyen a főbb eltérések legyenek megvilágítva, amelyek a francia-magyar és a belga-magyar eljárás között fennállanak. Mindkét eljárásban, - amint említve volt — az írásbeliség bifurkálva van a szóbeliséggel. Mindkét eljárásban az írásbeliség dominál; az Írásbeliségnek a szóbeliséghez való viszonya azonban eltérő. A belga-magyar eljárásban az előkészítő eljárás kizárólag írásbeli és az írásbeli

* (Recueil des décisions) 13. füzet 53. oldal.

eljárást a szóbeli eljárástól egy caesura választja el. Ez a caesura abban áll, hogy az írásbeli eljárás berekesztéséről (ami rendszerint vagy a viszonzválasz beadásával, vagy az annak beadására megszabott határidő lejártával, vagy az úgynevezett „második irat” benyújtásával történik), a titkárság a feleket értesíti (31. cikk). új bizonyíték ezután csak kivételesen vehető figyelembe. Ezzel szemben a francia-magyar eljárásban az írásbeli eljárás befejezésével, (ami itt is rendszerint a viszonzválasz benyújtásával történik) az előkészítő eljárás még nem nyert szükségképen befejezést, mert az elnök „*előkészítő tárgyalást*” („audience préliminaire”) tűzhet ki (37), amelynek célja a tényállás lisztázása és a bizonyítékok megjelölése*. Ez az előkészítő tárgyalás szóbeli és a bíróság részéről mint bírói tag csakis az elnök vesz részt benne, aki a tárgyalást vezeti (38). A titkár által felvett jegyzőkönyv tartalmazza úgy azon tények megjelölését, amelyekben a felek egyetértenek, valamint azon tényeket, amelyek a felek között vitásak (39), úgyszintén a vitás tények tekintetében a felek bizonyítékait (42).

Az a tény, hogy a francia-magyar eljárásban az ellenfél az előadott tényállításokra még az előkészítő tárgyaláson is hatályosan tehet nyilatkozatot és hogy a nyilatkozattétel nincsen olyan caesurához kötve, mint a belga-német rendszerű eljárásokban; — az a további tény, hogy a peres felek még az előkészítő tárgyaláson is előterjeszthetik bizonyítékaikat és hogy a bizonyítékok előterjesztése nincsen caesurához kötve, mint a belga-német rendszerű eljárásokban: magával hozza azt, hogy francia-magyar döntőbírói perben az írásbeli eljárás rugalmasabb, mint a belga magyar döntőbírói per írásbeli eljárása. A belga-magyar döntőbírói eljárás kötöttebb és szigorúbb és ez jelentkezik különösen a perbeli nyilatkozatok időhöz és perszakaszhoz kötöttségében és a bizonyítékok előterjesztésének perszakaszhoz kötöttségében. A belga-német rendszerű eljárások azonban főképen abban különböznek a francia-német rendszerű eljárásoktól, hogy az előbbieken el van fogadva az írásbeliség két gyakori kísérőjelensége: a „*hallgatolagos beismerés*” („aveu tacite”) elve (30. cikk 1) és az „*eshetőségi elv*” (30. cikk 2). A belga-magyar döntőbírói eljárásban a felperesi tényállítások legkésőbbben a viszonzválaszban vehetők tagadásba; alperes tényállításait felperesnek a válaszban kell tagadásba vennie. Felperes a bizonyítékait a legkésőbbben a ^válaszban köteles előterjeszteni; alperes a maga bizonyítékait pedig a viszonzválaszban. A belga-magyar eljárásban a peres felek az írásbeli eljárás során kötelesek bizonyítékaikat előterjeszteni, vagyis a tanuk nevét és lakcímét megjelölni (29. cikk b); ezzel szemben a francia-magyar eljárásban nem kell a periratokban a tanuk nevét megnevezni, elég az, hogyha az a fél, aki a vitás tényt tanúval kívánja bizonyítani, — a tanúra való általános

* („..... pour procéder à l'épuration des faits et à l'indication des moyens de preuve”).

hivatkozással teszi ezt. A tanú nevének és lakáscímének megnevezése, — kivéve azon esetet, amelyben előkészítő tárgyalás tartatik, — ami a gyakorlatban eddig a francia-német döntőbíróság 4 osztálya közül csupán az I. osztály gyakorlatában fordult elő, — a bizonyítási eljárás elrendelése után történik csak még. (55. cikk 2).

A *szóbeliség szerepe* tekintetében is eltérés van a két perrendtartás között. Elvileg mind a két eljárásban kötelező a főtárgyalás (francia-magyar 44; belga-magyar 55). A belga-magyar eljárásban azonban a felek rendelkezési elve addig terjed, hogy a felek a tárgyalás megtartásáról lemondhatnak (59). A lemondás csak az írásbeli eljárás berekesztése után történhetik hatályosan és pedig csakis írásbeli nyilatkozattal és a titkári értesítés vételétől számított 1 hónapon belül. Helyes értelmezés szerint az eljárás megindítása előtt, vagy az írásbeli eljárás folyamata alatt történt lemondás, — még hogyha mindkét fél részéről történt és írásbelileg történt is, — nem hatályos. Ha a perben bizonyítási eljárás is volt, úgy a lemondás csak úgy hatályos, ha az a bizonyítási eljárás befejezéséről szóló titkársági értesítés kézhezvételtől számított 1 hónapon belül történik. A lemondás hatályosága mindkét fél szabályszerű nyilatkozatát föltételezi; az azonban nem szükséges, hogy a felek lemondó nyilatkozataikat, — ha azok egyébként szabályosak — egymással való egyetértésben tegyék meg.

Eltérés van a két rendszer között a bizonyítás szabályozása kérdésében is. A francia-német szabályzat rendelkezései a bizonyítás tekintetében szüksézuak, ami összefüggésben van a francia perjognak a perbeli bizonyításról való felfogásával. Jelentkezik ez már a francia-német eljárási szabályzat XIV. fejezetének feliratában is.* (A III. fejezetben a francia-belga perjog felfogása közelebbi megvilágítást nyer). A belga-német eljárási szabályzatra, — éppen a bizonyítási kérdésekben, — lényeges befolyással volt a német Zivilprozessordnung is. Ez a befolyás különösen abban jelentkezik, hogy míg a francia-német eljárás a bizonyítást kivételes perbeli eseménynek tekinti, addig a belga-német rendszerű eljárásokban a bizonyítás mint önálló perszakasz van beillesztve az eljárásba, amely szakasz kezdődik a döntőbíróság azon határozatával, amely a bizonyítást elrendeli, (b.-magy. 46. cikk) és bezárul a titkárság azon értesítésével, amellyel a bizonyítási eljárás befejezését a felekkel közli (belga-magyar szab. 59. cikk 2). A belga-német rendszerű eljárások a bizonyítást önálló fejezetben szabályozzák.** A német perrendtartás ezen befolyásának nagy jelentősége van a belga-német vegyes döntőbíróság egész judikaturájára, mert a francia-német vegyes döntőbíróságnak mind a négy osztálya a bizonyítás elrendelése tekintetében rendkívül tartózkodó álláspontot foglal el és a legtöbb kérdésben, amely a mi fogalmaink szerint

* „Preuves par témoins et expertises”. („Beweis durch Zeugen und sachverständige”).

** Úgy a belga-német szabályzatra, valamint az azt követő eljárási szabályzatokra áll ez (XIII. „Beweisverfahren”).

bizonyítási eljárás lefolytatása útján lenne megállapítandó: arbitralisan dönt. Ezzel szemben a belga-német vegyes döntőbíróság sokkal messzebbmenőig keres az ítélethozatal alapjául tárgyi támpontokat és általában közelebb jön a bizonyítás kérdésében a német felfogáshoz.

A francia-magyar szabályzat kétségkívül közeledést jelent a magyar perrendtartás rendszeréhez és felfogásához, ami már abban is kifejezést nyer, hogy XV. fejezet a „Bizonyítás” („Preuves”) feliratot viseli, és hogy a bizonyításra vonatkozó általános elvek ezen fejezetben vannak felvéve; holott a francia-német eljárásban ezen elvek meglehetősen rendszertelenül vannak elszórva és jórésztben a XXIV. fejezetben, — amely az „Allgemeine Vorschriften” feliratot viseli, — foglaltatnak. Jóllehet a francia-magyar szabályzat ekképen közeledést jelent a belga-német rendszerű eljárásokhoz a bizonyítási kérdésben, mindazonáltal a belga-magyar eljárásban a bizonyításnak még mindig szélesebb tere van, mint a francia-magyar eljárásban; így például: messzebbmenőleg foglal helyet a felek okiratfelmutatási kötelezettsége (53), mint a francia-magyar eljárásban. A francia-magyar eljárásban a bizonyító eszközöket az írásbeli eljárásban nem szükséges tünetesen megjelölni; ez történhetik, — hogyha előkészítő tárgyalás rendeltetett — úgy ezen a tárgyaláson; vagy történhetik a bizonyítás elrendelése után. Ezzel szemben a belga-magyar eljárásban a bizonyító eszközöknek már az írásbeli eljárásban tüzetesen kell megjelölniük. Így a belga-magyar eljárásban a döntőbíróság már az Írásbeli eljárás során abba a helyzetbe jut, hogy bizonyítást rendelhessen. A belga-magyar döntőbírósági perben, — föltevé, hogy a bizonyítékok kellő helyen ajánlottak fel, — a bizonyításnak szélesebb tere van, mint a francia-magyar döntőbírósági perben.

Gyakorlatilag fontos annak a megállapítása, hogy a belga-magyar döntőbírósági eljárás súlypontja rendszerint az írásbeli eljáráson és amennyiben bizonyítás rendeltetett el, úgy a bizonyításfelvételen is nyugszik; ezzel szemben a francia-magyar döntőbírósági eljárás súlypontja rendszerint a főtárgyaláson, illetve a perbeszédeken („plaidoiries”) nyugszik.

Eltérések vannak a két perrendtartás között a *közbenszóló kérdések* szabályozásában is.

A pergátló kifogások („exceptions”) úgy a francia-német rendszerű eljárásokban, mint a belga-német rendszerű eljárásokban „in limine litis” adandók elő; míg azonban a francia-magyar eljárásban az ellenirati határidőben külön beadványban nyújtandók be (23); addig a belga-magyar eljárásban magában az elleniratban adandók elő, az érdemi védekezés előtt (32).

A per elkülönítésére vonatkozó kérelem a francia-német rendszerű eljárásokban „in limine litis” adandó elő, az ellenirat benyújtására nyitva álló határidőben (fr.-magy. szab. 16.); addig a belga-német rendszerű eljárásokban, — és így a belga-magyar perrendtartásban is — az eljárás bármely szakaszában

előterjeszhető (41). Különbség van a perbehívás tekintetében is. Ez a különbség nemcsak mint alaki perjogi különbség, hanem mint anyagi perjogi különbség is jelentkezik. A francia-magyar eljárásban úgy a perbehívás (19), valamint a szavatos perbehívása (17) az ellenirati határidőben kell hogy történjék és pedig külön kérvényben. A perbehívás itt nem foglalható bele az elleniratba. Ezzel szemben a belga-magyar eljárásban a perbehívás történhetik külön kérvénnyel is, azonban belefoglalható az elleniratba magába, — illetve hogyha a felperes a perbehívó fél — úgy a válaszba (36. cikk 2).

Anyagi perjogi szempontból is különbség van a két döntőbírósi eljárás között. A francia-magyar eljárásban csak az alperes hívhat perbe harmadikat; ezzel szemben a belga-magyar eljárásban a felperesnek is jogában van harmadikat perbehívni. A francia-magyar eljárásban a perbehívás csak szűkebb keretek között lehetséges; történhetik akkor, hogyha alperes úgy véli, hogy a harmadik személy helyette (szavatosként) köteles a pert folytatni (17), vagy hogyha úgy véli, hogy a harmadik személytől követelheti, hogy a vele együtt folytassa a pert (19). A belga-magyar eljárásban a perbehívás történhetik akár azért, hogy a harmadik személy a perbehívó helyébe lépjen, akár azért, hogy a perbehívóval vagy a perbehívó ellenfelével közösen folytassa a pert, akár végül azért, mert a perbehívó perbehívás esetére a harmadik ellen visszakeresettel kíván élni (36. cikk 1). A francia-magyar eljárásban csak az alperes hívhat perbe harmadikat, a belga-magyar eljárásban, úgy az alperest mint a felperest megilleti a perbehívási jog. Hogyha felperes a harmadik személyt mint alperestársat hívja perbe, úgy nincsen helye ellentmondásnak (40).

*

Dr. Fodor Ármin kúriai bíró úr a brit-magyar vegyes döntőbírósi eljárás kritikája kapcsán azt mondja*: „Általánosságban azt lehet mondani, hogy ezek az eljárási szabályok a győző államok jogának szempontjából indulnak ki. A brit-magyar döntőbírósi eljárási szabályai is lényegileg angol jogi felfogáson alapulnak. Sőt... az angol eljárási jog ismerete nélkül nem is érthetők meg és alkalmazásuk is angol jogi szabályokkal való kiegészítésüket teszi szükségessé... Dacára annak, hogy mindegyik eljárási szabályzat az abban résztvevő győző állam jogfelfogását tükrözi vissza, világosan fel lehet ismerni a törekvést, hogy ezt a felfogást a legyőzött államra való tekintettel módosítsa és enyhítse . . .” Mutatis — mutandis alkalmazható ez a találó jellemzés a francia-német rendszerű és a belga-német rendszerű eljárási

* Dr. Fodor Ármin: A brit-magyar vegyes döntőbírósi eljárási szabályai („Békejog” 5/6 füzet 137 és köv. old.).

szabályzatokra is.* Mindkét rendszerű utóbb emiített eljárási szabályzatok, a francia-belga perjogból indulnak ki és ennek elveit tükrözik vissza. Míg a francia-német rendszerű szabályzatokban a német perrendtartás befolyása csak egyes rendelkezésekben helyenkint jelentkezik: addig a belga-német rendszerű eljárásokban a német perjog befolyása, — különösen a bizonyítás kérdésében — szemlátomást erősebb. A francia-magyar eljárásban, szembevetve a francia-német rendszerű eljárásokkal, egyes eltérések mutatkoznak, amelyek részben a korábbi eljárások egyes hibáinak korrekatívumai, részben a magyar perjog és általában a magyar jogrendszer befolyásának tekinthetők. Hasonlóképen a belga-magyar eljárás is, szembevetve a belga-német rendszerű eljárásokkal, bizonyos eltéréseket mutat, amelyek részben mint korrekatívumok jelentkeznek a korábbi eljárási szabályzatok fogyatkozásaival szemben (így pld.: az ítélet alakjába foglalható peregyesség a 66. cikk utolsó bekezdésében), részben a magyar jogrendszer befolyása gyanánt jelentkeznek.**

A francia-német rendszerű perrendtartásoknak, a belga-német rendszerű perrendtartásokkal való ezen összehasonlító megvilágítása után, közelebbi vizsgálat tárgyává kell tenni, hogy mely különleges rendelkezések által tér el a francia-magyar szabályzat a többi francia-német rendszerű szabályzattól; és mely különleges rendelkezések által tér el a belga-magyar szabályzat a többi belga-német szabályzattól. Minthogy pedig *úgy* a francia-német rendszerű, valamint a belga-német rendszerű döntőbíróági perrendtartások a francia-belga perjogból indulnak ki; közelebbi vizsgálat tárgyává kell tenni azt, hogy ezen döntőbíróági perrendeknek, mely alapelvei vannak a francia-belga perjogból átvéve, és hogy ezen recipiált jogelvek, mennyiben igényelnek további kiegészítést a francia-belga perjog rendszeréből?

A következő fejezet ennél fogva a francia-magyar eljárásban és a belga-magyar eljárásban foglalt novumokkal, illetve eltérésekkel foglalkozik. A harmadik fejezet pedig a francia-belga perjog rendszerét és annak a döntőbíróági eljárásokra való befolyását veszi elemezés alá.

* így például a belga-német eljárási szabályzat 53. cikke az eskü általi bizonyítást a főeskü („serment décisoire”) és a bírói eskü („serment défère d' office”) ismeri, ami a német Z. P. O. 451. §-nak felel meg. Ezzel szemben a belga-magyar eljárás 50. cikke a felek eskü alatti kihallgatását ismeri (Pp. 368, 370, 371. §.)

** Pld: a 11. cikk 2. bek. rendelkezése, amely szerint a kormányképviselők a szegény peres felet, — a kormányuktól kapott utasítások kereteiben — képviselni tartoznak. (A Pp. 113. §-ban foglalt elv megfelelő alkalmazása).

II. FEJEZET.

A francia-magyar eljárási szabályzat rendelkezéseinek eltérései a francia-német rendszerű szabályzatoktól és a belga-magyar eljárási szabályzat rendelkezéseinek eltérései a belga-német rendszerű szabályzatoktól.

A francia-magyar eljárási szabályzat, — amint ez a megelőző fejezetben említve volt, — a francia-német eljárási szabályzattal szemben *négy főeltérést* tartalmaz: 1. A francia-magyar szabályzat 51. cikke aziránt rendelkezik, hogy a döntőbíróság a trianoni szerződés 232 e, és i, pontjai által hatáskörébe utalt ügyekben egyes döntőbíráj jelölhet ki a jogvita eldöntésére. (Konform rendelkezés van felvéve a belga-magyar szabályzat 75. cikkében), ilyen rendelkezés a többi francia-német rendszerű eljárási szabályzatban nem foglaltatik.* Ennek a rendelkezésnek a jelentősége főképen abban van, hogy a rendelkezés felvétele által a magyar honosoknak azon joga nyert elismerést, hogy az olyan károkért, amelyek a magyar honosok vagyonaiban *Franciaországban foganatosított likvidációk körül a magyar honos tulajdonost érték*, a 232 i-ben körülírt feltételek fenforgása mellett, a magyar honos Franciaországgal szemben is *jogosítva van a vegyes döntőbírósághoz fordulni*. A szabályzat 51. cikkének az a nagy jelentősége van, hogy az, a 232 i, cikknek hiteles interpretációja abban *ez* irányban, hogy Franciaország is azon államok közé tartozik, amelyek a Magyarország által fizetendő jóvátételekből nem részesülnek és így Franciaországgal szemben is fenállnak a 232 i, pontban körülírt jog érvényesítésére ugyanott körülírt előfeltételek.

A francia-magyar döntőbíróági perrendtartásnak ezen rendelkezése annál nagyobb jelentőségű, mert a trianoni szerződés 231. cikke alá eső magyar tartozások rendezése tárgyában a francia köztársasággal 1921. január 31-ikén kötött egyezmény, erre nézve semminemű jogot nem tartott fenn a magyar honosok javára, jóllehet ezen egyezmény 10. és 11. cikkei a Franciaországban levő magyar vagyonok likvidációjára nézve bizonyos rendelkezéseket tartalmaznak. Alább, a IV. fejezetben, — a hatásköri kérdések tárgyalása kapcsán, — a 232 i. alapján érvényesíthető jog közelebbi megvilágítást fog még nyerni. 2. A bizonyítás szabályozása körüli eltérés, nevezetesen a XV. fejezet** tartalma közötti különbség és a bizonyításra vonat-

* A francia-német döntőbíróági szabályzatban ilyen rendelkezés nem volt foglalható, mert a Németország által fizetett jóvátételekből épen Franciaország részesül legnagyobb quotában.

** A francia-német eljárásban: „Beweis durch Zeugen und Sachverständige” („Preuves par témoins et expertises”) felirattal; a francia-magyar eljárásban: „Bizonyítás” („Preuves”) felirattal.

kozó rendelkezések eltéréseinek visszahatása az eljárásra, — fentebb már megvilágítást nyert. 3. Eltérés van a keresetindítási határidők megállapítása tekintetében. Míg a francia-német eljárásban (3. cikk), a keresetindítási határidők az egyes kereseti jogcímek szerint specifikálva vannak felsorolva és meghatározva, addig a francia-magyar eljárásban (és az eddig a magyar vonatkozásban megjelent összes döntőbírósi perrendtartásokban) a keresetindítási határidők egységesen egy generális záradékkal nyertek megállapítást. Alább a keresetindítási határidők ezen megállapítási módja, közelebbi vizsgálatban részesül. 3. Eltérés van a *költségvaluta* kérdésében. A francia-német eljárás 75. cikke e tekintetben azt a rendelkezést tartalmazza, hogy a perköltség mindig a győztes fél valutájában ítéendő meg. Ez a rendelkezés a legyőzött államok honosaival szemben nagy igazságtalanság.* Az 1922 június 27-ikén megállapított francia-magyar döntőbírósi szabályzat az alább idézett kritikai tanulságot magáévá tette és épen ezért is a költségvalutára vonatkozó sérelmes rendelkezés a francia-magyar eljárási szabályzatban mellőztetett. A francia-magyar eljárás azonban megelégedett azzal, hogy a sérelmes rendelkezést mellőzte. Az eljárási szabályzat ezáltal szabad kezet engedett a döntőbírósnak abban az irányban, hogy a költségeket melyik peres fél államának pénznemében ítéli meg. A szabályzat ezáltal csak félig tette meg azt az utat, amelyet sokkal helyesebben egészben is megtehetett volna. A költségvaluta kérdésében korrektívumot tartalmaz a sziámi-német perrendtartás 75. cikke, amely szerint a döntőbírósi ítéletben állapítja meg, hogy a költségek, mely valutában terítendőek meg. A francia-magyar szabályzat azonban az első lépésnél megállott és ezt a második lépést már nem tette meg.

A költségvaluta kérdésében a cseh-szlovák-magyar döntőbírósi szabályzat** 53. §-a ugyancsak a fentidézett kritika hatása alatt áll,*** annál is inkább, mert a cseh-szlovák-német döntőbírósi szabályzat (amely a cseh-magyar szabályzat mintájául szolgált) 54. cikk utolsó bekezdésében a francia-német szabályzatnak a perköltség pénznemére vonatkozó hibás rendelkezését szin-

* Szerzőnek — már idézett — „A francia-német vegyes döntőbírósi eljárás” című dolgozatában (megjelent 1922 május 11-ikén) ezen rendelkezés a következő kritika kapcsán van ismertetve: „A költségmegtérítés kérdésében a 75. cikk egy szerfölött sérelmes rendelkezést tartalmaz: nevezetesen azt, hogy a költségek mindig a győztes fél valutájában terítendőek meg, az ítéletet megelőző hónap átlagos átszámítási árfolyama alapján. Minthogy a költségbiztosíték — hogyha letétek márkában történik — a letételt megelőző hónap átlagos árfolyama alapján számítandó át frankokra (97. cikk 6), úgy megtörténhetik, hogy a német felperes, hogyha teljesen pernyertes lesz is, de a per folyama alatt a márka árfolyama lényegesen esett: úgy a márkaértékben neki megítélt perköltség, a frankértékre átszámított költségbiztosítékot csak részben fogja elérni ...”

** Budapesti Közlöny 1922 december 28-iki (296) száma.

*** 53. §. A perköltség iránti intézkedés. „Az ítéletben a Bírósi Állapítja meg a perköltségek összegét és a méltányosság szerint határoz abban a kérdésben, hogy a költségeket a felek, vagy valamelyik fél milyen mértékben viselje”.

tén felvette és a cseh-magyar szabályzat korrespondeáló cikke épen ezen a ponton tartalmaz eltérést a fentidézett kritika értelmében.

A belga-magyar szabályzat a perköltség pénznemére vonatkozólag (64. cikk) átvette a belga-német szabályzat 66. cikkének a költségvalutára vonatkozó azon rendelkezését, hogy az mindig a győztes fél pénznemében fejezendő ki, azonban az átszámítási árfolyamra vonatkozólag a belga-német szabályzatban foglalt rendelkezést mellőzte és egy másik expedienshez folyamodott. A belga-magyar szabályzat 22. cikke ezzel a mellőzéssel paripassu egy olyan rendelkezést vett fel, ami ezt pótolni alkalmas; nevezetesen a 22. cikk — eltérően a belga-német szabályzat 23. cikkétől, — megengedi, hogy az előzetes perbeli biztosíték lehető legyen nemcsak francia frankban, hanem svájci frankban is, olyképen, hogy 100 francia frank letétele egyenlőnek vétetik 50 svájci frank letétbehelyezésével. A svájci franknak a költség értékmérője gyanánt való bevezetése, a valutáris ingadozások által okozott kockázatnak legalább az egyik felét — kirekeszti.

A francia-magyar eljárási szabályzatban még több kisebb jelentőségű eltérés foglaltatik a francia-német rendszerű szabályzatokkal szemben. Így: 5. eltérés van a perbeli képviseleti jog tekintetében; míg a francia-német eljárásban csak francia vagy német ügyvéd képviselhet, addig a francia-magyar döntőbíróság előtt — az elnök engedélyével — képviselheti a peres felet olyan ügyvéd is, aki harmadik állam honosa (86. cikk 1). Ezen rendelkezés ellen nem lehet kifogást emelni. A gondolat nem új, mert a lengyel-német eljárásban (9. cikk 1 bek), ugyanez a gondolat még messzebbmenően van megvalósítva. Gyakorlativá akkor válhatik, hogyha a döntőbíróság egy harmadik állam területén ülészik. Ez az eset forog fenn a belga-magyar döntőbíróságnál, amely Parisban — tehát harmadik állam területén - székel. Kézenfekvő, hogy a francia ügyvédet ezen döntőbíróság előtt is képviseleti jog illeti. A francia-magyar eljárásban a perbeli képviseleti jog kiterjesztetett a két állam bírói és ügyészi karának tagjaira is. A képviseleti jog annyiban szenved korlátozást, hogy a döntőbíróság fontos okból kizárhatja a perbeli képviselőt. („Tout mandataire ou conseil peut être exclu pour motif grave par le Tribunal”). Hogy magyar honos ügyvéddel szemben, valamint francia „avocat”-val szemben mi volna ilyen „motif grave”-nak tekintendő? Némi homályt kelteni alkalmas.* A perbeli képviselet tekintetében eltérés van annyiban is, hogy a francia-magyar eljárás mellőzte a „szabadalmi ügyvivők” képviseleti jogát, ami

* A francia ügyvédség — tudvalevőleg — büszke saját autonómiájára, amely legerősebben a felvétel jogában és a fegyelmi jogban jelentkezik. („Les avocats sont maîtres de leur tableau”). A magyar ügyvédség is autonóm Kamarái által gyakorolja a fegyelmi jogot. Mely „motif grave” volna felhozható olyan ügyvéd ellen, aki ellen a kar képviselete nem tud konkrét kifogást? Azonkívül a szabályzat 86. cikk ut. bekezdése nehezen egyeztethető össze a trianoni szerződés 231. cikk ut. függ. 18. § 1 bekezdésével!

pedig a francia-német szabályzatban t84. cikk ut. bek.) technikai kérdésekkel kapcsolatos perekben, — a bíróság engedélyétől feltételezetten, — meg van engedve.

6. Egyik további eltérés abban van, hogy a francia-magyar döntőbírósi perben az előzetes perbeli biztosítékot nem kell szükségképpen a kereset megindításával egyidejűleg (vagy azt megelőzően) letétbe helyezni. A titkárság a keresetet iktatni és arról elismervényt adni (90) tartozik akkor is, hogyha az előzetes perbeli biztosíték nem tétetett le egyidejűleg (sem megelőzőleg). A példányok kikézésítése azonban az előzetes perbeli biztosíték letétbe helyezésétől van függővé téve (12).

7. A francia-magyar szabályzat a kereset kijavítását kifejezetten lehetővé teszi. Ez a Pp. 140. §-ban foglalt rendelkezés befolyása. A kereset hiányos felszerelése, vagy szerkesztési fogyatkozása nem ok arra, hogy a kereset „ex primo decreto” elutasítottassék. A hiányos keresetet, vagy olyan keresetet, amelynek alak szabályszerűsége tekintetében kétség van, az illető peres fél államának kormány megbízottjához teszi át másolatban a titkárság. A kormány megbízott 2 hónapon belül vagy szabályszerű alakban mutatja be a beadványt, vagy értesíti a titkárságot arról, hogy ebben az alakban hajlandó a beadványt támogatni (11).

8. Eltérés van a meg nem jelenő tanúkkal szemben alkalmazandó rendszabályok tekintetében. A francia-magyar szabályzat itt a megelőző döntőbírósi perrendtartásokkal szemben nívumként vette fel azt, hogy az első ízben meg nem jelenő tanú 10-100 frankig, a második ízben mulasztó tanú 50—500 frankig pénzbüntetéssel sújtható, azonfelül utóbbi esetben a tanú elővezetése is elrendelhető (56). Utólagos igazolás esetében a kiszabott pénzbüntetést a döntőbírósi hatályon kívül helyezi. Ezen rendelkezések a Pp. 296. és 297. §§-ainak befolyása alatt vétettek fel, azonban a francia-német döntőbírósi gyakorlatában megtörtént, — jóllehet ez nem foglaltatik az eljárási szabályzatban, — hogy már korábban is alkalmazott pénzbüntetést mulasztó tanúval szemben.* A tanú az esküt, hazája törvényei szerint teszi le (59—1). Ugyanez áll a szakértőre is (61. cikk 2). (Ezen rendelkezés át van véve a gör.-ném. eljárás 57. cikk 2, illetve 60. cikkéből).

9. A szegényjog tekintetében a francia-magyar szabályzat szemközt a korábbi szabályzatokkal nívumot tartalmaz. A szegény fél képviseletét a kormány megbízottak látják el, a kormányuk által megszabott keretek között, hazai joguknak megfelelően (87. cikk 2). Magyar honosnak a döntőbírósi előtti képviselete tekintetében a Pp. 112. és 113. §§-aiban foglalt elvek lesznek megfelelően alkalmazandók. A szegényjog tartalma tekintetében a 87. cikk 2 kiemeli, hogy az előzetes perbeli biztosíték alóli mentesség nem

* Lásd: Backhaus: „Die Prozessordnung des französisch-österreichischen Schiedsgerichtshofes in der Praxis”. („Friedensrecht” I. évf. 5. szám).

terjed ki a perbeli tanú-, illetve szakértői díjakra. Ezeket az illető fél államának kormánya tartozik előlegezni.* A szegény fél pervesztése esetében a bírósági és perköltségben egészben vagy részben való marasztalás a szegény fél államát terheli.

10. A perbeli határidők tekintetében felemlítést érdemel, hogy a perbeli határidőkre a „computatio civilis” mérvadó (4). Ez megegyezik a Pp. 449. §-ban foglalt rendelkezéssel. Utóbbinak befolyása itt a szövegezésből is érezhető. A pertől elállás (69) történhetik a per bármely szakaszában, holott a francia-német eljárásban a pertől elállni csak az elleniratig lehet. (65).

A francia-német eljárásban a pergátló kifogás tárgyalása a főpert szükségképen felfüggeszti (24); ezzel szemben a francia-magyar eljárásban ebben a kérdésben az elnök dönt, diskrecionarius joggal. (24).

* *
*

Azok a főkérdések, amelyek a belga-magyar eljárást a belga-német rendszerű eljárásoktól és különösen is a lengyel-német eljárásoktól megkülönböztetik, fentebb — az I. fejezetben — már megemlítést nyertek. 1. A belga-magyar szabályzat 75. cikke, — analog módon a francia-magyar szabályzat 51. cikkével, — aziránt tartalmaz rendelkezést, hogy a döntőbírótság a trianoni szerződés 232 e) és i) pontjai alapján indított perekben miképpen fog élni azzal a joggal, hogy a jogvita eldöntésére döntőbíró jelöljön ki. (Ennek a rendelkezésnek anyagi jogi jelentősége a IV. fejezetben részletesebb megvilágítást fog nyerni). 2. A keresetindítási határidők a belga-német rendszerű szabályzatokban az egyes kereseti jogcímek szerint specifikálva vannak felsorolva, ezzel szemben a belga-magyar szabályzat 20. cikke (egyezőleg a francia-magyar eljárás 3. cikkével) a bármely jogcímen indítható keresetek tekintetében generalis záradékkal egységes határidőt állapít meg. Kiemelést igényel e helyütt, hogy a keresetindítási határidők tekintetében a belga-magyar szabályzat a francia-magyar szabályzat analog rendelkezésén túlmenőleg intézkedik. A keresetindítási határidők kérdése alább tüzetes elemzés tárgya. 3. A belga-magyar szabályzat mellőzte a belga-német rendszerű eljárásokban (belga-német szabályzat 30. cikk; lengyel-német szabályzat 29. cikk) foglalt „csatlakozási jogorvoslat”-ot. (Ez a módosítás már a megelőző fejezetben kritikai megvilágítást nyert). 4. A belga-magyar eljárás — ellenében a többi belga-német rendszerű eljárásokkal — megengedi a viszkonkeresetet. (27. cikk; 22. cikk 1 bek.) (Ennek a módosításnak jelentősége már az I. fejezetben kiemelést nyert).

A felsoroltakon felül a belga-magyar szabályzat a lengyel-német szabályzattal szemben még a következő eltéréseket mutatja. 5. A peres felek honossága kérdésében a kormány megbízott ki-

* A perbeli tanúdíjak és a szakértői költségeknek előlegezésére vonatkozó ezen rendelkezés a szegényjogos perben — a IV. hágai magánjogi konferencia perjogi egyezményének cikkén alapszik.

jelentése elégséges, az általa képviselt állam alattvalója állampolgárságának megállapítására, kivéve ha ezt a másik kormány megbízott vitássá teszi. (3. cikk 2). Ez a rendelkezés és általában a honosság kérdésének a döntőbírósi perben való bizonyítása, alább tüzetesebb elemzés tárgya. 6. A kormány megbízottak tartoznak képviselni a szegényjogos feleket a kormányuktól kapott utasítás értelmében (11. cikk 2). A szegényjog előfeltételei és tartalma nincsenek meghatározva, így abból kell kiindulni, hogy a szegényjogosultság tekintetében a belföldi jog (Pp. 112—123. §§) elvei megfelelően alkalmazandók. Tekintettel arra, hogy Belgium is egyike azon államoknak, amelyek az 1915 július 17-iki IV. hágai magánjogi konferencia perjogi egyezményét aláírtak és így a trianoni szerződés 221. cikk értelmében az vele szemben revalidálva van, a belga-magyar döntőbírósi eljárásban is alkalmazandó lesz ezen egyezmény cikkében foglalt azon rendelkezés, hogy a tanu- és szakértői díjak előlegezése alól a szegényjog nem mentesít.* 7. Az előzetes perbeli biztosítékot a belga-magyar eljárásban sem kell multhatlanul a keresetindítás előtt, sem azzal egyidejűleg letenni, történhetik a keresetindítás után is, legkésőbb az elnök által ezen célból kitűzött határidőben. (22). Az előzetes perbeli biztosíték pénzneme tekintetében felperesnek szabad választása van; lehet 100 francia frankot, vagy 50 svájci frankot és ezen alapösszeghez jön még a pertárgy értékének egy ezreléke, azonban a perbeli biztosíték összege maximálisan 2500 svájci frank vagy 5000 francia frank. Habár nincsen külön kimondva a szabályzatban, azonban okszerűleg következik, hogy a pénznem ezen megválasztási joga megilleti az alperest is a viszontkereseti perbeli biztosíték tekintetében. Az a körülmény, hogy felperes például svájci frankban tette le a biztosítékot, nem akadályozhatja alperest abban, hogy ő a viszontkereseti biztosítékot francia frankban tegye le. 8. Eltérés van a határidőkben. A keresetet elkésés okából nem szabad „ex primo decreto” visszautasítani, — amint ez az egyéb belga-német rendszerű eljárásokban van, — hanem elkésés esetében a bíróság dönt az elfogadás fölött (21). A perirati határidők általában hosszabbak a belga-magyar eljárásban, mint a többi belga-német rendszerű eljárásban. Az ellenirati határidő 3 hónap (26); a válasz és viszonzválasz határideje 2—2 hónap. A perújítás határideje 3 év (74), amely utóbbi határidő meghosszabbítást helyeselni lehet. (A lengyel-német eljárásban, valamint a belga-német eljárásban a perújítás határideje 2 év. A francia-magyar eljárás pedig éppen a perújítási határidő tekintetében megindokolhatlanul szűkkeblű, mert a 82. cikk szerint ez a határidő mindössze egy év.)

Ez a rendelkezés — amint fentebb kiemelést nyert — a francia-magyar szabályzat 87. cikk 2. bekezdésében külön felvétellett. A francia-magyar szabályzatban ennek felvétele azért is szükséges volt, mert Franciország, amely egyik aláírója az 1905 július 17-iki hágai perjogi egyezménynek, a trianoni szerződés 221. cikkében ezen egyezmény revalidálása ellen fentartással élt.

9. A bizonyító eszközök között a fél eskü alatti kihallgatása (Pp. 368 §) van elfogadva (50), szemben a belga-német eljárás 53. cikkével, amely a német Zivilprozessordnung rendszerének megfelelően (451. §) a főeskü által, illetve bírói eskü által való bizonyítást ismeri. A bizonyításfelvétel tekintetében a 46 cikk 2. bek. (átvéve a lengyel-német szabályzat 48. cikkéből) megengedi, hogy az 1 vagy 2 kiküldött bíró előtt „külön tárgyaláson” is történhetik. Ez sokban hasonlít a Pp. 253. §-ban körülírt eljárás-hoz. A belga-német szabályzat a bizonyításfelvételnek ezt a módját még nem ismeri. 10. A perbeli képviselő tekintetében a belga-magyar eljárás — megegyezőleg a lengyel-német eljárással — nagyon liberális álláspontra helyezkedett, mert — az elnök engedélye mellett — lehetővé teszi harmadik államok ügyvédei számára is a képviselői jogosultságot (9. cikk 2). Ez a rendelkezés megegyezik a francia-magyar eljárás 86. cikk 1 pontjával. Külön kiemelés igényel azonban az, hogy a belga-magyar döntőbíróság előtt csakis az „avocat” jogosult perbeli képviselőre, míg az „avoué” a belga-magyar döntőbíróság előtt nincsen képviselőre jogosítva. (A francia-magyar szabályzat 86. cikk 2 pontja szerint az „avoué” is jogosult képviselőre, azonban csakis a francia „avoué”, — a belga nem — míg az „avocat” lehet harmadik állam honosa is.)

* *
*

A francia-magyar, illetve a belga-magyar eljárási szabályzatban foglalt nívumok és módosítások között különösen figyelmet igényelnek: 1. A peres felek honosságával kapcsolatos rendelkezések. 2. A keresetindítási határidőkre vonatkozó rendelkezések.

Ad 1. A francia-magyar eljárási szabályzat 6. cikk a, pontja és a belga-magyar eljárási szabályzat 23. cikk a, pontja a kereseti kellekek között sorolják fel *a peres felek honosságának megjelölését*. A honosság tekintetében a belga-magyar szabályzat 3. cikk 2. bekezdése egy toldatot tartalmaz, amely sem a lengyel-német, sem a belga-német szabályzat korrespondeáló rendelkezésében nem foglaltatik benne. „A kormány megbízott kijelentése elégséges az általa képviselt állam alattvalója állampolgárságának a megállapítására, kivéve, ha ezt a másik kormány megbízottja vitássá teszi.*

Az a gondolat, hogy *a peres felek honossága mlképen bizonyíttassék a vegyes döntőbíróság előtt?* nem új gondolat és nem a magyar eljárási szabályzatban nyert első ízben megoldást. A sziámi-német perrend 6. cikk utolsó bekezdése kötelezően előírja, hogy felperes a kereset mellett honossági bizonyítványt tartozik bemutatni. A belga-magyar szabályzatnál is tovább megy a cseh-magyar eljárás 39. §-a. Ezen utóbbi szerint hogyha vala-

* „La déclaration de l'agent d'un gouvernement suffit pour établir la nationalité d'un ressortissant de l'Etat qu'il représente, à moins qu'elle ne soit contestée par l'agent de l'autre gouvernement”.

mely peres fél állampolgársága a peres eljárásban vitássá válik, úgy az illető kormány megbízottnak az állampolgárság kérdésében tett nyilatkozata irányadó a perben és bizonyítás csak akkor rendelhető el erre nézve, hogyha a másik kormány megbízott teszi vitássá ezen állampolgárságot.*

A belga-magyar eljárás nem írja elő azt, hogy a honosság igazolásának már magában a keresetben kelljen történnie; a honosság igazolása tehát történhetik az eljárás folyamán bármikor, tehát a szóbeli tárgyaláson is, és amennyiben tagadásba nem vétetett, úgy külön igazolás egyáltalán nem szükséges. Hogyha alperes tagadásba veszi a felperes honosságát, úgy a honosság a felperes állama kormány megbízottjának nyilatkozata által bizonyítható. Vitakozni lehetne afölött, hogy a 3. cikk 2. bek. lényegileg a honossági bizonyításának egyik módját állapítja-e meg? vagy a bizonyítás alól mentesít-e arra az esetre, hogyha az ellenfél kormány megbízottja nem kontrovertálja a saját állama kormány megbízottjának nyilatkozatát? vagy végül „*præsumptio juris*”-t állapít-e meg azon peres fél javára, akinek kormány megbízottja a peres fél honossága mellett nyilatkozott? Ilyen elkülönöztetésnek lehet ugyan elméletileg jelentősége, azonban gyakorlatilag mind a három lehetőség ugyanazon eredményre vezet. Ez a rendelkezés a honosság körüli jogvitákat távolról sem rekeszti ki, mindazonáltal lényegesen korlátozza. Valamely peres fél honosságát tagadásba veheti a perbeli ellenfél, azonban tagadásba veheti a peres fél államának kormány megbízottja is. Természetesen tagadásba veheti az ellenfél államának kormány megbízottja is. A vita azonban másképen is adódhatik. Így pld.: az alperes maga tagadásba veheti a felperes által az ő — alperes — részére vitatott honosságot; és ezen utóbbi esetben is lehetséges, hogy a kormány megbízottak közül, ki-ki a saját állama honosságát álláspontjára helyezkedik; viszont megfordítva, az is lehetséges, hogy a peres felek ezen jogvitájában a kormány megbízottak mindketten egyértelműen valamelyik peres fél álláspontjára helyezkednek. Mind ezen lehető esetek közül a vita csak arra az esetre van kiküszöbölve, hogyha a kormány megbízottak pozitív értelmű nyilatkozatot tesznek; pontosabban, hogyha a vitássá tett állampolgárság mellett a fél államának kormány képviselője igenleges értelemben nyilatkozik és a másik kormány képviselő vagy igenleges nyilatkozatot tesz, vagy hallgat. Minden más esetben, vagyis, hogyha a saját állam kormány megbízottja negatív értelmű nyilatkozatot tesz: úgy a honosság a vegyes döntő bíróság előtt bizonyítandó és a döntő bíróság által döntendő el, még akkor is, hogyha a perbeli ellenfél el is ismerné a vitatott honosságot és hogyha a perbeli ellenfél államának kormány megbízottja ezen elismeréshez hozzá is járulna.

* 39. §. „Az állampolgárság bizonyítása. Amidőn valamely peres fél állampolgársága a peres eljárásban vitássá válik, az illető kormány megbízottnak az állampolgárság tekintetében tett nyilatkozata az irányadó és az állampolgárság céljából bizonyítás elrendelésének csak abban az esetben van helye, ha ez a két kormány megbízott között válik vitássá”.

Felperesi kormány megbízott azon nyilatkozatával szemben, hogy felperes a kormány megbízott által képviselt állam honosa: alperes hiába veszi tagadásba felperes honosságát, hogyha az alperes államának kormány megbízottja, a felperes honosságát nem tagadja. Felperes honossága ezen esetben nem tehető bírói cognitio tárgyává, hanem bizonyítottnak tekintendő. És megfordítva is, hogyha felperes vitatja az alperes honosságát és alperes tagadásba veszi a felperes által neki imputált honosságot: úgy az alperesi kormányképviselő igenleges értelmű nyilatkozata esetében — feltéve, hogy felperesi kormányképviselő nem nyilatkozik — ez az alperes honosságának megállapítására elegendő. Ebben az esetben az alperesi honosság kérdése nem tehető bírói cognitio tárgyává. Minden más esetben a peres felek honossága a vegyes döntőbírói cognitio alá esik. E tekintetben nincsen különbség aközött, hogy a peres felek, illetve azon peres fél, akinek honossága vitássá tétetett: természetes személy-e, vagy jogi személy? Önként értendő, hogy a természetes személy honosságának elbírálása kérdésében a vegyes döntőbírói cognitio az illető állam belföldi jogát alkalmazza. Másképen áll a kérdés a jogi személy honosságának elbírálása körül, már egymagában azon oknál fogva is, mert a jogi személyek honossága tekintetében nincsenek általános érvényesített elfogadott nemzetközi jogi elvek kialakulva.

A honossági és hatásköri kérdések összefüggése, alább, — a hatáskör fejezetében, — fog megvilágítást nyerni.

Ad 2. *A keresetindítási határidők* tekintetében a francia-magyar (3. cikk), a belga-magyar szabályzattal (20. cikk) megegyezően úgy rendelkezik, hogy a döntőbírói cognitio előtt indítandó perekben a keresetlevél 1923. év december 31-ig beadandó. (Ezen rendelkezéssel egybevágó módon intézkedik a román-magyar szabályzat (3. cikk) is a cseh-magyar döntőbírói cognitio perrendtartás (16. §) is, úgy hogy *az eddig a magyar vonatkozásban megjelent döntőbírói cognitio eljárásokban a keresetindítási határidő, tekintet nélkül a keresetileg érvényesített igény jogcímére, — általában véve, — egységesen 1923 december 31-ikén jár le.* Az itt felhívott valamennyi döntőbírói cognitio eljárásban be lehet adni a keresetlevelet *ezen határidőn túl is*, azon naptól számított 6 hónapon belül, amely napon a felperes a per alapjául szolgáló lényekről tudomást szerzett. A francia-magyar szabályzat abban tér el a francia-német szabályzattól és a belga-magyar szabályzat abban tér el a belga-német szabályzattól, hogy a magyar relációban a keresetindítási határidő generális rendelkezéssel valamennyi kereseti jogcímre egységesen van szabályozva, míg a többi relációban a keresetindítási határidők az egyes kereseti jogcímek szerint specifikálva — és eltérően — vannak megállapítva. A belga-magyar szabályzat 20. cikke így rendelkezik: „A keresetlevelet e szabályzat közzétételének évét követő év végéig kell beadni. A fent megjelölt határidőn túl is be lehet a keresetlevelet adni attól a naptól számított 6 hónap alatt, amikor a felperes a per alapjául szolgáló tényekről tudomást szerzett. Amennyiben valamely vitás ügyet a

fürt határidőn belül valamely nem illetékes hazai bíróság elé vittek, a keresetlevelet a vegyes döntőbírósághoz, az illetéktelenségét megállapító ítélet kézbesítésétől számított 6 hónapon belül be lehet adni”.

A keresetindítási határidő meghosszabodhatik a 239 b, 2 esetében, jelesül akkor, hogyha a békeszerződés hatálybalépése előtt kötött szerződés alapján indított per, — helytelenül, — valamely belföldi bíróság előtt tetetett folyamatba és a belföldi bíróság a saját illetéktelenségét a 20. cikkben foglalt keresetindítási határidő letelte után mondotta ki. Ebben az esetben a keresetindítási határidő az illetéktelenségét kimondó határozatról szerzett tudomástól számított 6 hónap. A 20. cikk ezen rendelkezése alkalmas arra, hogy bizonyos kétségeket támasszon. Nevezetesen a 3-ik bekezdés „nem illetékes hazai bíróság”-ról általánosságban beszél és nem tesz különbséget a között, hogy ezen nemilletékes „hazai” (helyesebben: belföldi) bíróság a felperes „hazai”, vagyis a felperes államának belföldi bírósága-e? vagy az alperes államának belföldi bírósága-e? Nem tesz továbbá különbséget a között, hogy azon belföldi bíróság, amely a saját „illetéktelenségét” kimondja: belga bíróság (és általában entente-bíróság, illetve semleges bíróság), vagy pedig magyar bíróság? Mindkét kérdés jogosult azért, mert az entente-honos felperes a 239 b, 2 ellenére, a magyar bíróság előtt is megindíthatja a keresetet, amennyiben ugyanis a polgári perrendtartás szerint, illetve a nemzetközi perjog szerint, a kereset a magyar bíróság előtt megindítható volna. Ebben az esetben, hogyha a magyar bíróság, — bármely okból — a saját illetéktelenségét mondaná ki, úgy felperesre nézve a döntőbírósági illetékesség még hat hónapon belül nyitva állana. Minthogy azonban a 20. cikk nem különböztet a felperes honossága tekintetében, nem vélelmezhető az, hogy ezt a határidő meghosszabbítást egyoldalúan csakis belga (entente-) honosok javára kívánta volna statuálni. Kérdéssé tehető, hogy a magyar honos által a magyar bíróság előtt indított perben kimondott illetéktelenségi határozatnak is, megvan-e ugyanazon ereje, hogy a 20. cikk 3. bek.-beli határidő kitolását eredményezi? A kérdést azért kell külön felvetni, mert a 239 b, 2 pontja — tudvalevőleg — a magyar bíróság előtt megindítandó pereket generális rendelkezéssel, vegyes döntőbíróság elé utalja. Minthogy a 20. cikk 3. bekezdés a trianoni szerződés itt hivatkozott rendelkezésével nem áll ellentétben, hanem ezen cikk érintetlenül hagyása mellett, mindössze a belföldi, — illetéktelen — bíróság előtt indított kereset perindítási hatályát szabályozza: ennél fogva a 20. cikk 3. bek.-ben foglalt rendelkezés olyképen értelmezendő, hogy az kiterjed a magyar bíróság előtt — tévesen — indított keresetekre is.

A 20. cikkben foglalt rendelkezés, távolról sem meríti ki a döntőbíróság előtt indítható összes kereseti kategóriákat és „per analogiam legis” kiegészítést igényei a 240. cikk alapján indított keresetek esetében. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a 240. cikk alapján,

a kereset a döntőbíróóság előtt csakis a belföldi bíróság előtt lefolytatott eljárás után — legtöbbször az utolsó belföldi fórum határozata után — fog megindíthatóvá lenni. Nyilvánvaló, hogy ekképpen a 240. cikk alapján a keresetindítás lehetősége csak 1923 december 31-ike után fog bekövetkezni. Minthogy azonban a 20. cikk 3. bek., az önmagát illetéktelennek kimondó belföldi bírósági határozat után megindítandó döntőbíróósági perek keresetindítás: határidejéről szól; minthogy továbbá a 240. cikk, kifejezetten kereseti jogot enged az illetékes bíróságnak érdemben — és jogerősen — sérelmes határozata ellen: a 20. cikk 3. bek. tehát a 240. cikk alapján indítható keresetekre nem provideál. Ugyanezt kell mondani a 20. cikk 2. bek.-béli rendelkezésről is, mert ezen utóbbi, a 6. hónapi határidőt attól a naptól kívánja számítani, „amikor a felperes a per alapjául szolgáló tényekről tudomást szerzett”. A 240. cikk esetében a döntőbíróóság előtt indított keresetnek jogalapja az, hogy a belföldi bíróság, a trianoni szerződés meghatározott címeiben foglalt jogszabályok valamelyikét a döntőbíróóság előtti perben felperesként szereplő fél terhére megsértette. Nyilvánvaló, hogy a belföldi bíróság ezen helytelen jogszabályalkalmazása, helyes értelmezés mellett nem subsumálható a 20. cikk 2. bek.-ben körülírt „tényekről szerzett tudomás” alá. Ekképpen a 20. cikk rendelkezései, a 240. cikk alapján indítandó keresetek határidejére, tulajdonképpen nem provideálnak. Minthogy azonban a 20. cikk 2. és 3. bekezdésében foglalt határidő meghosszabbításában az a gondolat nyer kifejezést, hogy olyan esetekben, amikor felperes az 1923 december 31-ig a döntőbíróósági kereset megindítását önhibáján kívül mulasztja el, — akár azért, mert a per alapját tevő tényről csak későbbben szerzett tudomást, akár azért, mert egy megelőző eljárás volt előbb egy belföldi bíróság előtt lefolytatandó stb., — a keresetindítási határidő meghosszabbítatik: „per analogiam legis” következik, hogy a 240. cikk alapján indított perek keresetindítási határideje a belföldi jogerős ítéletről szerzett tudomástól számított 6 hónap akkor is, hogyha a belföldi bíróság jogerős határozata, 1923 december 31-ike után hozott meg.

Úgy ebben az esetben, valamint a 20. cikk 3 alá eső egyéb esetekben, ajánlatos már magában a keresetben előadni azon tényeket, amelyekből a keresetindítási határidő betartása kitűnik és ajánlatos az erre vonatkozó bizonyítékoknak, magához a keresethez leendő melléklése.

A keresetindítási határidőnek ilyen generikus záradékkal való körülírása nem tekinthető eredetinek, mert bennefoglaltatik már a francia-osztrák eljárási szabályzat 3. cikkében. Az a kérdés, hogy a keresetindítási határidők generikus záradékkal, vagy specifikálva az egyes jogcímek szerint állapítandók-e meg? „*de lege ferenda*” tisztázást igényel. Kétségtelen, hogy komoly érvek szólnak a generikus jellegű megállapítás mellett is. Így elsősorban az, hogy az összes döntőbíróóságok előtti eljárásokban, az összes jogcímek alapján indítható perekben egységes határidő

volt megállapítható. Belgiummal szemben egy különös célszerűségi ok is szólott emellett, nevezetesen, hogy Belgiummal szemben, a háborúelőtti tartozások tekintetében folytatott tárgyalások még nem vezettek egyezményhez, már pedig egy generikus határidő megállapításnak az az előnye van, hogy egy későbbben létrejövő ilyen „Vorkriegsschulden-Abkommen” alapján indított mindenemű perek keresetindítási határidői, minden újabb módosítások nélkül elhelyezhetők a generikus keresetindítási határidő keretében. Lehetséges, hogy épen ez a gondolat vezette a belga-magyar eljárási szabályzat szerkesztőit is. Szerzőnek: „A francia-német vegyes döntőbírósi eljárás” című dolgozatában (6. oldal) ez a kérdés fel van vetve „. . . hogyha a létesítendő francia-magyar perrend a német specifikációt fogadja el, úgy külön pont lesz felveendő az 1921 január 31-iki egyezmény 5. cikkében körülírt esetre, vagy pedig az osztrák eljárás rendszere átveendő”. Minden valószínűség szerint, a kérdésnek ilyen módon való exponálása hozzájárult ahhoz, hogy úgy a francia-magyar eljárási szabályzat, mint a belga-magyar eljárási szabályzat — eltérően a részükre mintául szolgáló döntőbírósi perrendtartásoktól — generikus záradékkal állapította meg a keresetindítási határidőt.

Az a kérdés, hogy melyik rendszer helyesebb? illetve, hogy a magyar érdekek szempontjából melyik rendszernek van több előnye: a keresetindítási határidő generalis záradékkal való meghatározási módjának, vagy pedig annak a módszernek, amelyik a keresetindítási határidőket, a békeszerződés vonatkozó cikkeire való utalás mellett, specifikált módon állapítja meg? Erre a kérdésre egységes választ adni, olyképen, hogy az az összes döntőbírósi perrendtartásokra találjon: nem lehetséges. Külön kiemelésig igényel azonban egy szempont, amely az *utódállamokkal létesítendő összes döntőbírósi eljárási szabályzatok* szerkesztése körül igen nagy jelentőségű. Ez a szempont a következők által legyen megvilágítva.

A magyar béke delegáció által elért eredmények között, gyakorlati szempontból tekintve, egyik legfontosabb eredmény az, hogy az elszakadó országterületeken (helyesebben mondva a volt monarchiától elszakadt területeken) az utódállamok által fogadatosított mindennemű kényszerrendszabályok (zárlatalávitel, lefoglalás, kényszerkezelés, kisajátítás stb.) által okozott károk miatt a magyar honos keresetet indíthat a vegyes döntőbírósi eljárás előtt.

A kereseti kérelem irányulhat „in integrum restitutio”-ra, vagy kártérítésre, vagy mindkettőre. Mindezen kényszerrendszabályok esetében — irányuljon a kereset akár az egyik, akár a másik kérelemre — a vegyes döntőbírósi eljárások hatásköre van aktíválva a 250. cikk 3. bek. által. Ez a hatásköri rendelkezés nincsen benne sem a versaillesi, sem a st. germain-i szerződésben; jelentősége számokban alig becsülhető fel, azonban azon nagyszámú kényszerrendszabályok folytán, amelyeket az utódállamok a magyar vagyó-

nokban foganatosítottak rendkívül nagy.* A 250. cikk 3. bek. szó szerint így szól: „Azokat a felszólalásokat, amelyeket a magyar állampolgárok a jelen cikk alapján esetleg (sic!) elő fognak terjeszteni, a 239. cikkben említett vegyes döntőbírótság fogja elbírálni”. Ebben a szövegben, a vegyes döntőbíróstági hatáskör aktiválása mellett, a 239. cikk van felhíva és csakis a 239. cikk van felhíva. Azáltal, hogy a 250. cikkben a vegyes döntőbíróstág hatásköre a 239. cikkre való utalással van megjelölve, okszerűen azt kell következtetni, hogy a 250. cikk abban a terjedelemben acja meg a magyar honosoknak, az elszakadó országterületeken (helyesebben: a régi monarchia elszakadt és valamely utódállamhoz csatolt területein), őket valamely utódállam kényszerintézkedései folyián *ért* károsodással szemben a keresetöségi jogot: amily mértékben, a 239. cikkben körülírt vegyes döntőbíróstág előtt, az entente honost ugyanezen jogcímen (232. c.) kereseti jog illeti Magyarország ellen Lényegben tehát a 250. cikk 3. bekezdése a magyar honos részére a reciprocitást biztosítja, a meghatározott területeken — az elszakadó területeken — az utódállamok által okozott károsodásokért. Ennek a jognak tartalma paritásos azon jogsegély tartalmával, amely az entente-honost a 232. e. alapján a 233. ut. függelék 1. és 3. §§-aiban körülírt intézkedések miatt megilleti. Ebből következik, hogy a vegyes döntőbíróstági hatáskörnek olyatén értelmezése amint az a döntőbíróstági judikatúrában eddig történt, a 250. cikk figyelembevételével, ahhoz a következményhez vezet, hogy amily mértékben terjesztetik ki a döntőbíróstági hatáskör az entente-honosok javára, a legyözött államokkal szemben, ugyanolyan mértékben nyer — autornatrice — kiterjesztést a 250. cikkben foglalt hatáskör az utódállamokkal szemben.

Az eredeti békefeltételeken — a magyar békedelegáció észrevételei folytán — a 250. cikk szövegében az a módosítás történt, hogy a 3. bekezdés közbeiktattatott. Ez a módosítás, szükségképen konvergens szövegmódosítást kellett volna, hogy maga után vonjon a 239 cikk b. p. 1 bekezdése, valamint a 240. cikk szövegében. Nevezetesen olyképen, hogy úgy a 239. cikk b. 1 szövegébe, valamint a 240. cikk szövegébe a III, IV, V és VII címek mellé közbe kellett volna iktatni a „VIII cím” szavakat. Hogy ez miért nem történt meg? annak a magyarázata nyilvánvalólag a szövegkeletkezés történetében van. A 239. és 240. cikkek szórói-szóra a st. germain-i, illetve a versailles-i szerződésből vannak átvéve. Ámde sem a versailles-i, sem a st. germain-i szerződésben nem foglaltatik benne a 250. cikk 3. bekezdésével korrespondáló rendelkezés. A versailles-i szerződésben nem foglaltatik benne azon egyszerű okból, mert a versailles-i szerződés X. rész VIII. címe mindössze egyetlen cikkből (312. cikk) áll, amely a német birodalomtól elszakadó területek socialis és állami bizto-

* Lásd: Szerző: „Feladatok a békeszerződés végrehajtása körül” 64. és 82. old.

sítási ügyeire vonatkozólag rendelkezik. A régi monarchia elszakadó területeire vonatkozólag a X. rész VIII. címében foglalt rendelkezések, a st. germain-i szerződésben lettek először felvéve. A trianoni szerződés 250. cikke, egészben a st. germain-i szerződés korrespondáló 267. cikkéből van átvéve; azonban azzal a módosítással, hogy az utóbbinak második bekezdése után egy új — harmadik — bekezdés lett közbeiktatva, amely harmadik bekezdés épen az, amely a vegyes döntőbíróság hatáskörét aktiválja, így ezen cikk, a st. germain-i szerződés szövegében foglalt négy bekezdés helyett a trianoni szerződésben öt bekezdést foglal magában. A 250. cikkbe történt ezen betoldással synchronikusan és azzal konvergens módon kellett volna a 239. cikk b. 1 és a 240 cikk szövegét, a „VIII. cím” szavak betoldása által helyesbíteni. Ámde itt ismét — mint a békeszerződés szerkesztése körül más e setékben is — az egyik szerkesztőbizottság nyilván nem tudta, hogy mit csinál a másik és így a synchronikus szövegjavítás elmaradt és pedig a VI. cím egész szövegében, vagyis úgy a 239. cikknél, mint a 240. cikknél. Ezt a körülményt azért szükséges külön levezetéssel megvilágítani, mert a 239. cikk b. 1 szövegének ilyen helyesbített módon való értelmezése egyik utódállamnál sem fog — előreláthatólag — ellenzésre találni; hiszen a 250 cikk 3. bek. kifejezetten utal a 239. cikkre. Ellenben a 240. cikk szövegének ilyen módon való értelmezése ellen, már — úgy lehet — akad olyan utódállam, amely kifogást fog emelni és ezt arra véli alapíthatni, hogy a 250. cikk 3. bek. csakis a 239. cikket hívja fel, ellenben a 240. cikket nem idézi. Ebből pedig önmaga javára következtetéseket fog levonni kívánni.

Egy ilyen megkülönböztetésre építeni kívánt kifogás: alaptalan.

A 250. cikk — ugyanis — nem tesz különbséget, aközött, hogy a benne érintett jogellenes kivételes intézkedések az illető utódállamnak mely szerve, tehát akár közigazgatási, akár bírói fóruma által rendeltettek el, illetve foganatosítottak. Ezzel szemben, az idézett cikknek fentebb adott közelebbi értelmezése szerint, az „in integrum restitució” a magyar honost megilleti az utódállam *minden* olyan rendelkezése ellen, amely a 233. cikk út. függelék 3. §-ában körülírt minősítések valamelyike alá vonható. Nem szüntetheti meg tehát a vegyes döntőbíróság előtti keresetőséget az sem, hogyha a jogellenes intézkedés, vagy a jogellenesen szerzett tulajdon, — a szerzés valamely successiv stádiumában is — az illető utódállam belföldi jogerős bírói Ítélete által sankcionáltatott is. Minthogy azonban, magából a 240. cikk szövegezéséből — épen a fentebb leírt genetikai okból — ez nem tűnik ki kétséget kizáró módon; és minthogy ezen szövegezési hézag, később, kivívott jogainknak netáni elhomályosítására vezetni alkalmas: ennél fogva fontos, hogy az utódállamokkal szemben felállítandó vegyes döntőbírósági perrendtartások szövegezése ezzel számoljon. Nem szabad egyszerűen átvenni a meglevő vegyes döntőbírósági perrendtartások rendelkezéseit és nem szabad schematizálni,

— amely hiba a jelen tanulmány írása közben, a román-magyar vegyes döntőbírósi eljárás körül és cseh-szlovák-magyar vegyes döntőbírósi perrendtartás körül már bekövetkezett* — hanem eleve ki kell küszöbölni a fenti jogelhomályosítás lehetőségét. A vegyes döntőbírósi eljárásokban magukban annál inkább meglesz a hajlandóság az uniformisálásra, mert - amint ezt a román-magyar vegyes döntőbírósi eljárás példája is mutatja — nemcsak az elnök személye azonos a román-német döntőbírósi eljárás elnökével, hanem a döntőbírósi eljárás román bírói tagja is azonos mindkét döntőbírósi eljárásban. Ennélfogva az iniciatívának magyar oldalról kell kiindulnia és pedig még jókor, vagyis elvi alapon, még mielőtt a kaszisztika a kérdés tisztaságát elhomályosíthatná. *Nem lesz elegendő az egyes utódállamokkal létesítendő döntőbírósi perrendtartásokba egy generalis záradékot felvenni, sőt az sem lesz elég-séges, hogy a specifikált keresetindítási határidők közé a 250. cikk 3. pontja alapított kereseti határidő beállítatik, hanem a keresetindítási határidő beállításánál különbséget fog kelleni tenni a között, hogy a sérelmes intézkedés tárgyában az illető utódállam* valamely belföldi bírósága előtt volt-e már eljárás, avagy csak köz-igazgatási intézkedés történt?* Amennyiben nem volt bírói eljárás, úgy a keresetindítási határidő a sérelmes intézkedéstől, illetve az arról szerzett tudomástól volna számítandó. Abban az esetben, hogyha az illető utódállam valamely belföldi bírósága a jogvita tárgyában már jogerős ítéletet hozott, úgy a keresetindítási határidő kezdőpontját a jogerős ítélet kézbesítésétől, illetve — hogyha nem kézbesített — az egyébként való tudomásszerzéstől kell számítani. Ezzel az elkülönítéssel a netán később felmerülhető jogelhomályosítás már eleve a magyar érdek javára praesudikálva lesz.

III. FEJEZET.

A francia-belga peres eljárás sajátosságai és ezeknek befolyása a döntőbírósi perre.

Fentebb már említve volt azon tétel, hogy a vegyes döntőbírósi eljárások perrendtartása általában az illető győztes állam jogrendszeréből indul ki és minden egyes döntőbírósi eljárás több-kevesebb koncessiót tesz azután az abban érdekelt legyőzött állam jogrendszerének. A belga-német rendszerű döntőbírósi eljárások, egészen a francia-belga perjogból indulnak ki és az

* Lásd: a román-magyar vegyes döntőbírósi eljárási szabályzatot. A 3. cikk szolgai hűséggel van átültetve a román-német eljárási szabályzat 3. cikkéből, mindössze a keresetindítási határidő naptári lejárat napja van adaptálva (Reichs-Gesetzblatt 1922. évf. 87. old.). A cseh-magyar döntőbírósi szabályzat 16. §-a pedig schematikusan átvette a már meglévő magyar szabályzatok konform rendelkezését.

egész döntőbíróági eljárási szabályzat mögött, — mintegy háttér gyanánt, — a francia-belga perjogot kell hozzágondolni és azokat a hézagokat és hiányosságokat, amelyek ezen döntőbíróági szabályzatokban mutatkoznak: a francia-belga perjog elveivel keil kiegészíteni. Ez a körülmény szükségessé teszi a francia-belga perjog közelebbi megvilágítását, legalább is olyan keretekben, amint az a döntőbíróági eljárás teljes megértéséhez szükséges.

Francia-belga perjogról azért lehet és kell ilyen összevont módon beszélni, mert a belga peres eljárás is a francia „Code de procédure civile”-en nyugszik, amely Napoleon által 1806-ban, — tehát abban az időben, amikor Belgium Franciaországhoz tartozott — lett életbeléptetve Franciaországban és hatályban maradt nemcsak Franciaországban, hanem Belgiumban is, azután is, hogy Belgium 1815-ben elszakadt Franciaországtól. A Code de procédure civile azonban önmagában nem befejezett és nem zárt kodifikációs munkálat. így elsősorban, a bizonyításra vonatkozó alapelvek magába a „Code civil” III. könyv III. címében vannak belefoglalva. A „Code civil,” — Napoleon ezen nagyszabású kodifikációs alkotása — ugyanazon történelmi folyamat alapján, amely az imént a „Code de proc. civ.”-re nézve megemlítettett: — az időközi változtatásokkal, — szintén érvényben maradt Belgiumban is. A francia-belga perjog tehát a „Code civil”-ből kiegészítést igényel, de ezenkívül is kiegészítést igényel az évszázados bírói gyakorlat elveiből. A „Code de proc. civ.” ugyanis sok tekintetben hézagos és hiányos és tulajdoképen nem is önálló kodifikációs mű, hanem inkább egy nagyszabású novella XIV. Lajos korabeli (1667-ből való) „Ordonnance civile”-hez. Az ezen utóbbi alapján kifejlődött gyakorlat elveivel a „Code de proc. civ.” kiegészítendő és a francia-belga perjog csak ezekkel együtt érthető meg. Ez a francia-belga perjog azután többrendbeli módosítást és kiegészítést szenvedett úgy Franciaországban, mint Belgiumban. Maga Napoleon, — röviddel a Code de proc. civ. — életbeléptetése után, több kiegészítő rendeletet bocsátott ki ehhez a törvénykönyvhöz. A későbbi francia jogalkotásból külön kiemelést igényel a „Cour de Cassation” körüli eljárásra vonatkozó 1835-iki dekrétum és az 1851. évi törvény, amely a „Code de proc. civ.”-nek a kereskedelmi bírás-kodásra vonatkozó intézkedéseit („arbitrage forcé”) módosítja. A különböző belga törvények közül a legnevezetesebbek az 1869. évi június 18-iki szervezeti törvény és az 1876. március 25-iki törvény, amely a hatásköri és illetékességi kérdéseket szabályozta. (Utóbbi törvény rendelkezései alább még tüzetesebb megvilágítást fognak nyerni.) A francia-belga perjog forrásainak egymásmellé állítása által válik érthetővé az a jellemzés, amelyet *Dr. Not den; „Handbuch der Rechtsverfolgung in Belgien”* című jeles munkájában* a francia-belga perjogról ad: „. . . Tatsächlich bilden all die Neufassungen, Umgestaltungen, Ergänzungen, Abänderungen und Zersplitterungen, welche das belgische Zivilprozessrecht im Laufe

* Idézett munka 9. oldalán.

der Jahre erfahren hat, für denjenigen der nicht „zum Bau“ gehört und sich mehr als einen Überblick über diese Zweige der belg. Gesetzgebung zu verschaffen wünscht, eine Erschwerung, unsomewhat als *die Gesetze selbst, immer noch über die wichtigsten Punkte, - als waren sie selbstverständlich, — mit Stillschweigen hinweggehen*, und ihre unentbehrliche Ergänzung erst in dem feststehenden *Gerichtsbrauche* finden . . . Die belgische Fachliteratur aber ... ist für den deutschen Praktiker . . . meistens ebenso schwerverständlich wie die Prozessordnung und die dazu gehörigen Ergänzungsgesetze selbst, weil sie nicht für die Auffassung vom deutschen Standpunkte aus geschrieben sind, und *der Befangenheit in gewissen Grundregeln und Voraussetzungen*, denen sich der deutsche Rechtssuchende nicht so leicht zu entziehen vermag, naturgemäss keine Rechnung tragen, *und überall lehren, ohne zu sagen was erst zu vergessen wäre. . .*” Ami a német jogkeresőre nézve itt mondatik, — az szórói-szóra vonatkozik a magyar jogkereső fére is.

Ezen dolgozatnak nem lehet célja a francia-belga perjognak tüzetes ismertetése; ez az anyag ennél fogva csak abban a keretben fog ismertetést nyerni, amennyire az a francia-magyar és a belga-magyar döntőbírói eljárások teljes megértéséhez szükséges. Ez az ismertetés itten, *Glasson: „Précis théorique et pratique de procédure civile”** és *Dr. Norden: „Handbuch der Rechtsverfolgung in Belgien”*** című munkák alapján történik***; a „Code de procédure civile” és a „Code civil” vonatkozó rendelkezéseinek kiemelésével.

A francia-belga peres eljárás egész rendszere főképen két alapelv által különbözik a német perrendtartástól és a német perrendtartásokon alapuló, — tehát a magyar polgári-perjogtól is. Mig a *magyar polgári per* egész rendszere arra van építve, hogy a felek a perben olyan *objektív bizonyítékokat*, kell hogy szolgáltatassanak, amelyek ítéleti ténymegállapítások objektív alapjául szolgálhatnak: addig a *francia-belga perben* a felek egész perbeli ténykedése arra irányul, hogy az *ítélőbíróban azt a subjektív meggyőződést* keltsék, hogy a fél által támasztott perbeli kérelem egészben véve alapos. A francia-belga perben hozott bírói ítélet tehát, nem synthetikus fölépítése a per során feltárt objektív bizonyítékokon nyugvó ténymegállapításnak és a logikai műveletek segítségével alkalmazott jogtételnek; hanem sokkal inkább, a felek kölcsönös előadásai és az általuk, — többnyire rövid úton — szolgáltatott bizonyítékok egybevetésével, az összefüggések belső valószínűsége alapján, a perbíró által a méltányossági szempontok messzemenő alkalmazásával odaitélt igazság.

* Paris: Librairie Cofillon.

** Berlin: Vahlen 1916.

*** Ahol alább ezen szerzők valamelyikének neve van felhíva, ott a fentemített — megfelelő — munka értendő.

Ez az alapkülönbség, amely az ítélőbírónak a felek perbeli előadásaihoz és a peranyaghoz való viszonyában mutatkozik: döntőleg befolyásolja különösen a perbeli bizonyítást; helyesebben, — a legtöbb esetben a perbeli bizonyítás mellőzésére vezet. Mert a francia-belga peres eljárásban első sorban nem az a főjellemző, hogy a bíró a bizonyítás eredményét szabadon mérlegeli és méltatja, — ami éppolyan módon, sőt talán messzebbmenőleg van meg a magyar (német) pejogban is, — hanem sokkal inkább az a jellemző, hogy a bírónak messzemenő szabadsága van abban, hogy a peres felen; által bizonyítani kívánt valamely ténykörülményt, vagy valamely ténykörülményre vonatkozólag felajánlott bizonyítékot, a saját bírói meggyőződése kialakítására nézve egyáltalán szükségesnek tart-e vagy sem? A bírónak ezt a jogát, a bizonyítás valószínű eredményét előzetesen felbecsülni. Norden — igen találóan — „*das Recht der Prognose*” nevezi.* *Glasson* a bírónak a bizonyítás kérdéséhez való állásfoglalását így jellemzi: „... Tout fait susceptible de produire un droit ou une obligation peut être prouvé en justice, pourvu qu'il soit concluant et que la preuve n'en soit pas interdite pour une cause quelconque par la loi. On dit qu'un fait est concluant toutes les fois, qu'il est de nature à former la conviction du juge . . . C'est au juge à apprécier en fait si la preuve offerte, porte des faits de nature à former leur conviction . . .” (Í. köt. 516. old). (Minden tény bizonyítható a perben, amely alkalmas arra, hogy jogot vagy kötelmet létesítsen, feltéve, hogy ez a tény lényeges (concluant) és feltéve azt, hogy a bizonyítását a törvény, — bármely okból — nem tiltja. Valamely tény akkor mondható lényegesnek (concluant), hogyha olyan természetű, hogy a bírói meggyőződés kialakítására hatni alkalmas..... A bíró joga az, hogy értékelje, hogy a felajánlott bizonyítás oly tényre vonatkozik-e, amely a bírói meggyőződés kialakításához hozzájárulni alkalmas.)

Ettől a felfogástól, amely a bírónak már a bizonyítás elrendelése kérdése körül messzemenő diskrecionaris jogot biztosít; — meglehetősen távol esik a német perjognak (és azon alapuló magyar polgári perjognak) felfogása. A német perjog vonatkozó felfogása a Z. P. O. 282. §-ban nyer kifejezést.** Erre vonatkozólag *Gaupp* —*Stein-féle* kommentár ezt mondja:*** „Die Beweisführung ist eine Tätigkeit der Parteien und führt zu der, *dem Richter obliegenden* Aufnahme des Beweises, die regelmässig nach dem Grundsatz der Verhandlungsmaxime durch vorherige *Beweisantrittung* seitens der Partei bedingt ist . . . Zunächst bringt der

* Idézett munka: 167. oldal.

** Z. P. O. 282. §. Jede Partei hat unter Bezeichnung der Beweismittel deren sie sich zur Nachweise oder zur Widerlegung tatsächlicher Behauptungen bedienen will, den Beweis anzutreten und über die von der Gegenpartei angegebenen Beweismittel sich zu erklären. In Betreff der einzelnen Beweismittel wird die Beweisantrittung und die Erklärung auf dieselbe durch die Vorschriften des sechsten bis zehnten Titels bestimmt.

***Lásd *Gaupp*—*Stein*. Kommentar I. köt. 650. old.

§ 282 den Grundsatz der Beweisverbindung zum Ausdruck. Der Beweisantritt, die Erklärung darüber, und die Beweisaufnahme bilden nicht mehr, wie im gerneinen Prozessrecht, ein von der Verhandlung über die Parteibehauptungen getrenntes Prozessstadium. Die Beweise treten vielmehr mit den Behauptungen in gleicher Linie: wie diese anzuführen, so sind jene von den Parteien aus eigener Iniziative . . . anzubieten. Das Gesetz, nicht das Gericht sagt den Parteien was von ihnen behufs Durchführung ihrer Ansprüche zu behaupten und zu beweisen sei, und wer von ihnen zu beweisen habe. *Der Beweisbeschluss* ist nur prozessleitende Verfügung, er *enthält keine Entscheidung über die Erheblichkeit der Tatsachen* und keine Regelung der Beweislast..” Ennél még tovább megy az osztrák Z P. O., amelynek 275. §-a kifejezetten rendeli: „Die Aufnahme angebotener Beweise kann vom Gerichte auf Antrag oder von Amtswegen verweigert werden, wenn es die Überzeugung gewinnt, dass die Beweise nur in der Absicht den Prozess zu verschleppen, angeboten werden”.

Ezen alapfelfogásbeli eltérésből következik, hogy a *belga-francia peres eljárásban*, a bizonyításrendelés és *bizonyítás/elvétel sokkalta ritkábban fordul elő*, mint akár a magyar, akár a német polgári peres eljárásban. A belga-francia per, a szóbeli tárgyaláson rendszerint annyira tisztázódik, hogy ítélethozatalra érett lesz és a szóbeli tárgyaláson befejezést nyer. Mi sem lehet erre nézve jellemzőbb, mint az, hogy Glasson, a polgári törvényszékek előtti rendes eljárást („procédure dégagee d'incidents”) az I. köt, II. részében tárgyalva, egyáltalán meg sem emlékezik itten a bizonyítási eljárásról, ellenben ugyanezen kötet IV. részében „Des incidents” felirat alatt tárgyalja ezen rész I. fejezetében a perbeli kifogásokat („exceptions”) és a II. fejezetben a bizonyítási kérdéseket („incidents relatifs à la preuve”) a kifogásokkal egyenlő rovatban.

Nagyon találóan jellemzi ezt a különbséget *Norden**: . . . (als) keine Eigentümlichkeit des franz-belg. Beweissystems (kann) im allgemeinen die Tatsache hervorgehoben werden, dass der Civilprozess in einem förmlichen *Beweisverfahren nur in sehr seltenen Ausnahmefällen*, zur unentbehrlichen Nachhilfe seine Erledigung sucht, sondern in der weit vorherrschenden Regel, in der mündlichen Verhandlung der Sache, in öffentlicher Sitzung zu Ende gebracht wird ... Unter dreissig Fällen pflegt im belgischen Prozess kaum einer zu sein, in welchem auf Beweis erkannt, oder nur ein förmlicher Zeugenverhör zugelassen wird, sondern fast immer auf Grund der mündlichen Verhandlung der Sache, bloss nach den Eingebungen der Billigkeit und eines vernünftigen Ermessens . . . entschieden.“ Majd fejtegetései további folyamán: ... Ein wesentlicher Hauptgrund für die verhältnissmässig seltene Anordnung einer besonderen Beweisaufnahme im französisch-belgischen Prozesse dürfte weiterhin in der nahezu unbeschränkten Freiheit liegen die dem Richter von

* Idézett munkája 165. oldalán.

vornherein in der Beurteilung der Zulässigkeit und Wahrscheinlichkeit der von den Parteien vorgeschobenen Beweismittel verliehen ist” (166. old.). A bírói meggyőződésalkotás főmódszerét ugyanezen szerző abban látja, hogy „. . . die Anführungen einer jeden Partei auf der einen, und die entsprechenden Zugeständnisse auf der anderen Seite, die unbeanstandet gebliebenen Urkunden mit Enischluss der Briefe . . . und anderer Schriftstücke; ferner die Gerichts- und Offenkundigkeit über Umstände deren Kenntniss die Richter in ihrer amtlichen Eigenschaft erlangt haben . . . , die Benützung und reife Abwägung aller Vermutungen, mit einem Worte, jene nicht leicht einer Definition fähige umfassende Klarheit und Gewissheit, welche im Wege der Induktion aus dem gesammten Eindrücke aller Urkunden und Umstände des Falles, oft unwiderstehlich, immer aber sicher hervortritt . . . dass zwei Dritteile aller Beweisverfahren die im deutschen Prozess durchgeführt werden, im belgischen, *durch die oben skizzierte Methode der einmaligen vollständigen Ausschüttung des gesammten Prozessmaterials in der öffentlichen Verhandlung* ... fortfallen. (U. o. 166).

Az itt vázolt perjogi és bíraskodási alapelvek átmentek a vegyes döntőbíróági eljárásba is és pedig részben magukba az eljárási szabályzatokba (ami különösen a francia-német rendszerű eljárási szabályzatokban mutatkozik), részben a vegyes döntőbíróóságok gyakorlatába. Különösen két körülmény kedvezett annak, hogy ezek a bíraskodási elvek a döntőbíróági eljárásban tért nyerjenek: *a)* elsősorban a döntőbíráskodás arbitralis jellege, ami önmagában már szélesebb körű diskrecionaris jogot biztosít a bíróság minden ténykedésének és ítélezésének és ami a francia-belga felfogás által nyújtott bírói szabadság érvényesülését még jobban előmozdította, *b)* maguknak a semleges állambeli elnököknek jogász iskolája és saját hazájukbeli jogrendszere. Azon nagy befolyásnál fogva, amelyet az eljárási szabályzatok már önmagukban is biztosítanak az elnöknek és amihez hozzájárul még az elnöknek személyes jogász tekintélye, nyilvánvaló, hogy az elnök jogászai dispoziói irányadók lesznek a döntőbíróági gyakorlat egész irányzatára. Ámde a semleges államok egyrésze, így pld. a hollandi jog és különösen a perjog, — amely államból több vegyes döntőbíróóság elnöke került ki — teljesen a francia jog befolyása alatt áll, aminél fogva ez újabb jelentős körülmény, ami a francia-belga perjog praedominálását a döntőbíróági gyakorlatban előmozdítja.

A francia-belga perjog rendszere még egy igen nevezetes tekintetben különbözik a német-magyar perjog rendszerétől. Ez a különbség főképen a bizonyító eszközök kérdésével kapcsolatos. *A francia-belga peres eljárásban az írásbeli bizonyító eszközök állnak első helyen* és úgyszólván a bizonyítás rendes módját adják; ezzel szemben minden más bizonyító eszköz, de főképen *a tanúbizonyítás kivételes bizonyításnak* tekintendő. Világosan kitűnik ez már abból a sorrendből is, ahogyan ezek a bizonyító eszközök a különböző kodifikációkban fel vannak sorakoztatva. Így

a Code civil — amelyben a bizonyító eszközök vannak kodifikálva — első helyen a „preuve lirtérale”-t („preuve par écrit”) említi, míg a Pp.-ben a bizonyító eszközök között első helyen (286 §—314. §.) a tanúbizonyítás van tárgyálva. *Glasson* világosan mondja, hogy a francia közpolgári perben az okirati bizonyítás a bizonyítás rendes módja és hogy a tanúbizonyítás csak kivételes bizonyításnak tekinthető.* „En principe, la preuve se fait en matière civile au moyen d'écrits authentiques on sous seing privé; *la preuve par témoins* et les présomptions de l'homme *ne sont admises qu'à titre exceptionnel* . . .”*** *Norden* teljesen hasonló értelemben jellemzi a bizonyító eszközök rangsorát és értékét a francia-belga peres eljárásban. („Der schriftliche Beweis) . . . die alle übrigen an Wichtigkeit und Häufigkeit weit überragende Hauptprobe bildet und sich unbedenklich als der ordentliche und regelmässige Beweis bezeichnen lässt Der Zeugenbeweis wird von der Gesetzgebung nur in bestimmten Fällen für zulässig erklärt. Die Gesetzgebung hegt offensichtlich Misstrauen gegen Zeugenaussagen, ebenso wie gegen den Beweis durch den Eid . . .” (164) Annak a körülménynek, hogy az írásbeli bizonyíték a rendes bizonyítási mód a francia-belga peres eljárásban: az alapja a Code civil 134I. §-ában van, amely minden olyan polgári ügylethez, amelynek tárgya a 150 frankot meghaladja, szükségképpen Írásbeliséget kíván és a tanúbizonyítás e tekintetben kifejezetten kizárja. „Il doit être passé acte devant notaires ou sous signature privée, de toutes choses excédant la somme ou valeur de cent cinquante francs, même pour dépôts volontaires; et il n'est reçu aucune preuve par témoins contre ou outre le contenu des actes, ni sur ce qui serait allégué avoir été dit avant, lors ou depuis les actes, encore qu'il s'agisse d'une sojime ou valeur moindre de cent cinquante francs. — Le tout sans préjudice de ce qui est prescrit dans les lois relatives au commerce.” A Code civil ezen rendelkezése, amely a 150 frankon felüli ügyletekre nézve okiratosságot ír elő és a tanúbizonyítást kizárja és az okirati bizonyíték mellett sem engedi meg, sem az okiratba foglalt megállapodással egyidejű, vagy korábbi vagy későbbi szóbeli megállapodásnak bizonyítását: szükségképpen domináló szerepet juttat az okirati bizonyításnak a francia-belga perben.*** A Code civil ezen rendelkezése, — amint az alább még megvilágítást fog nyerni, — belejátszik a vegyes döntőbíróóság előtti peres eljárásba is és az ügyletek egy nagy kontingensére nézve, szükségképpen kizárja a tanúbizonyítást a döntőbíróóság előtti eljárásban is. A tanúbizonyításnak ezen korlátozottsága, a tanúbizonyítéknak

* Kereskedelmi perekben a tanúbizonyítás nincsen korlátozva.

** *Glasson*: I. kötet 520. old.

*** A Code civil itt idézett 134I. cikke nem vonatkozik kereskedelmi ügyletekre, amelyek tekintetében a tanúbizonyítás értékhatár nélkül meg van engedve. Ugyancsak korlátozást szenved az 134I. cikk bizonyos más esetekben is, különöse akkor, hogyha „commencement de preuve par écrit” esei forog fenn.

kivételessége a francia-belga perben, teszi megérthetővé, hogy a francia-német rendszerű döntőbírósi eljárásokban — és így a francia-magyar eljárási szabályzatban is, — miért nem szükséges a periratokban magukban a tanuknak neveit megnevezni, illetve a tanúbizonyításra vonatkozó közelebbi adatokat megjelölni és hogy miért van idő itt a tanú nevének bejelentését akkorra elhalasztani, amikor a tanúbizonyítás már valósággal elrendeltetett (fr.-magy. perrend 55. cikk 2.). Ez a rendelkezés a Code de proc. civ. 257. és köv. §§-aiból van átvéve. A belga-magyar perrendtartás, (analog módon a belga-német perrend korrespondáló rendelkezéseivel) e tekintetben már a német-magyar perjog kétségtelen befolyását mutatja, mert itt a bizonyítékok már az előkészítő eljárás során, tehát legkésőbb a válaszban, illetve viszonzásban tüzetesen megjelölendők és a felhívott tanuk neve és lakcíme ugyanitt feltüntetendő. (29. cikk b.)

Az a körülmény, hogy a francia-belga perjogban a tanúbizonyítás ilyen alárendelt szerepet visz, szükségképpen befolyással volt a vegyes döntőbírósi eljárások gyakorlatára is és innen van, hogy úgy a francia-német, mint a belga-német döntőbírósi eljárás előtt a tanúbizonyítás egészen kivételesen fordul csak elő. Olyan esetben is, amikor a döntőbírósi tanúkihallgatást rendelt el, — ilyen esetek főképpen a 232. e. alapján indított perekben fordultak elő, a zárolt vagyont a háború alatt kezelő zárgondnokok kihallgatása által — a tanú kihallgatása többnyire megesketés mellőzésével történt. Az eddig megjelent Recueil-füzetekben közölt jogesetekben talán mindössze a Sachs et Cie c/a Német állam ügyekben (Recueil 4. füzet 215 és 218. old.), letek a kihallgatott tanúk meghiteltetve. A többi ügyekben a döntőbírósi bizonyítást elsősorban a ptes fél személyes meghallgatása útján foganatosította, — ami gyakran történt, — azonban az eddig közzétett összes esetek közül egyetlen esetben sem hiteltette meg a felet. A fél személyes meghallgatására a francia-magyar eljárás 60. cikke és a 85. cikk 2. bek.-e, illetve a belga-magyar eljárás 50. cikke nyújt módot a bíróságnak. Az eddig megjelent jogesetek közül egyetlenegy esetben sem fordult elő még, sem a kihallgatott fél megesketése, sem pedig a belga-német eljárás 53. cikkében körülírt eskü útján való bizonyítás. Nyilvánvaló, hogy az a körülmény, hogy a tanú a legkritkább esetben hiteltetett meg és hogy a fél esküjére (ami az eskü alatti kihallgatással együtt ugyanolyan szempont alá esik) nem volt még példa a döntőbírósi kasuistikában, összefügg a belga-francia felfogással. *Norden* az utóbbiról ezt mondja: „Der Eid der Parteien, der Schieds- und Erfüllungseid sind, wenn auch in der belgischen Gesetzgebung vorgesehen, im wirklichen Prozesse beinahe unbekannt, so gut, wie verschwunden, und ausser Gebrauch; sie sind halb zu den Rechtsaltertümern zu zählen; der Rückgriff auf ihre Vermittlung gehört zu den seltensten Erscheinungen Die Gesetzgebung könnte sogar die Beweisführung durch Eide in Zivil- und Handelssachen ganz unterdrücken, ohne in den Hilfsmitteln der Urteilsfällung nur irgend eine bedeutende

Änderung herbeizuführen, oder eine fühlbare Lücke offen zu lassen (196. old.). Ami itt az eskü általi bizonyításról* mondva van — a francia-belga perjog rendszerében — egészben véve talál *ugyanezen bizonyító eszköznek a döntőbíróóságok előtti szerepére nézve is*. Ami áil az eskünek, mint perbeli bizonyító eszköznek alkalmazására nézve, — nagyjában véve — vonatkozik a fél eskü alatti kihallgatására, illetve a fél esküjére (Pp. 368. §—380. §), mint perbeli bizonyító eszközre nézve (fr.-magy. szabályzat 60. cikk; b.-magy. szabályzat 50. cikk) is.

Jóllehet, a belga-magyar eljárás szabályzat és általában a belga-német rendszerű eljárás szabályzatok, a bizonyítás számos kérdése tekintetében a német-magyar perjog jelentékeny befolyását mutatják és ebben lényegesen eltérnek a francia-német rendszerű szabályzatoktól:** távolról sem kell azt hinni, mint hogyha a belga-német rendszerű döntőbíróósági eljárásokban ezáltal a perbeli bizonyítás olyan mértékben, vagy azt megközelítő módon nyílt volna meg, amint azt a magyar perrendtartás ismeri. Ennek útját állja egyrészt a Code civil fentebb idézett 1341. cikke; azonban akadályozza ezt, vagy — helyesebben mondva — fölöslegessé teszi ezt az a körülmény, hogy a Code civil nemcsak törvényes vélelmeket („présomptions légales”) ismer, hanem ismer más vélelmeket is, amelyek által való bizonyítást a bizonyítás rendes módjának ismeri el („preuves par présomptions”).*** Az úgynevezett nem törvényes vélelmekről („présomptions qui ne sont point établies par la loi”) a Code civil 153. cikke rendelkezik. „Les présomptions qui ne sont point établies par la loi, sont abandonnées aux lumières et à la prudence du magistrat, qui ne doit admettre, que des présomptions graves, précises, et concordantes, et dans les cas seulement où la loi admet les preuves testimoniales, à moins que l'acte ne soit attaqué pour cause de fraude ou de dol”.

A vélelmeknek (értve itt az imént emiített — nemtörvényi — vélelmeket is) a francia bírói gyakorlatban, nagy szerepe van. Norden ezt így jellemzi: „Die bedeutende Freiheit die das Gesetz dem französischen Richter. . . zubilligt, macht es erklärlich, dass es. den Beweis durch Vermutungen und Folgerungen den Verrang vor den übrigen Beweismitteln, — namentlich vor dem Zugeständniss, den Parteierklärungen und dem Parteieid, — zuerkennt (187. old.)

Ezek a vélelmek jelentékeny szerepet visznek a francia-német vegyes döntőbíróóság judikatúrájában, valamint a belga-német döntőbíróóság judikatúrájában is. így pld. a francia-német vegyes döntőbíróóság, a háború kitörését megelőző napokban Németországban, franciaországi rendelkezéssel, vasúton feladott podgyász elveszése esetében, következetesen azt az álláspontot foglalta el, hogy

* Német Z. P. O. 445—477, §. és a belga-német eljárás szabályzat 53. cikke.

** A francia-magyar eljárás — amint ez már említve volt — a bizonyítás tekintetében lényeges közeledést jelent a Pp. rendszeréhez.

*** Code civil 1349—1353. cikkei.

nem kívánta felperes részéről annak bizonyítását, hogy a podgyász Franciaországba már nem érkezett meg, hanem megelégedett azon ténnyel, hogy a podgyász elveszett; azt a további tény, hogy a podgyász nem francia, hanem német területen veszett el és hogy így a német állam felelős, azt vélelem alapján állapította meg az Ítélet. így René Michaud c/a Német állam ügyben az 1922. április 3-iki ítélet* („... vu le fait qu'à la date du 30 juillet 1914. la circulation des trains de voyageurs entre l'Alsace et la frontière française avait été interrompue, le Tribunal admet que lesdits bagages n'ont pas quitté le territoire allemand. . . .” Hasonlóképpen Robyc'a Német állam ügyben az 1921. szeptember 25-iki ítélet.** Janin c/a Német állam ügyben a döntőbíróság arra a vélelemre alapította az ítéleti marasztalást, hogy a felperes házában a katonaság kantonizálásának tartama alatt bekövetkezett minden kár, a kantonizáló katonaság által okozott.*** (Mindhárom ítélet a francia-német vegyes döntőbíróság által hozott.) A belga-német döntőbíróság judikatúrája a vélelmek tekintetében sokkal óvatosabb. így például: Dejoncker c/a Német állam ügyben, amelyben a tényállás az előbb felsorolt 3 francia jogeset tényállásával egészen analóg volt: a belga-német vegyes döntőbíróság mellőzte a fentemlített vélelem felvételét, hanem — jöllehet marasztaló ítéletet hozott — ezt jogi okfejtés alapján (a vasúti fuvarozási szerződésre alapított vétkes gondatlanság megállapításával) mondta ki.**** Hasonlóképpen vélelmek által vezetetti magát a francia-német vegyes döntőbíróság a kármennyiség értékelése körül is és úgy a szenvedett kár nagyságát, mint a kárösszeget, gyakran vélelmek alapján és legtöbbször bizonyítás mellőzésével „ex aequo et bono” állapítja meg. így: Perrier et Marest c/a Német állam ügyben a felperesek hamburgi fiókjának háború alatti zárolása folyamán elveszett üzleti tőkékük („fonds de commerce”) által szenvedett kárt, — „ex aequo et bono” állapította meg.† Hasonlóképpen Sociétés le Carbone c/a Német állam ügyben. (Recueil: 13. füzet 55. old.) és Lévecque c/a Német állam ügyben.†† Bignon c/a Német állam ügyében††† felperes — egyebek között — elveszett bélyeggyűjteményéért is kártérítést követel. A döntőbíróság, — marasztalva alperest — az indokolásában ezeket mondja: ... Le Tribunal y voit une *présomption suffisante* pour admettre que la collection de timbres qui se trouvait dans la malle a dû représenter certaine valeur ...” A kárösszeg megállapítása szakvélemény mellőzésével teljesen „ex aequo et bono” történt. A kártérítési összeg tekintetében a francia-német döntőbírósági judikatúrában

* Recueil: 13. füzet 29. old.

** Recueil: 6. füzet 411. old.

*** 1922. febr. 4-iki ítélet. (Recueil 11. füzet 775.)

**** 1922. június 8-iki ítélet. Recueil: 15—17 füzet. 221. old.

† 1922. febr. 4-én. (Recueil 11. füzet 778. old.)

†† 1922. április 3. Recueil: 13. füzet 27. old.

††† Recueil: 2. füzet 97. old.

bizonyos vélelemszerű értékelések vannak elfogadva, amelyek a kártérítési perekben — úgyszólván — fentartás nélkül alkalmaztatnak, így Desrouseaux c/a Német állam ügyben a francia-német döntőbíróság abból a feltevésből indult ki, hogy a frankokban kifejezett kártérítési összeg, a szenvedett kár békebeli frankértékének háromszorosa, vagyis a kárösszeg megállapításánál az értékemelkedés, a békebeli értéknek egy „koefficiens”-sel való sokszorozása által állapítandó meg és ez a koefficiens: három. * Az érékmegállapításnak ez a módja több más perben is mintegy kárbecslési vélelemül szolgált. Így: Roby c/a Német állam ügyben** azután Lévêgne c/a Német állam ügyben*** stb. A belga-német vegyes döntőbíróság a kártérítési összeg megállapítása körül is, jóval szélesebb terjedelemben kivan tárgyi bizonyítékokat, mint a francia-német döntőbíróság, így pl. a rekvirált autokellékek árának megállapítása ezen bíróság gyakorlatában nem „ex aequo et bono” történik, hanem, — mivel a felperes nem tudja számlával igazolni — a döntőbíróság az illető autógyár azon időpontból való árjegyzékében foglalt árakat veszi a kárösszeg megállapításának alapjául. (Gazét de Neck c/a Német állam: 1922. április 10-iki ítélet.**** Általában véve a bizonyítás, — különösen a szakértői bizonyítás, — a belga-német döntőbíróság, gyakorlatában sokkal szélesebb körben érvényesül, mint a francia-német döntőbíróságok gyakorlatában. (Lásd Waggon-lits c/a Német állam† Wilemanns c/a Német állam †† Leirens c/a Német állam ††† stb.) Mindazonáltal, a kárbizonyítás kérdésében a belga-német döntőbíróság nem utasít el magától bizonyos vélelmeket, így pl. a háború folyamán a német hatóságok által lefoglalt textiláruk (és általában más cikkek) fejében a német háborús hatóságok (Kriegs-Rohstoff-Stelle) által történt értékeléseket nem fogadja el az értékelés alapjául és a kárbecsü számára más értékelési alapot keres. (Caro c/a Német állam ügy.) fff f A konkrét esetben a bizonyítás a lefoglalás helyén, a lefoglalás időpontjában előfordult szabad kézből való vételárának igazolása után történt. Jóllehet a belga-német döntőbíróság a kártérítési perekben is messzebbmenőleg keres ítélete alapjául tárgyi bizonyítékokat, mint a francia-német döntőbíróság; mindazon által maga is többször „exaequo et bono” állapítja meg a kártérítési összeget, (De Joncker c/a Német állam ügy),^o) illetve a méltányos kártérítési összeg („indemnité équitable”) megállapítása körül, arbitralis szempontok

* Recueil: 6. füz. 415 old.

** Recueil: I. évf. 6. füz. 412. old.

*** 1922. ápr. 3-iki ítélet: Recueil: 13. füz. 27. old.

**** Recueil II. köt. 13. füz. 21. old.

† Recueil: 12. füz. 875. old.

†† Recueil: 15—17. füz. 275.

††† Recueil: 14. füz. 80.

†††† Recueil: 13. füz. 16. old.

o) Recueil: 15—17. füz. 221. old.

által vezettette magát. (Monceau St. Fiacre c/a Maschinenbau Tigler.ügy.)*

Áttekintve a francia-belga perjog sajátosságait és azoknak befolyását a francia-német, illetve belga-német vegyes döntőbíróóságok gyakorlatára: le lehet szűrni mint eredményt, azt a megállapítást, hogy *a vegyes döntőbíróási perben, a bíróság sokkal szélesebbkörű diskrecionaris jogkörrel jár el, mint aminő a magyar (vagy akár a német) polgári perjog szerint az ítéletbíróóságot megilleti, hogy ez a diskrecionaris hatáskör megnyilvánul különösen abban, hogy a perbeli bizonyítás szűkebb terjedelmű, mint a mi polgári perjogunkban.* Megállapítható az is, hogy a belga-német eljárási szabályzat rendszerére épített döntőbíróási gyakorlat lényeges közeledést jelent a német perjog és így a magyar polgári perrendtartás rendszeréhez. úgy a francia-német, mint a belga-német rendszerű döntőbíróási perjogokban azonban a döntőbíróóság úgy a tényállás megállapításában, mint a peresített igények értékelésében, kötetlenebbül és inkább arbitralisan, a belső meggyőződés és a valószínűségi elvek által vezetettve, semmint az ítéletalkotás objektív támpontjait keresve mond ítéletet. Egészben véve tehát ítélezése sokkal inkább általános méltányossági szempontok, semmint a tételes jog szigorú alkalmazásának szempontjai által van vezetve.

Ez a megállapítás — egészben véve, — megegyezik azzal, amit Dr. Johannes — a német kormány képviselője a vegyes döntőbíróóságoknál Párisban — idevágólag mond: ***„... man in Frankreich und im Ausland überhaupt in juristischen Dingen nicht so scharf und abstrakt zu denken liebt, wie wir dies in Deutschland gewohnt sind Es wird dort weit mehr nach unbestimmten Begriffen der Billigkeit verfahren. Unsere Parteien und ihre Vertreter müssen berücksichtigen, dass am Schiedsgerichtshof nicht nur die französischen Beisitzer, sondern auch die neutralen Vorsitzenden, in deren Hand im wesentlichen die Entscheidung liegt, unter dem Einfluss dieser Gedankenrichtung stehen. Die Prozessordnung verweist im Art 93*** auch ausdrücklich auf die Grundsätze der Gerechtigkeit und Billigkeit. Die deutschen Parteien dürfen daher nicht zu viel von auf die Spitze gestellten Rechtsgründen erwarten, und werden gut tun, für die Abwägung des Erfolgs des Prozesses sich nur auf eine breitere Rechtsgrundlage zu verlassen. Es empfiehlt sich ferner, nicht etwa der in deutschen Prozessen vielfach gehuldigten Sitte oder vielmehr Unsitte zu folgen und zunächst alles Vorbringen des Gegners in Erwartung des Beweises zu bestreiten . . . Den deutschen Parteien bleibt auch bei dieser Beschränkung noch ein weites Feld für Bestreitungen und Einwendungen . . .”*

* Recueil: 8. füzet 466. old.

** Zur Praxis des Verfahrens vor dem französisch-deutschen Gemischten Schiedsgerichtshof (Juristische Wochenschrift 1921. évf. 3. füzet 132. old.)

*** Hasonlóképp a francia-magyar eljárás 94. cikke és belga-magyar eljárás 77. cikke.

Ami itt a német peres félre nézve mondatik, az vonatkozik a magyar peres félre is: és amit a cikkíró a francia-német döntőbírásról mond, az nagyban véve vonatkoztatható a belga-német rendszerű döntőbíróági eljárásokra is.

Kívül esik a jelen dolgozat célján annak vizsgálata, hogy a bírói diskrecionaris jogkörnek ilyenén kiterjesztése, és általában a francia-belga bíraskodás és az általa befolyásolt döntőbíróági gyakorlat, az igazságszolgáltatási céljaira nézve előnyesebb-e a mi perjogunk rendszerénél? Egészben véve azt kell mondani, hogy úgy miként a jó perrendtartás egyik fő-garanciája az anyagi igazságszolgáltatásnak: megfordítva is, a jó igazságszolgáltatásból rendszerint vissza lehet következtetni a perrendtartás jóságára. A belga-német vegyes döntőbíróóság igazságszolgáltatása, eddig — épen ellentétben a francia-német döntőbíróági jogszolgáltatással — Németországban is elismerésre talált.* Nem utolsó helyen talán épen arra vezethető ez vissza, hogy a belga-német szabályzat a német perjogból számos perjogi elvet szerencsésen vett át. Ezen dolgozat, gyakorlati célokat tartva szem előtt, az alapvető eltéréseket kívánta megjelölni, amelyek hazai jogunk és a francia-belga perjog között fenállanak és rávilágítani kívánt azokra mint olyanokra, amelyek a vonatkozó vegyes döntőbíróági gyakorlat irányzatára befolyással vannak. Ezek a megismerések megadják a kulcsot a vonatkozó döntőbíróóságok gyakorlatának közelebbi megértéséhez, másrésztől új utakat nyitnak meg a döntőbíróóságok előtti pervitel sikerebbé tételére, Különösen azok a kérdések jelentkeznek új megvilágításban, hogy mit szükséges a döntőbíróóság elolt bizonyítani? és miyényt, minő bizonyító eszközzel lehet és kell bizonyítani?

Ezek a kérdések, tüzetesebben még a bizonyító eszközök méltatásával kapcsolatban, — a VI. fejezetben — fognak tárgyalatni.

IV. FEJEZET.

Hatásköri kérdések.

A francia-belga perjogban a hatáskör („compétence matérielle”) és az illetékesség („compétence territoriale”) kérdései nincsenek olyan szigorúan széttartva, mint a magyar polgári perjogban. A döntőbíróági perrendtartások is mindkettőt ugyanazon rendelkezés keretében szabályozzák, A francia-magyar szabályzat 88. és a belga-magyar szabályzat 3. cikke szól a döntőbíróóság „illetékességé”-ről. „A bíróság az illetékességét a békeszerződés értelmezése útján határozza meg...” („Compétence: Le Tribunal

* Lásd: Prof. Parisch idevonatkozó kritikai ismertetését: „Juristische Wochenschrift” 1922. július 15-iki füzet 1102. old.

détermine sa compétence en interprétant le Traité de Paix . . .)“* A döntőbíróóságok gyakorlata a hatásköri kérdésekben meglehetősen gazdag. Ennek a gyakorlatnak a jellemzésére, egészben véve találó Dr. Szladits Károly egyetemi tanár úr vonatkozó kritikája: „Feltűnő . . . az az irányzat, hogy a vegyes döntőbíróóságok igyekeznek hatáskörüket minél szélesebbre kiterjeszteni”*** Dr. Szladits itt idézett kritikája elsősorban a francia-német vegyes döntőbíróóság egyes ítéleteit illeti, — amely ítéleti döntések azóta a német jogirodalomban is, több — hivatott — oldalról megérdemlett szigorú kritikában részesültek.*** Annál inkább kiemelését igényel, hogy a belga-német vegyes döntőbíróóság, — amelynek döntéseiről olyan hivatott és szigorú kritikus is, mint aminő Prof. Partsch, megkülönböztető módon elismeréssel nyilatkozik,**** — a hatásköri kérdésekben hozott döntésekben is egészben véve a középúton halad és a döntéseket mindig nagy jogászgi gondossággal indokolja.

A vegyes döntőbíróósági hatáskör kérdése azonban egy pontban lényegesen eltér a belföldi bíróság hatáskörétől. Amíg ugyanis a belföldi bíróság, — eltekintve a status- és házassági perekétől — hogyha a kérdéses jogvita elbírálására nézve, a jogvita tárgyi természete szerint hivatott: úgy egyaránt eljárhat, hogyha a peres felek akár belföldi állampolgárok, akár külföldi honosok, akár vegyes honosságúak: *a vegyes döntőbíróóság* még azon esetben is, hogyha a kérdéses jogvita, tárgyi természete szerint a békeszerződés valamely rendelkezése alapján a döntőbíróósághoz van utalva, — *csak akkor bír az ügy elbírálására hatáskörrel, hogyha a peres felek vegyes honosságnak*, illetve az egyik fél magyar honos és perbeli ellenfele belga, ill. francia honosságú. A döntőbíróósági hatáskör kérdése tehát minden esetben tulajdonképen két — egymással bár összefüggő. — de jogilag külön-külön megkonstruálható kérdés elbírálását involválja; nevezetesen: a jogvita természete tárgyilag olyan-e, amelyet a békeszerződés X. rész 111— VIII. címében foglalt valamely rendelkezése a vegyes döntőbíróósághoz utal? és, hogy a szemben álló felek vegyes honosságúak-e, illetve hogy éppen a kérdéses döntőbíróóságban érdekelt államok honosai-e? Ez a gondolati összefüggése, két, — alapjában véve különálló — jogi előfeltételnek, a logikai háttérének is, hogy a honossági kérdésre vonatkozó rendelkezés éppen a 3. cikkben és a „compétence”-al való kapcsolatban lett a belga-magyar

* A belga-magyar eljárás idézett -cikkének első bekezdése, szószerint egyezik a belga-német szabályzat 3. cikkével. Ez szószerint a francia-német eljárási szabályzat 87. cikkéből van átvéve, amely szószerint átment a francia-magyar eljárás 88. cikkébe is.

** Dr. Szladits Károly: „A vegyes döntőbíróóságok ítélkezése” („Békejog” 2. füz. 55. old. és 7—8. füz. 237. old.)

*** így a „Société Vinicole” c/a Mumm perben hozott ítélet, az Office c/a Reichsausgleichsamt között az elsass-lotthringiai tartozások kérdésében hozott döntés Prof. Nussbaum által. (L. Jurist. Wochenschrift 1922. július 15-iki füzet 1102. old.)

**** (Jurist. Wochenschrift 1922 július 15-iki füz. 1102. oldal.)

eljárásba beiktatva.* A hatáskör vizsgálata tehát tulajdonképpen két külön kérdés megvilágítását igényli: *A.* a peres felek honosságának kérdését, *B.* a jogvita természete szerint, tárgyilag a döntőbírótság elé utalt kérdéseket.

A.

Honossági és hatásköri kérdések összefüggése.

A peres felek vegyes honossága a döntőbírótsági hatáskörnek előfeltétele. A peres felek egyikének francia, ill. belga honosnak, a másiknak magyar honosnak kell lennie. Nem tesz különbséget, hogy a felek milyen perbeli szerepet töltenek be és nem tesz különbséget az sem, hogy a peres felek honossága „prima facie” megállapítható-e? vagy külön döntésre szorul. Nem elégséges a döntőbírótsági hatáskör fenforgásához, hogy a per olyan jogvita körül folytattassék, amely tárgyilag a döntőbírótság hatáskörébe van utalva, hanem az is szükséges, hogy ez a jogvita vegyes honosságú felek között folytattassék le. Ebből megfordítva az is következik, hogy ugyanazon állam honosai között, tehát *magyar állampolgárok közötti jogvita, vagy pedig magyar honos és a magyar állam közötti jogvita nem vihető a vegyes döntőbírótság elé* még akkor sem, hogyha olyan jogvitáról van szó, amely a békeszerződés valamely rendelkezésének végrehajtása folytán keletkezett és akkor sem, hogyha a felmerült jogvita eldöntése körül a belföldi bíróság döntése a békeszerződésnek valamely idevágó rendelkezését sérti is, vagy azt tévesen alkalmazta vagy mellőzte is. Ez a kérdés két vonatkozásban merült fel eddig a belga-német döntőbírótság gyakorlatában. Hubert et Guesnot c/a Arenberg hercegnő perben, utóbbi (mint alperes) a kereset vétele után külön keresetet indított a döntőbírótság előtt a német állam ellen és pedig azzal a kereseti kérelemmel, hogy marasztaltassék a német állam, vele — Arenberg hercegnővel — szemben ugyanolyan kötelezettség erejéig, mint aminő módon ő, az ellene Hubert et Guesnot által indított perben marasztaltatni jog. A belga-német döntőbírótság az 1923 jan. 24-iki Ítéletében leszállította hatáskörét és pedig azzal az indokolással, hogy a német honos felperes nem indíthat keresetet német honos (vagy a német állam) ellen a vegyes döntőbírótság előtt, mert a vegyes döntőbírótság csak vegyes honosságú peres felek között hivatott eljárásra („ . . . le Tribunal arbitral mixte n'est point compétent pour statuer sur la demande d'un ressortissant allemand contre l'état allemand . . .”)**

Ennek a határozatnak gyakorlatilag az a jelentősége van, hogy a trianoni szerződés 240. cikkében foglalt döntőbírótsági hatáskör, (a belföldi jogerős ítéletnek a vegyes döntőbírótság által való felülvizsgálat alá vétele, abban az esetben, hogyha ez az

* „. . . A kormány megbízott kijelentése elégséges az általa képviselt állam alattvalója állampolgárságának a megállapítására, kivéve ha ezt a másik kormány megbízottja vitássá teszi.”

** Lásd: Recueil I. évf. 11. füz. 139. old.

ítélet a trianoni szerződés tizedik rész III, IV, V és VI. címeiben foglalt valamely rendelkezést megsértette) csakis azon előfeltétel fenforgása esetében vehető igénybe, hogyha a peres felek vegyes honosságúak. Vagyis: *a magyar honos nem indíthat keresetet magyar honos (ill. a magyar állam) ellen a vegyes döntőbíróság előtt azon a címen, hogy a Kúria Ítélete az ő terhére sérti a trianoni szerződésnek fenti címeiben foglalt valamelyik rendelkezést*; holott ugyanez a jog megilleti a belga honost a 240. cikk alapján, hogyha pld. a Kúria ítélete (pld. egy örökösödési perben, amelyben a magyar bíróságok hatásköre a vegyes honossági felek között is érvényben hagyatott) a trianoni szerződés fenti rendelkezéseinek valamelyikét, a belga honos jogainak sérelmével sérti. És megfordítva, ugyanez a jog megilleti a reciprok esetben a magyar honost a belga „Cour de Cassation” ítéletével szemben. Ugyanez a perjogi kérdés egy másik vonatkozásban is felmerült a belga-német vegyes döntőbíróság előtt. Waggon-lits c/a Német állam ügyben felvetetett az a kérdés, hogy miképpen kártalanítja a német állam, a maga állam polgárát, a versaillesi szerződés 297. f. cikke (a trianoni szerződésben a 232. f, korrespondencial) következtében kisajátított dolgokért, ugyanazon szerződés 292. i, pontjában (a trianoni szerződésben a 232. j, pontjában) Németország által saját honosaival szemben vállalt kártalanítási kötelezettsége alapján? Ebben a kérdésben a vegyes döntőbíróság 1921. december 22-iki ítélete elismeri azt az elvei, hogy ez a kérdés Németország belügye, amelyet szuverén módon szabályozhat* ... „l'obligation imposée à l'Allemagne par l'art 297f, du Traité, d'indemniser tout tiers lésé par la restitution n'a point nécessairement pour conséquences que ce tiers ne subit aucun dommage.” ...

A vegyes döntőbíróság ezen állásfoglalásaiból nyilván következik, azon — egyébként önmagában is világos — elv, hogy a magyar bíróságnak, vagy az illetékes magyar hatóságnak olyan jogerős határozatával szemben, amely netalán a 232. j, sérelmével mellőzi a kártalanítás megítélését: a magyar honos, a 240. cikk alapján *nem* fordulhat a vegyes döntőbírósághoz.

Másképpen áll a perjogi kérdés *beavatkozás* esetében: *A beavatkozóra nézve nem áll fenn az a korlátozás, hogy a beavatkozónak szükségképen a peres felek államai valamelyikében kell honossággal bírnia.* A beavatkozó lehet bármely idegen állam honosa. „A beavatkozó idegen honossága nem akadályozza a beavatkozási keresetet a döntőbírósági eljárásban: aminélfogva a magyar honos, vagy a magyar intézet, jogai megvédése végett a francia-német, vagy a francia-osztrák döntőbíróság előtt is beavatkozási keresetet indíthat.”** Ez ugyanígy áll a magyar honosnak a belga-német, illetve francia-német eljárásban való beavatkozási

* Recueil: 12. füz. 875. old.

** Lásd erre vonatkozólag: Szerző: „l francia-német vegyes döntőbírósági eljárás” 20. old.

jogára; és megfordítva is, a német (osztrák) honos is beavatkozási keresetet indíthat — hogyha az egyéb feltételek fenforognak — a belga-magyar döntőbíróság előtt. A belga-német döntőbírósági gyakorlat a fenti, — idézőjelbe foglalt — álláspontot, időközben igazolt is. Lenoir c a Wassermann perben a „Société suisse d'assurance de Winterthur” svájci biztosító társaság, jogi képviselője útján, szavatosi minősége alapján, — a szóbeli tárgyaláson — beavatkozott; a vegyes döntőbíróság a beavatkozási kérelemnek helyt adott, (a keresetet, — hatáskör hiányában — egyébként elutasította).*

Abban az esetben, hogyha valamely peres fél honossága vitássá tétetik: úgy a honosság kérdése is érdemi vizsgálat tárgya lehet a döntőbírósági perben. Áll ez a természetes személyek honosságára és a jogi személyek honosságára nézve egyaránt. Nyilvánvaló, hogy a természeti személyek honossága csakis az illető állam törvényei szerint dönthető el. A francia-német döntőbírósági eljárásban előfordult, hogy felperes — természetes személy — honosságát, alperes vitássá tette. (Orleansi herceg c a Német állam ügy); ** ugyanígy a francia-bolgár vegyes döntőbírósági eljárásban is (Battus c/a Bolgár állam ügy). *** A francia-német döntőbírósági eljárásban több olyan ügy fordult elő, amelyben jogi személyek honossága vált vitássá és a vegyes döntőbíróság által nyert eldöntést. így: Damaskus-Hamah vasút c/a Bagdad vasút**** ügy, amely ügyben hozott határozat elvi jelentőségűnek tekinthető; azután René Fraenkel c/a 1, Cie Parisienne 2, Farbwerke Meister-Höchst ügy (Recueil: 6. füz., 342. old.); ugyanígy Société du Charbonnage c/a Rheinische Stahlwerke ügyben 1921 szeptember 30-iki ítélet (Rec. 6. füz. 422. old.) és ugyanígy az angol-osztrák döntőbíróság a Watson Laidlow c/a Postsparkassenamt Wien ügyben 1922. május 25-ikén hozott ítéletben,† amelyben az alperes osztrák honosságát állapította meg.††

A honosság körül a döntőbíróság előtti perben felmerülő kérdések, mindig az érdemi kérdési megelőzőleg döntendők el, mert *praejudiciumot* létesítenek és — amennyiben nemlegesén döntetik el a kérdés, — úgy a döntőbíróságnak le kell szállítania a hatáskörét. A honosság kérdése ezenkívül, — rendszerint — a tárgyi illetékesség kérdését megelőzően fog eldönteni, mert rendszerint liquidebb annál. Épen ezért — tagadásba vétel esetében —

* Recueil: II. évf. 13. füz. 18. old.

** Recueil I. évf. 9/10. füz. 578. old.

*** Recueil I. évf. 11. füz. 791. old.

**** „Békejog” 5/6 füzet 69. old.

† Recueil: II. évf. 14. füz. 73. oldal.

†† A jogi személyek honossága kérdésében az államközi clearing keretében hozott döntésekre nézve lásd: Dr. Szladits Károly: A vegyes döntőbíróságok ítélkezése: (Jogi személyek honossága az államközi clearingben), ahol a Damaskus-Hamah vasút c/a Bagdad vasút ügyben, valamint a Chamberlain & Hokham c/a Solar-Zählerwerke ügyben hozott döntések vannak tárgyalva. („Békejog” II. évf. 1. füz. 7. old.)

különösen megügyelendő, hogy a reá vonatkozó bizonyítékok, kellő helyen és időben terjesztessenek elő.

B.

Egyes hatásköri kérdések tüzetesen.

A vegyes döntőbíróóságok előtt a tárgyi hatáskör kérdése sűrűn lett vitássá téve és így az idevonatkozó döntések elég gyakoriak. A leggyakoribbak eddig a kivételes háborús intézkedések miatt indított kártérítési keresetek lévén, (versaillesi szerződés 297 e; trianoni 232 e) az erre vonatkozólag hozóit hatásköri döntésekkel a leggyakrabban lehet találkozni.

1. Hatáskör a trianoni szerződés 232 e) alapján.

Az első kérdés az, hogy mire terjed ki a vegyes döntőbíróóság hatásköre a 232 e) esetében? A felperes keresete marasztalásra „condemnation” volt irányítva; ezzel szemben a német kormány megbízott azt vitatta, hogy a háborús kivételes rendszabályok által szenvedett károk miatt az entente-állampolgár által indított kereset, nem irányulhat marasztalásra, hanem csakis a kárösszeg megállapítására, („fixation de l'indemnité”). Ennek a kifogásnak a gyakorlati következményét a német kormány megbízott abban kívánta látni, hogy a döntőbíróóság által ítéletileg megállapítandó kárigény, illetve kártérítési összeg, kielégítésének, szükségképpen olyan módon kellene történnie, hogy erre a célra a német honosoknak és a német honosok által ellenőrzött társaságoknak, az entente-állam területén levő javai fordítandók. A német kormány megbízott ezt a kifogást több perben vetette szembe felperes marasztalási kérelme ellen.* A vitássá tett kérdést, a belga-német döntőbíróóság elvi alakban döntötte el Ruymenans c/a Német állam ügyben 1922. június 21-én hozott ítéletében. A kifogásbeli tétellel szemben az idézett ítélet megállapítja azt, hogy a versaillesi szerződés 297. e) rendelkezése szerint, a kártérítés összegét a vegyes döntőbíróóság állapítja meg; hogy ez az összeg a német birodalmat terheli és hogy ugyanezen cikkben a belga állam javára az a jog van stipulálva, hogy a kártérítési összeg kielégíthető a belga területen levő német javakból. („ . . . les indemnités seront à la charge de l'Allemagne et pourront être prélevées sur les biens des ressortissants . . .”) Ebből a rendelkezésből pedig az következik; hogy a belga államnak joga van „prélèvement”-hoz, azonban a kielégítésnek ez a módja nem kötelessége és olyan értelmű magyarázat, minthogyha a kártérítési igények a belga területen levő német javak erejéig lennének a

* Recueil des décisions II. évf. 15—17füz. 233. és köv. oldal. „...l'État allemand dénie au Tribunal arb. mixte le pouvoir de le condamner à payer des sommes en espèces aux Belges atteints par des mesures de guerre et soutient que le pouvoir du Tribunal se limite à la fixation des indemnités, lesquelles devront ensuite être prélevées . . .”

békeszerződés által kontingentálva, a békeszerződésből semmiképpen nem magyarázható ki. Ennek a döntésnek korrektségéhez nem férhet szó.

Egy másik elvi jelentőségű kérdés, amely a 232. e) alapján indított kártérítési kereset keretében — a hatáskört érintően — felvetett, arra vonatkozik, hogy mely területen kellett a károsítást előidéző kivételes háborús intézkedésnek foganatosíttatnia? Nevezetesen: a tizedik rész IV. cím utáni függelék 1. és 3. §§-aiban körülírt kivételes intézkedéseket belga honosok javaival szemben foganatosítani lehetett német területen, de foganatosíthatók voltak ilyen kivételes háborús intézkedések belga honos vagyonával szemben, német területen kívül is, — így különösen hódított belga területen. Ez a kérdés gyakorlati szempontból Magyarországra nézve nem annyira magyar-belga vonatkozásban, mint inkább *az osztrák-magyar monarchia csapatai által meghódítva tartott területen, tehát magyar-szerb, azután magyar-román vonatkozásban bir gyakorlati jelentőséggel.* A kérdés Pierre Caro c/a Német állam ügyben vettett fel. Az ügyben 1922. április 4-én hozott ítélet * a felvetett kérdést érinti ugyan, azonban a pert más alapon döntvén el — a felvetett kérdés elvi megoldását mellőzi. (.....en l'absence de toute mesure exceptionnelle de guerre il, est superflus d'examiner si les mesures prises en territoire envahi peuvent être de la compétence du Tribunal arb. mixte, malgré le fait que l'art 297 e) ne mentionne que le territoire allemand . . .”) Alig lehet kétséges, hogy semmiféle jogértelmezéssel nem lehet belemagyarázni az 1914. augusztus 1-iki német birodalmi területbe a hódított belga területet; épen úgy, mint ahogyan az 1914. augusztus 1-iki Magyarország területébe nem lehet belemagyarázni, sem a háború folyamán meghódítva tartott szerb területet, sem a háború folyamán meghódítva tartott román területet és így az ezen területeken akár katonai igazgatási szervek, akár bárminő más szervek által foganatosított kivételes háborús intézkedések miatt, a vegyes döntőbíróság előtt keresetnek nem lehet helye. Ez a kérdés itt mint perjogi kérdés van felvetve — mint a döntőbíróság hatáskörének kérdése, — lényegileg azonban, igen nagy jelentőségű anyagi kártérítési kötelezettségi kérdés. Ugyanezen perjogi kérdés már foglalkoztatta konkrét esetben a francia-német vegyes döntőbíróságot, valamint az angol-német vegyes döntőbíróságot is A „Société Vinicole” c/a Mumm perben a francia-német vegyes döntőbíróság, az 1921. márc. 4-iki ítéletben** és az 1921. október 24-iki ítéletben*** kimondotta, hogy a Mumm-cégnek nem csupán Franciaország területén lajstromozott védjegyei képezik likvidálás és átruházás tárgyát, hanem a Franciaország területén kívül (tehát például Nagybritániában, vagy Argentiniában vagy más külföldi államban) lajstromozott

* Lásd: Recueil: II. évf. 13 füz. 14. old.

** Recueil: I füz. 21. és köv. oldal.

*** Recueil: 8. füz. 490. old.

védjegyei is; jóllehet a Versaillesi szerződés 297. cikk b) pontja szerint, az entente-államok csakis a saját területükön (illetve gyarmataik stb. területén) levő ellenséges javakat likvidálhatják. Ezzel a teljességgel tarthatatlan — mert a békeszerződés vonatkozó, területileg korlátolt hatályul rendelkezését nyilván sértő — Ítéleti rendelkezéssel szemben, amely által a francia-német vegyes döntőbíróság hatáskörét nyilvánvalólag túllépte: tanulságos korrekтивumul szolgál, az angol-német vegyes döntőbíróságok, Weiss-, Bicheller et Brooks c/a Német állam ügyben, 1922. február 24-én hozott ítélete.* Ebben az ügyben felperes a 297. e) alapján az angol-német döntőbíróság előtt azért indított keresetet, mert felperes (angol) társaságnak egy antwerpeni (Belgium) pénzügyintézetnél levő követelése, azon időtartam alatt, amíg Antwerpen — Belgium meghódítása folyamán, — a német csapatok által megszállva tartott: lefoglaltatott és likvidáltatott. *Az angol-német vegyes döntőbíróság*, — az alperes által emelt hatásköri kifogásnak helyt adott és *leszállította hatáskörét*, azért mert a *foganatosított kivételes intézkedés*, — amely által okozott kár miatt a kereseti kártérítés követeltetett, — *nem német*, hanem *belga területen történt*. Ez a döntés feltétlenül helyes és netáni román vagy szerb analog követelésekkel szemben *praecedensnek* tekinthető.

ismételten felmerül az a kérdés, hogy *személlyel szemben*, (tehát nem vagyontárggyal szemben), *foganatosított kivételes háborús intézkedés miatt* szenvedett kárért, van-e helye keresetnek a vegyes döntőbíróság előtt? A felmerült mindkét esetben a belga-német vegyes döntőbíróság *nemlegesen* döntötte el a kérdést és a kereseti hatáskör hiányából elutasította. Pinkers c/a Német állam ügyben felperes azon alapon indított keresetet, hogy kiskorú fia a háború tartama alatt mint civil-internált volt fogva Németországban. Felperes, a fia létfenntartásához, pénzküldemények útján történt hozzájárulása visszatérítését követelte a 297 e, alapján. A német kormány megbízott hatásköri kifogást emelt. A vegyes döntőbíróság az 1922 febr. 9-iki ítéletben** megállapította, hogy az ellenséges honosok személye ellen foganatosított kivételes háborús intézkedések, nem esnek a 297 e, sem a IV. cím. út, függelék 1. és 3. §§-aiban körülírt kivételes háborús rendszabályok alá, aminéifogva a döntőbíróság hatásköre az ilyen igényekre nem terjed ki.

Ezt a felfogást a döntőbíróság más esetekben is következetesen elfoglalta. így Pierre Caro c/a Német állam ügyben, felperes (belga honos) azon kára megtérítése miatt indított keresetet, amely kára olyan módon keletkezett, hogy Glasgowban tároló áruja elveszett annak következtében, hogy Belgium meghódításának iartama alatt, felperes, — aki a megszállott belga területen bírt lakhellyel — nem tehetett rendelkezést a fenti áruja tekintetében, mert a német hatóságok utazási és levelezési tilalmat bocsátottak ki. A vegyes döntőbíróság, az 1922 április 4-iki ítéletében leszáll-

* Lásd: Recueil: I. évf. 12. füz. 851. old.

** Lásd: Recueil: I. évf. 11. füz. 741. old.

lította hatáskörét, azon indokolással, hogy a felperesi kereset alapja gyanánt panaszolt rendszabály, — jóllehet további következményeiben visszahatással lehetett felperes vagyoni dolgaira is, — mégis személyek ellen foganatosított kivételes háborús rendszabálynak tekintendő, már pedig a IV. cím. ut. függ. 1. és 3. §§-ai szerint, csak az ellenséges *vyagon* ellen „ . . . à l'égard des biens ennemis” foganatosított kivételes háborús rendszabályok folytán szenvedett károk miatt indított keresetekre, áll meg a vegyes döntőbíróóság hatásköre.*

Mindezen perekben a kártérítési igény érdemi elbírálása szorosan összefonódik a döntőbíróági hatáskör kérdésével és lehet mondani, hogy a 232 e, alapján indított esetekben, a hatásköri kérdés eldöntése praejudiciumot létesít a kártérítési igény érdemére is, annál inkább, mert azok az igények, amelyek a Jóvátételi bizottság előtt lettek volna érvényesítendőek, azonban tévesen a vegyes döntőbíróóság előtti keresettel érvényesítettnek: amennyiben a döntőbíróóság leszállítja hatáskörét, úgy többé bírói úton nem lesznek érvényesíthetők. De egyébként is, a jogértelmezés azonossága szükségképen a hatásköri kérdésben és az érdemi kérdésben való egyidejű állásfoglalást · involválja. Áll ez különösen azon jogviták eldöntésére nézve, amelyek a „mesures exceptionnelles de guerre” értelmezése körül a „differenciális” rendszabályok kérdésében keletkeztek. Az a vitakérdés, hogy mindennemű kivételes háborús rendszabály által okozott kár fejében, követelhető-e kártérítés, avagy csak olyan „differenciális” rendszabályok által okozott károk kártérítése követelhető, amelyek az ellenséges állam honosát épen ezen minősége folytán tehát „qua” ellenséges honost érték? több perben foglalkoztatta a francia-német vegyes döntőbíróóságot, amelynek osztályai abban a értelemben döntötték el a jogvitát, hogy nem csupán a differenciális rendszabályok által okozott károkért, hanem mindennemű kivételes háborús rendszabály által okozott kárért a 297 e, alapján kártérítés követelhető. A francia-német döntőbíróóság idevágó nagyon bő joggyakorlatából, csak a vezéresetek (Creutzer-Dutreil c/a Német állam-ügyben** 1921 április 15-ikén; Heim c/a Német állam-ügyben 1921 augusztus 19-én hozott ítélet***; Marqua c/a Német állam-ügyben 1921 április 15-én hozott ítélet****; és Villemejan c/a Német állam ügyben 1921 április 15-én hozott ítélet †) legyenek itt kiemelve. Ugyanez a kérdés a belga-német vegyes döntőbíróóság előtt is felmerült és elvi indokolással különösen két perbeni döntéssel, nevezetesen a Wielemanns c/a Német állam ügyben 1922 június 19-ikén hozott ítélettel †† és a Ruymenans c/a Német

* Lásd: Recueil: 13. füzet 14. old.

** Recueil: I. évf. 3. füzet. 156. old.

*** Recueil: 6. füzet. 381. old.

**** Recueil: 2. füzet. 104. old.

† Recueil: 2. füzet. 90. old.

†† Recueil: II. évf. 15/17. füzet. 229. old.

állam ügyben 1922 február 11-ikén hozott ítélettel* lett eldöntve, ugyanabban az értelemben, amint a francia-német döntőbíróság osztályai a fenthivatkozott ügyekben döntöttek. A vegyes döntőbíróság ezen kárigények tekintetében megállapította hatáskörét és érdemben is marasztaló ítéletet hozott.

A 232 e, alapján indított keresetek tekintetében kiemelés igényel, hogy a döntőbíróság megkívánja a kereseti kár és a kivételes háborús rendszabály közötti okozatiság beigazolását: így Binon c/a Német állam ügyben felperes kárkövetelését elutasította, mert nem látta beigazolva az okozatiságot, a felperes kárkövetelése alapját tevő tüzeset és a felperes keresetében panaszolt kivételes háborús rendszabályok között. **

2. Hatáskör a trianoni szerződés 232. cikk f. pontja alapján.

Vita tárgyává tétetett, hogy a trianoni szerződés 232 f, (versaillesi 297 f.) alapján a kereset a döntőbíróság előtt indítandó-e meg? vagy az alperes illetékes belföldi bírósága előtt?*** Ennek a kérdésnek elvi része csak a francia-magyar vonatkozásban bír jelentőséggel; a belga-magyar relációban — alább kifejtendő okból — a kérdés elesik. Mellőzve ehelyütt a kérdés elvi részére vonatkozó jogvitát: elégségesnek látszik a döntőbírósági eljárási szabályzatok idevonatkozó rendelkezésére rámutatni. A francia-német szabályzat 3. cikk e. pont 2. bek. kifejezetten felemlíti a versaillesi szerződés 297 f. alapján indítandó kereseteket. Ugyanígy a belga-német szabályzat 21. cikk c. pontja. Hasonló rendelkezést tartalmaz a belga-osztrák szabályzat is. A lengyel-német szabályzat 20. cikk a. pontja, a 297. cikk alapján indítható keresetek között külön felemlíti a 297 f. alapján indítható pereket. A döntőbírósági szabályzatok ekképen egyöntetűen úgy rendelkeznek, hogy a 232. f. alapján támasztott igények a döntőbírósági hatáskör alá esnek. Gyakorlati szempontból ennél fogva ez a hatásköri kérdés eldöntöttnek tekintendő. A gyakorlatban a 232. f. alapján indított kereset előfordulhat a 232. e. alapján támasztott kereseti kérelemmel *alternative* (Wielemanns c/a Német állam ügy)**** és *kumulative* „Société du Charbonnage” c/a 1, Rheinische Stahlwerke 2, Német állam ügy.† Mindkét ügyben felperes perbevonta nemcsak a német államot, hanem a kérdéses ingónak a keresetindítás idejében való tulajdonosát is. Wielemanns ügyben felperes a német hatóságok által elrekvirált autója miatt indított keresetet, amely kereset *alternative* az autó visszaadására, illetve kártérítésre irányult. A per során a bíróság határozatban hívta fel a felperest, hogy záros

* Recueil: I. évf. 12. füz. 878. old.

** 1922 június 1-i ítélet. (Recueil: 15/17. füzet 217. old.)

*** L: Dr. Szladits Károly: „A vegyes döntőbíróságok ítélkezése”. („Békejog” 2. füzet 55. old.)

**** 1921 augusztus 11 (Recueil 11 für 736) és 1922 június 9-iki ítélet (Recueil 15/17 für 225).

† 1921 október 30 (Recueil 1 für 12), azután 1821 ápril 14 (Recueil; 3 für 166) és 1921 szeptember 30-iki Ítélet (Recueil: 6 für 432 old.).

határidőn belül nyilatkozzék, hogy melyik kereseti kérelmet tartja fenn. Felperes elejtette a természetbeni visszaszolgáltatási kérelmet; a döntőbíróság erre II. r. alperest elbocsátotta a perből és kártérítést ítelt meg I. r. alperes ellen. „Société du Charbonnage” c/a Német állam perben, felperes keresete *kumulative* „in integrum restitucio”-ra és kártérítésre irányult. A felperesi részvénytársaság német területen alakult volt és székhelye is Németországban volt, azonban a részvények túlnyomó többsége francia kezekben lévén, a tulajdonát képezett bányavállalat és az ahhoz tartozott üzemek, a háború folyamán a német hatóságok által zároltattak. A háború további folyamán a francia részvényesek tulajdonában levő és hódított belga területen előtalált részvénytöbbség a német hatóságok által lefoglaltatott és likvidáltatott. A részvényeket a „Rheinische Stahlwerke” vette meg, amely a részvénytöbbség alapján közgyűlést hívott egybe. A közgyűlés kimondta a fúziót a Rheinischével. Hasonló közgyűlési határozatot hozott a Rheinische is. A fúziós határozatok értelmében a „Société” mindennemű vagyona átruházott a „Rheinische”-re. A francia részvényesek, úgy a maguk nevében, mint a „Société” nevében pert indítottak úgy a „Rheinische” ellen, mint a német állam ellen. A kereseti kérelem arra irányult, hogy a francia részvénytulajdonosok ezen minőségének elismerése mellett, azok részvényesi jogaikba visszahelyeztessenek; hogy a fúziós közgyűlési határozat semmisnek mondassék ki; hogy a részvénytársaság cége a cégjegyzékbe újból bevezetessék; hogy a vagyonátruházás hatálytalannak mondassék ki és a „Société” az átruházott mindennemű vagyon tulajdonába visszahelyeztessék és, hogy az okozott kár összege megítéltesék. Alperes hatásköri kifogást emelt, a döntőbíróság azonban megállapította hatáskörét és az ítéletben, érdemben a kereseti kérelem értelmében határozott. A kártérítési kötelezettséget az ítélet csak elviileg állapította meg és a kármennyiség megállapítására további eljárást rendelt. Az ítéleti indokolásból kitűnőleg, a 232. f. alapján „in integrum restitutio”-[^] irányulhat a kereseti kérelem és ezzel együtt (kumulative) kártérítés is követelhető. („. . . tous les dommages sans exceptions, causés à ladite Société par et à la suite de toutes les mesures exceptionnelles de guerre . . .”)*

Belga honosokat a magyar állam ellen, illetve magyar honosokkal szemben, a 297. f. alapján nem illet meg kereseti jog. Első percre úgylátszik, minthogyha ez a IV. cím utáni függelék 7. §-ára volna alapítva. Az utóbbi §. ugyanis akképen rendelkezik, hogy a szövetséges és társult hatalmaknak, a trianoni szerződés hatálybalépésétől számított 1 éven belül (tehát 1922 július 26-ikáig) meg kellett jelölniök azon javakat, jogokat és érdekeket, amelyekre nézve a 232. f. pontban körülírt (visszakövetelés!) joggal élni kívántak.

* A döntőbíróság ítéletében foglalt ezen elvek a magyar honosokra nézve jelentőséggel bírnak, a 250. cikk 3. bek. alapján az utódállamok által az elszakadó területeken magyar vagyonban okozott károk miatt indított keresetek kérelme szempontjából.

A magyar kormány nem hozott nyilvánosságra olyan hivatalos közleményt, amely szerint Belgium ezen joggal élt, sem olyan közlést, amely szerint a határidő letelt, anélkül, hogy Belgium ezen joggal élt volna. Ámde az a körülmény, hogy Belgium ezen joggal élni elmulasztott, nem volna releváns a 232. f-beli jogok alkalmazására, abban az esetben, hogyha nem forogna fenn ezzel szemben egy másik kizáró ok. Viszont az a körülmény, hogy Belgium ezen joggal élt, nem elegendő arra, hogy a belga honosoknak a 232. f-ben körülírt jogot biztosítsa, épen azért, mert valóban forog fenn olyan kizáró ok, amely a függelék 7. §-ára való minden tekintet nélkül is akadályozza ilyen jog érvényesítését. Mindkét állítás bizonyítható. Németországgal szemben Belgium — habár a IV. cím utáni függelék 7. §-ában körülírt kérdés tekintetében bizonyos tárgyalások folyamatban voltak, — nem tartotta be a 7. §-ban körülírt határidőt, vagyis 1921 január 10-ig nem jelölte meg a visszakövetelni kívánt javakat és jogokat. Szigorú jogi értelmezés szerint ez a körülmény kizárta volna a belga honosok részéről, Németországgal szemben, a versaillesi szerződés 297. f. pontjára alapított (visszakövetelési) jogok érvényesítését. Konkrét esetben* a belga-német vegyes döntőbíróság érdemben belebocsátkozott a kereset tárgyalásába, habár alperes azt a kifogást is megemelte, hogy a IV. cím ut. függelék 7. §-ában körülírt határidő nem tartatott be Belgium részéről és így a felperesi kereset ezen okból már elutasítandó lett volna. Ennek dacára a vegyes döntőbíróság az alant megjelölt ítéletben alperest marasztaltatta, kiemelve, hogy a függ. 7. §. alapján emelt kifogás nem akadályozza a felperesi kereset érvényesítését. A döntőbíróság ezen állásfoglalásához sok szó fér, mindazonáltal ezzel az állásponttal Magyarországnak is számolni kellene.

Egészen más alapon állítható, hogy a *belga honosokat a 232 f. alapján nem illeti meg kereset és pedig nemcsak a magyaállammal szemben, hanem a visszakövetelni kívánt vagyontárgy jelenlegi tulajdonosával szemben sem*** Ebből következik továbbá hogy elesik az a vitakérdés is, hogy a kereset hol volna indítandó? az alperes illetékes belföldi bírósága előtt, vagy a vegyes döntőbíróság előtt? A 232 f. alapján indítható kereset a belga honosok elöl azért van elzárva, mert ennek a keresetindítási jognak előfeltétele az, hogy a 232. cikk g. pontban körülírt nemleges körülmény fenforogjon. Az idézett 232 g akképen rendelkezik, hogy: *„Az f. pontban emiített jog olyan szövetséges és társult hatalmak állampolgárai kötelékébe tartozó tulajdonosokat illet meg, amely hatalmak területén az ellenséges javak, jogok vagy érdekek általános felszámolását elrendelő törvényhozási rendelkezések a fegyverszünet aláírása előtt nem voltak alkalmazásban. Márpedig Belgium, a Magyarországgal*

* 1921 augusztus 11-iki Ítélet (Recueil: 11. füzet 736).

** Az idézett Ítéleti indokolásban ki van mondva, hogy a 297 f. alapján úgy az állam, mint a vagyontárgy jelenlegi tulajdonosa ellen indítható kereset.

kötött fegyverszünet (1918 november 13) *előtt* és pedig 1918 nov. 10-ikén olyan királyi rendelet-törvényt (décret-loi) bocsátott ki, amely által az ellenséges javak bejelentése és zár alá vétele az összes ellenséges államok tehát Magyarország is — honosaival szemben, általános érvénnyel rendeltetett el.* Ezen királyi rendelet 1 cikke elrendeli, hogy ellenséges államok honosainak tulajdonában levő javak, jogok és érdekek haladéktalanul bejelentendők és zárlat alá veendőek. A 2. cikk részletes felsorolást tartalmaz arról, hogy különösen, mely ingó és ingatlan javakat kell bejelenteni. A felsorolás igen részletes és kiterjed mindennemű vagyoni érdekeltiségre, így nevezetesen az ellenséges honosokat megillető követelésekre, valamint értékpapírokra, részvényekre, alapítói jogosítványokra és kötvényekre, továbbá az ellenséges honosokat belga kereskedelmi társaságoktól megillető üzleti illetőségre, vállalati részesedésekre stb. Ezen bejelentési kötelezettség elmulasztása szabadságvesztésbüntetéssel és pénzbüntetéssel van pönalisálva. (6. cikk). A rendelet elrendeli, hogy az ellenséges honosokat megillető mindezen javak, jogok és érdekek zárlat alá veendőek. A 8—10 cikkek a zárlat elrendelésének módját szabályozzák, míg a 11—17 cikkek a zárlati kezelésekre vonatkozó előírásokat tartalmazzák és a kir. ügyész felügyeleti jogának gyakorlási módját állapítják meg,

Ezen rendelet a Belgium által az ellenséges vagyon általános zárolása és későbbi általános likvidálása végett kibocsátott rendelkezések tekintetében alaprendeletnek nevezhető,** amelyre a későbbi rendeletek visszamutatnak. Ennélfogva Belgium részéről Magyarországgal szemben, a trianoni szerződés 232 cikk g. pontjában körülírt előfeltétel nem forog fen. Igaz ugyan, hogy ezzel szemben azt lehetne ellenséges oldalról argumentálni, hogy a Diaz-féle fegyverszüneti szerződés által Magyarország és a szövetséges és társult hatalmak között már 1918 november 3-ikán (tehát az 1918 november 10-iki belga dekrétum kibocsátása előtt< fegyverszüneti szerződés jött létre Ez ellen viszont szembevehető az, hogy a trianoni szerződés bevezető részében, külön felemlítettik az 1918 november 13-iki datum. Nyilvánvaló, hogy ezen a helyen nem lehet incidentaliter elintézni azt a már többször vitatott kérdést, hogy a Diaz-féle fegyverszüneti szerződés, (november 3), vagy pedig a Franchet d'Ésperay-féle fegyverszüneti szerződés tekintendő-e Magyarországra nézve a fegyverszünet kezdőpontjául. Mindenesetre, Magyarország, — fájdalom — a békeszerződésben a területi határok szempontjából azokat a konzekvenciákat viseli, amelyek az 1918 november 13-iki fegyverszüneti szerződésben lettek reá kényszerítve a szövetséges és társult hadseregek fő-

* Az 1918 november 10-iki „décret-loi” még a belga főhadiszálláson bocsátott ki a belga király által és 18 cikket tartalmaz. A rendelet — német fordításban — közölve van az „Auslandsrecht” 1919 november 15-iki számában. A fenti kivonat ennek alapján készült.

** így: az 1919 ápril 18-iki rendelet, az 1918 november 10-iki dekrétum végrehajtásáról (közölve: „Auslandsrecht 1919 december 15-iki számában.)

parancsnoka által. Ennélfogva a szövetséges és társult hatalmak nem emelhetnek kifogást azzal szemben, hogyha Magyarország az 1919 november 13-iki fegyverszüneti tényből vezet le a maga számára bizonyos jogokat.

A 232 f. alapján a belga honosok által netán támasztandó keresetekkel szemben, annál inkább szükséges ezen elvi állásfoglalás kidomborítása, mert a belga-magyar döntőbírósi szabályzat ezen kérdést nyitva hagyta, holott — ugyilehet — a kérdés már magában az eljárási szabályzatban, a magyar érdekek javára praejudikálható lett volna. A keresetindítási határidők a belga-magyar perrendtartásban (20. cikk) — amint ez fentebb már említve volt — nem az egyes kereseti jogcímek szerint specifikálva (amint ez a belga-német szabályzat 20. cikkében van szabályoztattak, hanem az egyes kereseti jogcímekre való tekintet nélkül, generalis záradékkal vannak megállapítva. A megállapítás ezen módjának legalább az az előnye van, hogy a *belga-magyar perrendtartás a kérdést* semmi irányban nem praejudikálta, hanem *nyitva hagyta*. Nem praejudikálta — akár tudatosan, akár öntudatlanul — Magyarország terhére, viszont elmulasztotta az alkalmat, hogy egy idevágó rendelkezés felvétele által, a kérdést már magában a perrendtartásban Magyarország javára eldöntsön. (Alább megvilágítást nyer egy példa, amelyben Németország egy egészen analog esetben, Jugoszláviával szemben, — egy nagy horderejű kérdésben - már magában a jugoszláv-német döntőbírósi perrendtartásban a német érdekek javára praejudikálta a vitás kérdést.) Hogyha a belga-magyar eljárási szabályzat — például — a keresetindítási határidőket specifikálva sorolta volna fel és a 232. f alapján indítandó keresetek keresetindítási határidejét mellőzte volna: ez a tény „factum concludens” lett volna arra nézve, hogy a döntőbírósi ezen keresetek tekintetében a magyar álláspont javára praejudikált. A generalis jellegű záradék maga azonban ebben az irányban nem enged helyet következtetésnek. Az eset azonban illusztrációul szolgál arra, hogy a keresetindítási határidők szabályozása tekintetében (amint ez már fentebb kifejtett) nincsen helye schematisálásnak, amint ezt a belga-magyar eljárási szabályzat 20. cikke, továbbá a francia-magyar eljárási szabályzat 3. cikke és hasonlóképen a görög-magyar eljárás 3. cikke,* végül a román-magyar szabályzat 3. cikke schematikusan keresztülvitte. Fentebb — különösen az utódállamokkal felállítandó döntőbírósi szabályzataira való utalással — ki volt már emelve, hogy épen a magyar érdek ezekkel szemben, már a keresetindítási határidők által teremtendő praejudiciumok végett, a specifikációt követeli.

A fennforgó viszonyok között *a magyar kormány feladata, hogy a 232. f. pontja tekintetében a belga kormánnyal szemben teljesen tiszta helyzetet teremtsen* és ezt a magyar kormány annál inkább fogja megtehetni, mert teljesen *analog eset adódott a versaillesi szerződés 297. f. pontja tekintetében Németország és Anglia*

* Lásd: Budapesti Közlöny 1922 szeptember 2-iki (200) számát.

között. Németország ugyanis azt vitatta, hogy Nagybritannia által a — háború folyamán, a fegyverszünet előtt — foganatosított általános jellegű likvidacionalis rendszabályok miatt, a nagybritanniai honosokat Németországgal szemben, a 297. f-ben körülírt jog nem illeti meg. Az ennek folytán Németország és Nagybritannia között megindult tárgyalások *érdemileg a német álláspontnak ebben a pontban való elismerésével végződtek.* Az analog magyar érdekek védelme tekintetében ez praecedensül szolgálhat.

Nyilvánvaló és egy percre sem lehet senki előtt kétséges, hogy a 232. f. alapján indítható keresetek kizárása távolról sem jelenti azt, minthogyha a belga állampolgár a kivételes háborús rendszabály által szenvedett kárért egyáltalán kereseti jog nélkül maradna. Erről szó sem lehet, mert a 232. e. alapján a belga honost akkor is megilleti a kereseti jog, hogyha a 232. f. alapján nem is indíthat keresetet. A kettő közötti különbség azonban nemcsak perjogilag, hanem érdemileg is igen nagy, mert míg a 232. f. alapján indítható kereset az előbbeni állapotba való visszahelyezésre („in integrum restitutio”) irányul, addig a 232. e. alapján kizárólag pénzbeli kártérítés iránt lehet perelni. A 232. f. alapján lehetséges — és konkrét esetben a francia-német vegyes döntőbíróság előtt adódott ilyen eset* — valamely, a cégjegyzékből törölt részvénytársaságnak, újból — a régi módon, — való cégbejegyzését és az egyes részvényeseknek újból — a régi állapot szerint — a részvénykönyvbe való bevezetését és egy fuzionált részvénytársaság vagyónállapotának, a fúzió előtti — meghatározott időpontban való — visszaállítását követelni; ami a 232. e. alapján lehetetlen volna. Ugyanígy a 232. f. alapján lehetőségessé válik pld. törölt telekkönyvi jogok újból való bejegyzése, illetve valamely telekkönyvileg bekebelezett jog törlése, ami ezen jogcím hiányában lehetetlen.

3. Hatáskör a trianoni szerződés 232. cikk I. pontja alapján.

A trianoni szerződés 232 i. pontja, — tudvalevőleg, — kártérítési jogot biztosít a magyar állampolgárnak azon károk miatt, amelyeket a magyar honos, a tulajdonában levő és entente-területen fekvő javaiban, jogaiban vagy érdekeiben foganatosított likvidációk által, — igazságtalanul — szenvedett. Ez a jog a magyar honost olyan entente-állammal szemben illeti meg, amely entente-állam vagy újonnan alakult állam, vagy pedig, — jóllehet régi állam, — de nem részesül a Magyarország által fizetendő jóvátételekből. Az 1921 január 31-iki francia-magyar egyezmény, — jóllehet a 10. és 11. cikk a franciaországi magyar aktívákról rendelkezik, — elmulasztotta a magyar honosok javára fentartani a 232 i. pontban körülírt jogot. A francia-magyar döntőbírósági perrendtartás 51. cikke és ezzel lényegileg egybehangzólag a belga-magyar

* Lásd: „Société du Charbonnage Frédéric Henry” c/a 1, Rheinische Stahlwerk 2, Német állam. 1921 szeptember 30-iki ítélet (Recueil: 6. füz. 422. old.).

perrendtartás 75. cikke, olyan rendelkezést tartalmaz, amelyből kitetszőleg a magyar honost Franciaországgal (Belgiummal) szemben, a 232 i, pontjára alapított keresetesség megilleti.* Az eljárási szabályzatok itt felhívott rendelkezései igen nagy jelentőségűek, mert az alaki jogi rendelkezés mögött nagy horderejű anyagi jogi tartalom van. Ez a rendelkezés, annál inkább megérdemli a kiemelést, mert, — jóllehet semmi kétség, hogy Ausztria sem Franciaországnak, sem Belgiumnak nem fog jóvátételeket fizetni, még abban az esetben sem, hogyha a jóvátételi fizetések egészben nem is engedtetnének el neki, — és így analog jellegű rendelkezés úgy a francia-osztrák, mint a belga-osztrák szabályzatba is felvehető lett volna; — ennek dacára a két szabályzat egyike sem tartalmaz analog rendelkezést.** A trianoni szerződés 232. cikk i, pontja (illetve a versailles-i szerződésben azzal korrespondáló 297 h, 1. p. 2. bek.) alapján eddig nem fejlődött kasuistika, azon egyszerű okból, mert az eddig közzétett döntések, — leszámítva a görög-bolgár vegyes, döntőbírósnak egy döntését, (amely azonban egészen más kérdés körül forog) — a nagyentente államaival létrejött vegyes döntőbírósnak által hozottak meg; már pedig a nagyentente államai a Németország által fizetendő jóvátételekből valamennyien részesülnek. Fontos dolog ennél fogva, hogy 232 i, alapján a magyar honosok javára jelentkező jog a saját eszközeikkel minél szélesebb mederben kimélyíthető legyen.

A 232 i, alapján támasztható igény, kártérítési kereset és nem irányulhat az eredeti állapotba való visszahelyezésre Nincsen helye ezen az alapon, természetben való visszakövetelésnek, hanem *csakis kártérítésnek*; az előbbi állapotba való visszahelyezésnek útját állja a IV. cím utáni függelék 2. §-a és a 232. cikk d,

* A francia-magyar szabályzatot, cikke: „A bíróság, a felek és a kormány megbízottak meghallgatása után fog élni a trianoni békeszerződés 232. cikkének I. e, és i, pontjai által hatáskörébe utalt azzal a joggal, hogy egyes döntőbírók jelöljön ki az ügy eldöntésére”.

A belga-magyar szabályzat 75. cikke: „A bíróság csak a felek és kormány megbízottak meghallgatása után fog élni a békeszerződés 232. cikkének e, és i, pontjai által reáruházott joggal . . .”

** Analog rendelkezést tartalmaz a görög-magyar szabályzat 51. cikke. Ezzel szemben a román-magyar eljárási szabályzatban, a magyar honosok javára ilyen jog nincsen biztosítva, nyilván azért, mert Románia, Magyarországgal szemben, jóvátételekre tart igényt, a román megszállás által okozott rettenetes rekvizíciók és károsítások betudása után is. Az időközben megjelent *csehszlovák-magyar* döntőbírósnak szabályzat, a 232 i, pont tekintetében nem tartalmaz semmi rendelkezést. Ez annál helytelenebb, mert jóllehet Cseh-Szlovákiával szemben a magyar honosok ottani vagyonában okozott károkért a 250. cikk 3. bek. alapján igényelhet a magyar honos kártérítést; a 250. cikk 3-nak hatálya nem terjed ki az egész Cseh-Szlovák államra, hanem ezen államnak azon — kétségtelenül túlnyomó — területére, amely a volt monarchiából alakult. Az úgynevezett „Hultschiner-Land” azonban a Német birodalomtól szakítottatott el és csatoltatott Cseh-Szlovákiához és az ezen területen magyar honos vagyonában okozott kár miatt nem lehet a 250. cikk 3. alapján perelni, hanem — sokkal kisebb keretekben, — a 232 i, alapján lehet fellépni. Ezért kellett volna ennek az eljárási szabályzatnak a 232 i-re való utalást felvenni.

pontja. A kereseti jog természete tehát más, mint azon jogé, amely a magyar honos javára a 250. cikk 3. bekezdése által biztosított. A kártérítési igény terjedelme is lényegesen szűkebb, mint amely akár az imént idézett 250. cikkben a magyar honos javára, vagy a 232 e. pontban, az ententehonos javára van biztosítva. A 232 i, szövege szerint: „.....oly felszámolások esetében, amelyeket.....a Magyarország részéről fizetendő jóvátételekben nem részesülő államokban foganatosítottak. ... Ha a tulajdonos a vegyes döntőbíróság előtt igazolja, hogy az eladás feltételei, vagy az illető állam kormányának rendes törvényhozásán kívül tett intézkedései az arra nézve igazságtalanul hátrányosak voltak, a bíróság az arra jogosultnak méltányos kártérítést ítélhet meg, amelyet az illető állam köteles megfizetni.”*

A magyar honos tulajdonost kártérítési kereset illeti, a tulajdonát tevő javak, jogok vagy érdekek likvidálása által őt ért kárért, ha: 1. a kár vagy abból keletkezett, hogy eladási feltételek reá nézve igazságtalanul hátrányosak voltak, vagy 2. abból, hogy az illető entente-állam kormánya (illetve ami ezzel egyértelmű, kormányának közegei) az illető entente-állam rendes törvényhozásától eltérő bármely más olyan intézkedéseket tettek, amelyek alkalmasak voltak arra, hogy a likvidálás eredményét igazságtalanul befolyásolják, tekintet nélkül arra, hogy ezen intézkedések ezen vagy más célzathoz foganatosítottak. (Pl.: az árverésnek kellő módon való közzétételéről nem gondoskodtak). 3. hogyha az entente-kormány közegeit a likvidáció körül vétkekesség terheli. Ezen utóbbi álláspont következik a trianoni szerződéshez csatolt *1920. jnnias 4-iki jegyzőkönyv* 4. pontjában foglalt entente-nyilatkozat tartalmából. „Azok ellen, akik a magyar javak felszámolásánál büntetendő cselekményt követnek el, eljárást kell indítani, s a szövetséges és társult hatalmak átveszik mindazokat az adatokat és bizonyítékokat, amelyeket a magyar kormány e tekintetben rendelkezésükre bocsát.** Okszerűen következik ebből a rendelkezésből, hogy ilyen esetben annál inkább megilleti a magyar honost a 232 i,-re alapított kártérítési jog.

Mindhárom esetre vonatkozólag megemlítést érdemel, hogy a 232 i. pontban említett „tulajdonosi” minőség, nem értelmezhető formalistikusan, mert a vegyes döntőbíróságok gyakorlata a 232 e.

* Az eredeti szövegben: „... dans le cas des liquidations effectuéesdans les États qui ne participent pas aux réparations à payer par la Hongrie..... Si le propriétaire établit devant le Tribunal arbitral mixte.....que les conditions de la vente ou que des mesures prises par le Gouvernement de l'État dont il s'agit en dehors de sa législation générale, ont été injustement préjudiciables aux prix, le Tribunal.....aur(ont) la faculté d'accorder à l'ayant-droit une indemnité équitable qui devra être payée par ledit État”.

** Az eredeti szövegben: „Des poursuites seront exercées contre les personnes qui auraient commis des actes délictueux en ce qui concerne la liquidation des biens hongrois, et les Puissances alliées et associées recevront les renseignements et preuves que le Gouvernement hongrois pourra fournir à ce sujet”.

esetében sem kívánja a „tulajdonosi” minőség formalistikus bizonyítását, hanem ezalatt a keresetindítás legitimitásága, a perbeli „activa legitimitáció” értendő, ami fenáll a jóhiszemű birtokosnál is és fenállhat mindenkinél, akinek a tulajdonban való érdekelt-sége igazolva van*, — hogyha az egyéb keresetindítási feltételek fenforognak.

Felvetődik a kérdés, hogy megilleti-e a magyar honost a 232 i. alapján a kereseti jog — akkor is, hogyha a vagyónának likvidálása folytán igazságtalanul károsodás érte és ez a károsodás azáltal keletkezett, hogy az illető entente-állam közegei, ezen entente-állam részére a 232 b. pontban fentartott likvidációs jog gyakorlása során, a saját államuk törvényeit, a magyar honos terhére megsértették? Helyes' jogértelmezés mellett a kérdésre *igen-ne* kell válaszolni. Ez a jog megilleti a magyar honost akkor is, hogyha olyan társaság likvidálása folyamán okoztatott a fentebbi módon anyagi kár, amely társaságban a magyar állampolgár érdekelve volt, vagy a trianoni szerződés terminológiáját használva, amely magyar állampolgár által volt „ellenőrizve.” Ez logikailag következik abból, hogy a 232 b. jogot ad az entente-hatalomnak, hogy likvidálhatja nemcsak a magyar honosnak az illető entente-állam területén levő javait jogait és érdekeit, hanem azon társaságok vagyont is, amelyek „ellenőrzésük alatt állanak.” Az a kérdés, hogy ebben az utóbbi esetben kit illet meg a kereseti jog, a magyar honost saját személyében, vagy a likvidált társasaságot? szintén nem dönthető el formalistikus szempontok szerint. A francia-német vegyes döntőbíróság előtt konkrét esetben — a 232 e. kapcsán** — ez a kérdés felmerült és a döntőbíróság az activa legitimitációt messzemenő módon kiterjesztőleg magyarázta.

A 232 i.-ben foglalt jog, a fentiek szerint úgy jelentkezik, mint egy korrektívum a francia (belga) közegek által a magyar vagyon likvidációja folyamán elkövetett károsításokkal szemben. A 232 b. p. 2. bek. értelmében: „a felszámolás az érdekelt szövetséges és társult állam törvényeinek megfelelően történik . . .” Ezen likvidacionalis törvények rendkívül szűkkeblű és a likvidáló állam fiskális érdekeit szemelőtt tartó rendelkezéseket tartalmaznak; a magyar honost ezen likvidacionalis intézkedésekkel szemben, vagy egyáltalában nem illeti meg jogorvoslat, vagy csak egészen kivételesen és csak igen szűk keretekben. A 232 cikk i. pontban adott kereshetőség mint olyan korrektívum jelentkezik, amely, habár nem magukkal ezen intézkedésekkel szemben, hanem az általuk okozott károsításokkal szemben, enged jogorvoslatot.

* A belga-német vegyes döntőbíróság Grandjean c/a Német állam ügyben megítélte felperes, — eladónak, a 297 e. alapján támasztott kártérítési követelést, habár alperes azt vitatta, hogy a német hatóságok által lefoglalt textilárúk a lefoglalás időpontjában már a vevő (lengyel állampolgár) tulajdonába mentek át. (1922 ápril 1. Ítélet: Recueil II. évf. 13. füz. 9. old.).

** „Société du Charbonnage” c/a 1. Rheinische Stahlwerke. 2. Német állam ügyben (Recueil 3. füzet 166; 4. füzet 214 és 6. füz. 422. oldal.)

Ezen jog tartalmának elemzése, szükségessé teszi a francia és belga törvényhozás által a volt ellenséges honosok vagyonának likvidálása tárgyában kibocsátott fontosabb rendelkezések megvilágítását. Franciországbán, az ellenséges vagyon likvidációja tekintetében alaprendelkezések vannak az 1917 november 28-iki törvényben, valamint az 1919 október 7-iki likvidációs törvényben.* („Loi relative à la liquidation des biens des sujets des Puissances ennemies”) Ennek végrehajtási rendelete az 1919 okt. 23. rendelet és ezt módosítja az 1920 szeptember 20-iki rendelet.

Belgiumban a vonatkozó jogforrások: az 1918 november 10-iki „décret-loi” (amelyről fentebb már volt szó) és ennek végrehajtási rendelete, az 1919 ápril 18-iki rendelet. Ezt követőleg az 1919 augusztus 20-iki törvény, amely az olyan társaságok elleni felszámolási eljárásról rendelkezik, amely társaságok tőkéje, túlnyomói ag, volt ellenséges állampolgárok tulajdona. Végül az 1921 november 17-iki „Loi sur le séquestre et la liquidation des biens des ressortissants allemands,» Az 1918 november 10-iki dekrétum tartalmának lényege — röviden, — fentebb, a 232 f. pont kapcsán már ismertetve lett. Az 1919 ápril 18-iki rendelet 1 cikke elrendeli a zárlat alá vett ipari, kereskedelmi és erdőgazdasági üzemek értékesítését, az ország gazdasági újjáépítése céljaira. A 3. cikk elrendeli, hogy az ellenséges honosok részvényei, kötvényei, címletei, alapító! érdekeltségei, ugyanígy értékesítendőek. A 4-ik cím értelmében az összes ingó és ingatlan javak értékesítésének nyilvános árverésen kell történnie; — ez alól egyes esetekre nézve a törvényszék elnöke adhat felmentést és pedig, — amennyiben ez célszerű — szakértők meghallgatása után.

Az 1921. november 17-iki törvény a belga származású és házasság útján német honossá vált nők vagyona javára kedvezményes kivételeket engedélyez. (A törvény a *német* honosok tulajdonának zárolásáról és likvidálásáról szól ugyan, azonban alig lehet kétséges, hogy azok a kivételek, amelyeket ez a törvény egyes esetekben, *a hasonló körülmények között magyar honos ne-jévé vált belga származású nőt is* meg kell hogy illessék.) A magyar kormány feladata, hogy a belga kormánnyal, az 1920. okt. 4-iki osztrák-belga egyezményvel (B. G. B. vom 12. Aug. 1921. No. 456.) analog módon, a háború előtti tartozások tekintetében megkötendő egyezménybe, — vagy pedig külön egyezménybe — egy a belga kormány által erre vonatkozólag teendő nyilatkozat felvételék. (A belga törvény vonatkozó legfontosabb rendelkezéseit** lásd a jegyzetben.) A 232. i) pontban foglalt jognak olya-

* Az utóbbinak tartalma kivonatossan Ismertetve van; szerző: „Feladatok a békeszerződés végrehajtása körül” 52 és köv. old.

**Art. 4.— §. 1. Sont exclus en outre des mesures de déclaration de séquestre de liquidation et d'attribution prévues par la présente loi, les biens, droits et intérêts visées à l'art 1. et rentrant dans les catégories suivantes: ...1...2...3...

3. Les biens propres de la femme mariée qui a perdu sa nationalité belge, alliée ou associée, uniquement par l'effet de son mariage à moins que

tén értelmezése, amint az az előbbieken körülíratott, nincsen ugyan még a gyakorlat által verifikálva, mert — amint már említve volt — a 232. i) pontban foglalt jog tekintetében eddig döntőbírósi judikatúra nem lett közzétéve. A vonatkozó rendelkezés logikai értelmezése azonban szükségképen az kell, hogy legyen, hogy általa remedium adatott a magyar állampolgár kezébe, azon károk miatt, amelyek őt önkény és az entente állam belföldi jogának megsértése által érnék. Másrészt, abból a bőséges kauistikából, amely a 232. e-ben körülírt jog alapján messzemenően kiterjesztő értelemben — az entente honosok javára — kifejlődött, szükségképen arra kell következtetni, hogy a döntőbírósi a 232. i) esetében is, analog irányú értelmezést fog adni a békeszerződés rendelkezésének.

* *
*

A 232. i) ponttal kapcsolatosan rá kell mutatni egy *positiv eredményre, amelyet* a versaillesi szerződésben foglalt analog keresetőség (vers. szerz. 297. cikk h) 1 pont 2. bek.) tekintetében, *Németország — Jugoszláviával szemben elért.* Az idézett cikk, — tudvalevőleg — keresetőségi jogot ad a legyőzött államok honosainak, azonban csakis azon entente állammal szemben, amely entente-állam vagy olyan, hogy az illető legyőzött állam által fizetett jóvátételekből nem részesül, (mint pld. Belgium nem részesül a magyar állam által -fizetett jóvátételből és ezen alapon illeti meg a magyar honost Belgiummal szemben a 232. i-re alapított keresetőség), vagy pedig — tekintet nélkül arra, hogy az illető legyőzött állam által fizetett jóvátételekből részesül-e vagy nem? — az újonnan alakult államokkal szemben. Vitatlan dolog ezen alapon, hogy a magyar honos, Lengyelországgal szemben, olyan károk fejében is kártétitést követelhet, amelyek őt nemcsak a régi osztrák-magyar monarchiából elszakadt területen — mondjuk például, hogy a galíciai naftaforrásokban birt tulajdonának likvidálása által — érték, (ez

son mariage n'ait été contracté postérieurement au 4 août 1914. ou qu'elle n'ait au cours delà guerre participée à une acte hostile à la Belgique à ses alliées ou associées..

5. Les pensions et prestations ayant un caractère alimentaire.

§. 2. Sont considérés comme biens propres au point de vue de l'application des No. 3. et 4 du présent article, les biens que la femme possédait au jour de la célébration du mariage ou qui lui sont échus pendant son cours à titre de succession.

Art. 5. Sont soumis aux mesures de déclaration et de séquestre, mais exclus des mesures de liquidation et d'attribution prévues par la présente loi, les biens du ressortissant allemand, qui résidant en Belgique a épousé avant le 4 août 1914. une femme ayant perdu sa nationalité belge, uniquement par l'effet de son mariage et dont les descendants sont de nationalité belge à moins que l'un des intéressés ait au cours de la guerre participé à une acte hostile à la Belgique à ses alliés ou associés.

Art. 6. Ne seront pas soumis à la liquidation des meubles, meublants garnissant l'habitation privée du séquestre ainsi que les objets ayant un caractère de souvenir de famille à l'égard desquels l'Etat n'userait pas de son droit de retention . . .

az igénye a 250. cikk 3. alapján könnyebben volna érvényesíthető), hanem olyan károsodásokért is, amelyek pl. Posenben fekvő vagyonának likvidálása folytán érték.

Kérdéses lehet azonban, hogy hogyan áll ez a kérdés Jugoszláviával (a szerbek-horvátok-szlovének királyságával) szemben? Nevezetesen: *új államnak tekintendő-e Jugoszlávia a 232. i. szempontjából?* Ez a kérdés Magyarországra nézve gyakorlatilag igen nagy fontosságú, mert figyelemmel arra, hogy Jugoszlávia a Magyarország által fizetendő jóvátételekből tényleg részesedik: általa, a régebbi — ószerb — területen foganatosított likvidációk okozta károkért, csak abban az esetben tartozik kártérítéssel, hogyha „*új állam*”-nak minősül. Élesebben elhatárolva a kérdést: a Magyarországtól, illetve a régi osztrák-magyar monarchiától elszakított területen (a trianoni szerződés 364. cikk értelmében, ebbe bele van értve Bosnia-Hercegovina is) levő magyar vagyonban, a jugoszláv állam által foganatosított zárolások és likvidálások miatt, a trianoni szerződés 250. cikk alapján Jugoszlávia minden kétségen, vagy vitán felül álló módon kártérítéssel tartozik és miattuk a vegyes döntőbíróság előtt perelhető. *Hogyan áll a kártérítés kérdése az olyan magyar vagyonnal szemben foganatosított zárolások és likvidálások miatt, amely magyar vagyon, Ó-Szerbia* területén feküdt?* Ez a kérdés gyakorlatilag azért nagy horderejű, mert a régi Szerbia területén számos magyar honos és számos magyar vállalat volt — részben fiókok, részben alvállalatok által, részben közvetlenül erdő és más ingatlan által — érdekelve. Dr. Döring, a német kormány által a jugoszláv-német vegyes döntőbíróságba delegált döntőbíró: „/5/ *Jugoslavien* (S. H. S. Staat) im Sinne des Versailles-er Vertrages insbesondere im Sinne des Art. 297. h., letzter Absatz, ein „*Neuer Staat?*” cím alatt foglalkozik ezzel a kérdéssel.** Ez a cikk elmondja a versaillesi szerződés 297. cikk h. pont ut. bekezdésének keletkezéstörténetét. Az eredeti békefeltételekben ez nem volt benne és eredetét a német békedelegáció 1919 május 29-iki észrevételeinek köszöni; erre a Legfelső tanács 1919 június 16-iki keletű válasza azt a passust tartalmazza: „. . . il apparaît néanmoins qu'il serait possible de prévoir un régime spécial à ce sujet en ce qui concerne les Puissances alliées et associées nouvellement créées . . . L'ayant-droit] pourra obtenir. . . une indemnité équitable . . .” Azonban ez a válasz nem mondja, hogy melyek ezek az „újonnan alakult államok”? Az utóbbi kérdésre a helyes válasz a különböző békeszerződések egybevetése alapján adható meg. A st.-germaini szerződés 46. cikkében Ausztria elismeri az S. H. S. államot;*** analog módon

* Ó-Szerbia alatt ehelyütt nemcsak a régi — tulajdonképeni — Ó-Szerbia van értve, hanem Szerbia abban a megnagyobbított terjedelemben, ahogyan a balkán háborúk után — de a világháború kitörése előtt — területileg kialakult.

** L: „Juristische Wochenschrift” 1922 március 15-iki füzet, 352. old.

*** L'Autriche reconnaît, comme l'ont déjà fait les Puissances alliées et associées, l'entière indépendance de l'État serbe-croate-slovène.

ismeri el Magyarország a trianoni szerződés 41. cikkében a jugoszláv államot. Ugyanolyan módon, mint ahogyan a st. germaini szerződésben az S. H. S. állam elismertetést nyert, ugyanolyan módon van ugyanezen szerződés 53. cikkében a cseh-szlovák állam elismerve,* analog módon ismeri el Magyarország a trianoni szerződés 48. cikkében a cseh-szlovák államot. Csakis az újonnan alakult államokat kellett elismerni; és valóban sem a st. germaini, sem a trianoni szerződésben a régebben fenálló államok tekintetében (mint pld. Romániára vonatkozólag), nem foglaltatik ilyen, a függetlenséget elismerő nyilatkozat egyik békeszerződésben sem, jóllehet, az általuk újonnan nyert terület tekintetében foglaltatnak nyilatkozatok (st. germain-i szerződés 59. cikke és a trianoni szerződés 45. cikke). A fenti nyilatkozatok amellet bizonyítanak, hogy Jugoszlávia új állam. Ennek ellentmondani látszik a st. germain-i szerződés 248. cikk d. pontja, illetve a trianoni szerződés 231. cikk d. pontja. A felhívott mindkét cikk — analog módon — a háború előtti adósságok valorisálásáról rendelkezik, amely valorisálás az újonnan alakult államok, nevezetesen Lengyelország és a cseh-szlovák állam pénznemében lesz keresztülviendő. Ezen felsorolásban az újonnan alakult államok között Jugoszlávia nincsen felemlítve. Ezen ellentmondás azonban csak látszólagos, mert az idézett cikkek felsorolása nem is akar kimerítő lenni, mert csakis azon újonnan alakult államokat kívánja felsorolni, amelyeknek pénzneme, illetve a pénznemek átszámítása közötti reláció, a vonatkozó szerződések aláírása időpontjában még nem volt megállapítva. Minthogy a jugoszláv állam a régi szerb pénznemet (a dinárt) vette át, ennél fogva a jugoszláv állam — jóllehet, újonnan alakult állam — ezen felsorolás alatt nem volt felemlítendő. Számos forrás idézése után a naptári keletek feltüntetése mellett mutatja ki dr. Döring, az S. H. S. állam megalakulásának fejlődésmenetét. Így azt, hogy delegátusai a Legfelső tanács által 1919 január 31-ikén és február 18-ikán lettek meghallgatva és függetlensége az entente-hatalmak által különböző időpontokban egymásután ismertetett el. így: az Egyesült-Államok által 1919. február 9-én, Görögország által 1919. február 21-én, Nagybritánia által 1919 június 4-ikén (az elismerő nyilatkozat Jugoszláviát kifejezetten mint új államot említi) stb. Még a semleges államok is — pl: Norvégia az 1919. ápril 17-iki nyilatkozatban — elismerték az újonnan alakult államot. Ezen és még egyéb — itt mellőzhető — indokok alapján, Dr. Döring arra a következtetésre jut, *hogy Jugoszlávia az idézett szerződéscikk szempontjából újonnan alakult államnak tekintendő. Ez az álláspont keresztül is vitetett a jugoszláv-német eljárási szabályzat** 15. cikke, pontjában*, amely cikk a versailles-i szerző-

* L'Autriche reconnaît comme l'on déjà fait, les Puissances alliées et associées, l'entière indépendance, de l'Etat chéco-slovaque, qui comprendra le territoire autonome des Ruthènes au Sud des Carpathes.

** 1921 március 27-iki perrendtartás (közzétéve: „Reichs-Gesetzblatt” 1921 S: 691); valamint az ehhez tartozó módosítások és kiegészítések (Reichs-Gesetzblatt 1921 S: 1660).

dés 297 h, ut. bek. alapján indítandó keresetek keresetindítási határidejéről kifejezetten külön rendelkezik. Szükségesnek látszott ezt a kérdést a német precedens által behatóbban megvilágítani, mivel ugyanezen kérdés a trianoni szerződés 232 i, pontjával kapcsolatban, a jugoszláv-magyar döntőbíróági perrendtartás kodifikálásánál analog módon megoldást kell, hogy nyerjen. Ettől jelentékeny magyar érdekek sorsa függ. De különösen kiemelendő volt ez azért is, mert a jugoszláv-osztrák döntőbíróági szabályzat, — amely egészben véve egyezik a jugoszláv-német perrendtartás módosított szövegével* —: alig érthető módon, épen ezen 15 cikk szövegében mutat fel módosításokat, olyképen, hogy belőle a korrespondeáló rendelkezés, vagyis a st. germain-i szerződés 249 i, pontja alapján indítandó kereset kifejezett felemlítése hiányzik; és a 15. cikk d, pontja egy általános jellegű keresetindítási határidő szabályozását tartalmazza „in allen anderen Fällen⁸. Nyilvánvaló, hogy az ilyen módon való jogszabályozás alkalmas arra, hogy egy olyan nevezetes eredményt, mint aminő a jugoszláv-német szabályzat 15. cikke, pontjában foglaltatik, — elhomályosítson, sőt újból kétessé tegyen. Épen ezért, nehogy a létesítendő jugoszláv-magyar perrendtartás — a jugoszláv-osztrák szabályzat esetleges mintául vétele mellett — hasonló jogelhomályosító szerkesztési hibába essék: szükségesnek látszott ezt a kérdést erősebb megvilágításba helyezni.**

* *
* *

A 232. cikk i, pontja alapján támasztott kártérítési igények tekintetében rá kell még mutatni arra, hogy a *kártérítés mértéke* is ebben az esetben kisebb, mint a 232 e, esetében. Míg a 232 e, esetében a vonatkozó cikk szövege szerint („ . . . mindazokért a károkért . . . ”) az entente-honost teljes kártérítést illeti Magyarország ellen, — és a döntőbíróági gyakorlat ezt a kártérítési igényt ebben az irányban is szélesítette —: addig a 232 i, esetében a magyar honost csak „*méltányos kártérítés*” („*indemnité équitable*”) illeti meg az illető entente-állam, — a jelen esetben Franciaország, illetve Belgium — ellen. Hogy „*méltányos kártérítés*” alatt mi értendő? arra nézve a válasz az által adható meg, hogy ebben a kérdésben már elég bő *judicatura* fejlődött ki a 234. cikk b, pontjával (versailles-i szerződés 299 b, pontjával) kapcsolatban, amely cikk ugyanezen szavakat („*indemnité équitable*”) tartalmazza. Hogyha az entente-állam „*közérdekből*” valamely háború előtti szerződés fentartását kívánta és a magyar fél a

* Lásd: „Bundesgesetzblatt” vom 15. September 1921 (Nr. 687).

** E tanulmány sajtó alá rendezése folyamán közli a „Békejog” II. évf 6/7. füzet a német-jugoszláv döntőbíróóság egy ítéletét. (Schumacher c/a SHS állam-ügyben), amely az elj. szabályzat 15. cikke, ellenére ellentétes álláspontot foglal el. Ez a körülmény egy okkal több arra, hogy a kérdés már a perrendtartás szövegezése által megoldást nyerjen.

szerződést teljesíti, úgy a változott gazdasági viszonyok következtében e szerződés teljesítése folytán őt érő kár miatt „méltányos kártérítés”-t követelhet. A francia-német vegyes döntőbíróság ebben a kérdésben már több ítéletben foglalt — mindig ugyanazon értelemben — állást.* A belga-német vegyes döntőbíróság ilyen természetű perekben szintén állást foglalt már (így: „Société an. de Monceau St. Fiacre” c/a „Maschinenbau A.-G. Tigler ügyben)** és a döntés indokolásában az „indemnité équitable”-nak azt az értelmezést adja, hogy „qu'en résumé ... il convient, en principe, d'accorder à la défenderesse une indemnité moindre que le dommage qu'elle subit. . .”, vagyis, hogy a megítélt „méltányos kártérítés” nem éri el a szenvedett tényleges kár mértékét, mindazonáltal a döntőbíróság a tényleges kárnál nem sokkal redukáltabb kártérítési összeget ítélt meg. A redukció — amint az indokolásból kiolvasható — mindig a konkrét eset körülményeitől függ; azonban azt elvként fogadja el a bíróság is, hogy a „méltányos kártérítés” akképen értelmezendő, hogy megítélt kártérítés a tényleges kárnál kevesebb legyen. Mellőzve e helyen ennek az álláspontnak kritikai vizsgálatát, — fel kellett említeni ezt azért, mert előreláthatólag francia-magyar és belga-magyar vegyes döntőbíróságok is, a 234 b, valamint a 232 i, pont alapján indítandó kártérítési keresetekben is erre az álláspontra fognak helyezkedni. Célszerű ezzel előre számolni.

4. Hatáskör a trianoni szerződés 239. cikk b, pont 2. bekezdése alapján.

A békeszerződés hatálybalépése előtt kötött szerződésekből keletkező jogviták tekintetében fenálló hatáskör kérdése, több perben foglalkoztatta már a vegyes döntőbíróságokat. A hatáskör pontos elhatárolása ezen jogvitákban azért okoz nehézséget, mert a döntőbírósi hatáskör ezekben egyik oldalon konkurrál az entente (illetve semleges) államok belföldi bíróságainak hatáskörével, — és ez a része okozza a kérdés nagyobbik nehézségeit —' és a második oldalon érintkezhetik a legyőzött államok belföldi bíróságainak hatáskörével.*** Ezenfelül magának a kérdéses cikknek szövegezése is — bizonyos mértékig — magyarázatot igényel. A szöveg a trianoni szerződés hivatalos fordításában így szól:

„b) Az a pont értelmében felállított vegyes döntőbíróságok a III., IV., V. és VII. címek rendelkezései szerint hatáskörükbe utalt vitás kérdésekben ítélnék”. „Ezenfelül vegyes döntőbíróság jár el a jelen szerződés életbeléptetése előtt a szövetséges és társult hatalmak állampolgárai és a magyar

* Így: Société Pont à Mousson c/a Hasenclever (1921 aug. 31-ikén; Recueil: 6. füz. 407. old.), azután Delhaye—Goubet c/a Maschinenfabrik Kappel (1921 aug. 10-iki Ítélet. Recueil: 6. füz. 357. old.) stb.

** 1921 október 31-iki ítélet (Recueil: 8 füz. 466. old.)

*** Utóbbira nézve a magyar bírósi gyakorlat is mutat fel példát. Ez alább még megvilágítást nyer.

állampolgárok között kötött szerződésekre vonatkozólag felmerült mindennemű vitás kérdésben, azoknak a kérdéseknek kivételével, amelyek valamely szövetséges, társult vagy semleges hatalom törvényei értelmében, e hatalmak nemzeti bíróságának hatáskörébe tartoznak. Ilyen esetben a vitás kérdést a vegyes döntőbíróság kizárásával az illető nemzeti bíróság dönti el. A szövetséges és társult hatalom érdekelt állampolgárának joga van az ügyet a vegyes döntőbíróság elé vinni, feltéve, hogy saját hazája törvénye ezt nem tiltja.” Ennek a cikknek — különösen is a cikk második bekezdésének — teljes megértése, a cikk két bekezdése közötti logikai összefüggésnek közelebbi megvilágítását igényli. *Dr. Riedinger* egyik cikkében* egy konkrét eset kapcsán — élesen világítja meg ezt a kérdést. Ennek a cikknek eszmemenete röviden a következő: A VI. cím a „vegyes döntőbíróság” feliratot viseli és a 239. és 240. cikket, valamint a 239. cikkhez csatolt függelék foglalta magában. A 239. cikk, (amely a versailles-i szerződés 304. cikk tartalmával lényegileg azonos), az a) pontban a vegyes döntőbíróság szervezetét és megalakítási módját szabályozza. Ugyanezen cikk c)—g) pontjai a vegyes döntőbíróság működésére, továbbá a szerződő államok belföldi bíróságainak jogsegélyére, valamint a döntőbírósági Ítéletek végrehajtására vonatkozó főelveket tartalmazzák. *A b) pont tartalmazza a döntőbírósági hatáskör szabályozását*, és pedig két bekezdés alatt. Az első bekezdés szerint, a vegyes döntőbíróság hatásköre kiterjed azon vitás kérdésekre, amelyek a III., IV., V. és VII. címek rendelkezései szerint („aux termes des sections III., IV., V. et VII.”) hatáskörükbe vannak utalva. „*Ezenfelül a vegyes döntőbíróság jár el*”, a második bekezdés értelmében, — a trianoni szerződés életbelépése előtt, a szövetséges és társult hatalmak állampolgárai és a magyar állampolgárok között kötött szerződésekre vonatkozólag felmerült mindennemű vitás kérdésben, — kivéve az ezen bekezdésben közelebbről megjelölt eseteket. „Dieses System ist für die Beantwortung der Fragen, auf die es hier ankommt, von ausreichender Klarheit. In den Abschnitten III., IV., V., VII. ist gesagt, dass in gewissen, dort näher bezeichneten Fällen, das Schiedsgericht zuständig sei, und in Abschnitt VI. b) ist 'gesagt, zunächst (Abs. 1) dass das Schiedsgericht zuständig sei für diejenigen Fragen, die nach den eben zitierten Abschnitten III., IV., V., VII. zu seiner Zuständigkeit gehören und es ist in einem neuen, mit dem Worte „*ausserdem*” beginnenden Absatz gesagt, dass der Schiedsgerichtshof *auch* für gewisse *andere* Fragen zuständig sei. Daraus geht klar hervor, dass zwischen einer, der in den Abschnitten III., IV., V., VII. geregelten Zuständigkeiten, und zwischen der Zuständigkeit die *ausserdem* nach Abschnitt VI. b) Abs. 2. des Art 304. (trianon 239.) besteht, niemals eine Konkur-

*„Die Zuständigkeit der Gerichte alliierter, assortierter und neutraler Staaten, nach Art. 304 des Versailler Vertrages”: („Juristische Wochenschrift” 1922. július 15-iki szám 1092. old.)

renz in dem Sinne stattfinden kann, dass der Kläger die Wahl haben könnte, ob er beispielsweise nach Absch. III. oder nach Absch. VI. b) Abs. 2. (ausse. dem) vorgehen will, vielmehr besteht die in Art 304. b), Abs 2. geregelte Zuständigkeit nur „ausserdem“, das heisst also, ausserhalb derjenigen Fälle, die bereits in den anderen Abschnitten geregelt sind.”

Ezt az okfejtést — fentartás nélkül — el lehet fogadni. Ugyanezen gondolatmenet látszik magáévá tenni a belga-német vegyes döntőbíróságnak az „Europäische Petroleum Union” c/a „Soc. an. pour la vente du pétrole” ügyben 1922. marc. 22-én hozott* — és a cikkíró által idézett döntése. Ugyanezen cikkben a cikkíró éles kritika alá veszi a Cour d'Appel de Paris egy 1921. február 19-iki ítéletét, amelyben egy Franciaországban székhelyivel bíró francia cég és egy Németországban székhelylyel bíró német társaság közötti perben, az alperes hatásköri kifogása ellenére, a Code civil 14. cikkére való téves utalással, megállapította hatáskörét. Hasonló tévedések elhárítása végett, szükséges a döntőbírósági hatáskörnek az entente nemzeti bíróságokhoz való viszonyát tisztázni.

Dr. Berliner: „Die Zuständigkeit ausländischer Gerichte und des Gemischten Schiedsgerichtshofes nach dem Friedensvertrage” című cikkében** a 239. cikk b. 2 (versailles-i szerződés 304. cikk b. p. 2. bek.) alapján fenálló illetékességet, a következőképen foglalja össze:

„In Streitfragen aus Verträgen zwischen deutschen Reichsangehörigen, und Angehörigen der alliierten und assoziierten Mächte, aus der Zeit vor Inkrafttreten des Friedensvertrages, sind deutsche Gerichte niemals zuständig, auch wenn nach deutschem oder ausländischem Recht, oder infolge früherer Parteivereinbarungen, die Zuständigkeit eines deutschen Gerichtes begründet wäre. (Eine Ausnahme wäre nur möglich auf einer, *nach Inkrafttreten des Friedensvertrages* getroffener Vereinbarung). Im übrigen sind zuständig:

1. Die Gerichte der alliierten und assoziierten Mächte oder der neutralen Staaten, falls nach den Gesetzen dieser Länder, die Zuständigkeit begründet ist.

2. Der Gemischte Schiedsgerichtshof, falls die Zuständigkeit von Landesgerichten nach Ziffer 1. nicht gegeben ist.

3. Der Gemischte Schiedsgerichtshof, falls eine Zuständigkeit nach Ziffer 1 zwar gegeben wäre, die ehemals feindliche Vertragspartei die Sache jedoch, vor dem Gemischten Schiedsgerichtshof bringt, und die Gesetze ihres Landes nicht entgegenstehen.”

* Recueil: II. évf. 13. füz. 6. old.: „ . . . il résulte de ces considérations que la compétence du Tribunal arbitral mixte est fondé sur l'art 296. du Traité de paix; que cette constatation suffit à exclure l'application de l'art. 304 b) al. 2. qui réserve en certains cas la compétence des tribunaux, cet alinéa 2, ne visant que les cas non vjsés déjà par l'alinéa 1, qui lui même se réfère à l'art 296.”

** I.: „Auslandsrecht” II. évf. 3. számát.

Ezt az okfejtést, illetve ennek következtetéseit — fentartás nélkül — el lehet fogadni. Mutatis-mutandis, ugyanez áll a magyar honosokra, illetve a magyar bíróságokra nézve is. Ennélfogva olyan szerződésből folyólag keletkezett jogvita tárgyában, amely szerződés magyar honos és francia (belga) honos között, a trianoni szerződés hatálybalépése előtt kötött; a magyar bíróság nem bírhat hatáskörrel abban az esetben sem, hogyha egyébként a Pp. szerint hatáskörrel bírt volna és még akkor sem, hogyha a belga bíróság, a francia (belga) törvények alapján nem is tartatható volna arra igényt, hogy a magyar bíróság hatáskörével konkurráljon.*

Az a jogi következtetés, amelyet Dr. Berliner a hatáskör kérdésében, a fentidézett szabatos alakban levont: elvi kifejezést nyert a belga-német vegyes döntőbíróságnak a Rymenans c/a Német állam ügyben 1922. február 11-ikén hozott ítéletében:** „... Le dessaisissement des tribunaux allemands enfin est le principe suprême des sections III à VII de la partie X. où il ne comporte aucune exception expresse autre que celle du paragraphe 16 de l'annexe à l'art. 296 (trianoni 231) et cette exception est sans portée, puisque c'est la libre décision de l'Office allié qu' il dépend que l'affaire doit soumise à un tribunal allemand de droit commun.” . . . Az itt foglalt hatásköri elvvel szemben kivételnek, abban az esetben van helye, illetve a magyar bíróság a magyar és belga honosok között a békeszerződés hatálybalépése előtti szerződésekből keletkező jogviták tekintetében akkor bírhat mégis hatáskörrel, hogyha a felek *a békeszerződés hatálybalépése után* a magyar bíróság hatáskörét kikötik, illetve, a felek között az

* A jelen tanulmány sajtó alá rendezése folyamán közölte a „Békejog” II. évf. 6—7. füzet (37. old.) a kir. Kúria 1922 október 10-ikén hozott P. IV. 580 sz. ítéletét. Ennek az ítéletnek indokolása az elbírált érdemi kérdés mellett, foglalkozik a hatásköri kérdéssel is. Idevágólag az indokolás ezt tartalmazza: „... Ha mégis az egyik vagy másik fél olyan szerződésből kíván jogot érvényesíteni, amelyet a békeszerződésben érvényesnek, elismert háborús kivételes intézkedés még a békeszerződés megkötése előtt hatálytalanított, amelyet tehát a békeszerződés 234. cikk b. pontja hatályában továbbra fenn nem tarthat, — ebbeli jogának bírói érvényesítésével nem fordulhat a békeszerződésben szabályozott vegyes döntőbíróság elé, mert a fél igényét nem származtathatja a bsz. 234. cikk b. pontjában foglalt rendelkezésből és így a bsz. 239. cikk b. pontjának első bekezdésében megállapított illetékességi okra nem támaszkodhatik, mert továbbá a 239. cikk b. pontjának 2. bekezdésében szabályozott illetékességi ok érvényesen fenálló, avagy a bsz. 234. b. pontjában, illetőleg a függelék 2. §-ában hatályukban fentartott szerződéseket feltételez, szemben a 234. cikk a. pontjában foglalt általános hatálytalanítással és szemben a 232. cikk d. pontja szerint elismert korábbi hatálytalanítással. Egyébként a 239. cikk b. pontjának 2. bekezdésében szabályozott illetékesség, a 240. cikk rendelkezéséből folyóan nem is kizárólagos . . .”

A Kúria fenti ítéletében az illetékességre vonatkozólag körvonalazott álláspont nem fogadható el fentartás nélkül. Teljesen találó, amit erre vonatkozólag Dr. Rapoch Géza: „Ellenséggel kötött háború előtti szerződések” című fejtegetéseiben („Békejog” II. évr. 6—7. füz. 130. old.) mond: „... A

** Recueil: I. évf. 12. füz. 891. old.

alapmegállapodásban erre vonatkozólag létrejött kikötést, a békeszerződés hatálybalépése után, — revalidálják. Ezzel teljesen egyenlő értékű az az eset, hogyha a francia (belga) honos, a magyar honossal, a békeszerződés hatálybalépése előtt kötött szerződésből kifolyólag keletkezett jogvita elbírálása végett, — *mint felperes, a magyar bíróság előtt indít*, — a békeszerződés hatálybalépése után, — *keresetet*. Ez az utóbbi eset könnyen adódhatik, valamely Magyarországon lakhellyel bíró francia (belga) honos és egy magyar honos közötti jogvita folyamán, — hogyha a magyar bíróság akár a magyar honos általános illetékessége (Pp. 19. §), akár az okiratba foglalt szerződés teljesítési helye alapján (Pp 29. §), akár a szerződő felek között a békeszerződés hatálybalépése előtt, alakszerű módon létrejött alávetéses illetékesség alapján (Pp 45. §), akár más illetékességi ok alapján hatáskörrel bírhatott. Ilyen esetben, az illetékes magyar bíróság hatásköre megáll és a magyar honos alperes, nem vetheti szembe a magyar bíróság hatásköre ellen, a 239. cikk b. 2.-re alapított kifogást, mert az idézett 239. cikk b. 2. pontban, a magyar bíróság hatáskörével szemben a döntőbírói hatáskörnek substituálása, az entente-honosok érdekében és csakis az entente-honosok érdekében történt; a francia (belga) honos azon szülő tényével szemben, amellyel a részére itt biztosított jogról lemond és a magyar bíróság hatáskörét elismeri: a magyar honos a 239. b. 2 ezen rendelkezésre nem hivatkozhatik. Hasonló állásponton van *Dr. Schenk is*.* Hasonló értelemben döntött konkrét esetben az osztrák Oberster Gerichtshof.**

kir. Kúriának az illetékesség kérdésében elfoglalt álláspontját sem tudjuk szerencsének találni. Igaz ugyan, hogy amennyiben a kir. Kúria felfogása szerint a 234. cikk b. pontjának 2. bekezdése a jelen perre nem alkalmazható, vitatható azon érvelés, hogy a vegyes döntőbírói illetékessége az ily szerződésekből támadt perekben nem tekinthető kizárólagosnak, de még ezen álláspont elfogadása mellett is megáll a vegyes döntőbírói illetékessége a 239. cikk b. p. 2. bek. alapján, mely szerint ezen bíróság jár el a bsz. életbelépése előtt a szöv. és társ. hatalmak állampolgárai és a magyar állampolgárok között kötött szerződésekre vonatkozólag felmerült mindennemű vitás kérdésben. Valamely szerződés fenállásának vagy megszűnésének kérdése szükségképen a szerződésnek elbírálását tételezi fel és így a szerződésre vonatkozó vitás kérdések komplexumához tartozik. Az általános bírói gyakorlat értelmében is pl. valamely szerződés érvénytelenítése iránti per az érvénytelennek állított szerződésben kikötött bíróság előtt indítandó meg .. .” Dr Rapoch ezen találó bírálatát el lehet fogadni. A Kúria fenlídezett ítéletében az illetékesség tekintetében elfoglalt álláspont egy más joggalapon lett volna támogatható; jelesül azon alapon, hogy felperes (görög honos) a békeszerződés hatálybalépése után a magyar bíróság előtt indított keresetet, ami által a magyar bíróság quasi prorogáltalt általa a jogvita eldöntésére. — amit pedig Dr. Berliner fentebb idézett fejtegetései és szerző álláspontja szerint is, hatályosan aktiválja a magyar bíróság illetékességét.

* „Dieser Zuständigkeit des Gemischten Schiedsgerichtshofes gegenüber dürfte die stillschweigende Prorogation eines österreichischen Gerichtes zulässig sein, ...” (Schenk: Die zivilprozessualen Bestimmungen des Friedensvertrages.” Kap. XV. Abs. 4. S. 36.)

** 1922. május 4-iki ítélet Ob I. 163 12. közölve: „Berichte aus dem neuen Staaten”-nek „Rechtsprechung” melléklet V. évf. 11/12. füzet.

Ezzel szemben az eset megfordítása a következő jogi helyzetre vezet: A Csonka-Magyarországon lakó francia (belga) honos is, hogyha egy magyar honos által, egy közöttük a békeszerződés hatálybalépése előtt kötött szerződésből kifolyóan alperesként perbevonatik: a magyar bíróság hatásköre ellen szembevetheti a 239. cikk b. 2.-re alapított hatásköri kifogást, még akkor is, hogyha a szerződés teljesítési helye Csonka-Magyarország területén van, vagy akkor is, hogyha akár magában a vonatkozó szerződésben, akár pedig egy későbbben — de még a békeszerződés hatálybalépése előtt létrejött okiratban, — a felperesi keresettel megragadott magyar bíróság illetékessége, a felek között kikötöttet is. A Csonka-Magyarországon lakó francia (belga) hitelező, magyar honos adósának örökösei elleni követelését a vegyes döntőbíróság előtt érvényesítheti akkor is, — ha az adós maga is Csonka-Magyarország területén lakott és az örökösök is magyar honosok és Csonka-Magyarország területén — vagy akár más legyőzött állam területén, — laknak. Ellenben a Magyarországon elhalt francia (belga) adós — francia (belga) honos — örökösei elleni követelését, a magyar hitelező nem érvényesítheti a Pp. 43. § 2. és 4. bek. szerint illetékes magyar bíróság előtt, hanem a vegyes döntőbírósághoz kell fordulnia.

Egészen másképen áll a helyzet, hogyha nem a felek között kötött szerződés alapján indul a kereset, hanem a magyar fél a Csonka-Magyarországon elhalt francia (belga) állampolgár végrendeletéből folyólag kíván valamely örökösödési jogot érvényesíteni. Ebben az esetben a Pp. 43. §. 1. és 2. bek-ben körülírt magyar bíróság kizárólagosan illetékes. Helyes felfogás szerint ugyanis nem lehet kétséges, hogy a 239. cikk b, 2 olyképen értelmezendő, hogy az csakis az „inter vivos” szerződésekre vonatkozik; ellenben a halálesetre szóló rendelkezések minden neme kiesik ez alól. Ennélfogva *az örökösödési perek*, akár a törvényes örökösödési jog alapján indítatnak (amely esetben az illetékességet senki nem vonhatja kétségbe), akár halálesetre szóló intézkedések alapján támasztatnak: *a magyar bíróság előtt lesznek indítandók*. Az utóbbi álláspont annál hangsúlyozottabb kiemelését igényel, mert a francia-német vegyes döntőbíróság egyik döntése, alkalmas azt némileg elhomályosítani. Habár a kérdéses jogeset* nem egészen vág a felvetett kérdésre, mert az ügy a clearing-eljárás keretében merült fel és a felhívott döntés ekkép nem a 239. cikk b, 2-en foglalt rendelkezést értelmezi, hanem a benne foglalt értelmezés a 231. cikk 2. pontjában (versailles-i szerződés 296. cikk 2. pontjában) foglalt rendelkezésre vonatkozik; minthogy azonban az imént idézett rendelkezés is („dettes résultant de transactions ou des contrats .. .”) említi; es a 239. cikk b, 2 pontjában is („.... les différends quels qu'ils soient relatifs aux contrats conclus”) van említve, — a hivatkozott döntésben

* Comtesse Jean de Castellane c/a 1. Német állam. 2. Pfälzische Bank; 1921 december 23-iki ítélet (Recueil: 9/10 füzet; 601. old.)

foglalt tendencia kétségkívül alkalmas a 239. cikk b, 2-ben körülírt hatásköri kérdést is érinteni és így ezen a helyen is ismertetést, illetve bírálatot igényel. Fenáll ez a jogértelmezési veszély annál is inkább, mert a hivatkozott döntés, — amint ezt Dr. Szladits Károly is kiemeli* — azt a „plusdeclaratio“-ot is tartalmazza, hogy ezeket a kifejezéseket („transactions”; „contrats”) a legszélesebb értelemben kell magyarázni. Meg kell azonban — a teljes hűség okáért — említeni, hogy a vegyes döntőbíróóság ezen messzemenő jogmagyarázatát befolyásolta, vagy legalább befolyásolhatta az indokolásból kitűnő azon ténykörülmeny is, hogy a felperesnő járadékigényének alapja, eredetileg egy házassági szerződés volt, amely felperesnő és első férje — Fürstenberg herceg — között kötött volt és, amely csak később emeltett fel a felperes által érvényesített évjáradéki összeg erejéig, a Fürstenberg hercegi ház egy másik tagjának egyoldalú intézkedése által.

Bonyolultabb hatásköri kérdéseket vet fel a 239 b, 2-nek az a rendelkezése, amely lehetővé teszi az *entente-államok belföldi bíróságai és vegyes döntőbíróóság hatásköre közötti konkurrenciát*. A francia-magyar vegyes döntőbíróóság hatáskörének közelebbi megállapítása ezen célból szükségessé teszi a francia bíróságok hatáskörére vonatkozó belföldi törvények megvilágítását. Hatásköri szempontból a legnagyobb hordereje van a Code civil 14. cikkének** E szerint a külföldi, francia bíróságok elé idézhető, általa francia honossal szemben, Franciaországban vállalt kötelezettség teljesítéséért, sőt francia bíróság előtt perelhető a külföldi olyan kötelezettség alapján is, amelyet franciával szemben, külföldön vállalt. Hogyha a magyar honos lép fel keresettel a francia honos ellen, valamely a békeszerződés hatálybalépése előtt kötött szerződés alapján és a francia állampolgár Franciaországban lakik: úgy a keresetet az illetékes francia bíróságnál kell megindítani, tekintet nélkül arra, hogy az ügylet Franciaországban vagy Csonka-Magyarországban, vagy más államban jött létre. A budapesti cég a rheimsi cognacgyárossal 1919 augusztus 7-ikén bizományi szerződést kötött aziránt, hogy Csonka-Magyarország területére átveszi kizárólagossági joggal és raktár mellett a vezérképviseletet. Ennek fejében a forgalmazott összeg 10%-át kapja, viszont a hitelezett összeg után 50% delcrederet visel. Az első elszámolás 1920 január 1-én ejtetik meg. A gyár közvetlen eladásokat is teljesített és a budapesti bizományos ez után is követeli jutalékát. Hol kell perelnie? A rheimsi bíróság előtt. Megfordítva: a rheimsi gyáros hol perli a bizományost a delcredere alapján? A rheimsi gyáros perelhet a Code civil 14. cikke alapján a rheimsi bíróság előtt.

* Lásd: „Békejog” 7/8. füzet 238. old.

** Code civil 14. cikke: „L'étranger, même non résidant en France, pourra être cité devant les tribunaux français pour l'exécution des obligations par lui contractées en France avec un français; il pourra être traduit devant les tribunaux de France pour les obligations par lui contractées en pays étranger envers des Français”.

Azonban perelhet, — választása szerint — a 239. cikk b.p. 2. bek. alapján a döntőbíró előtt is. Legyen most ugyanez a paradigma a következő, némileg módosult alakban: A Svájcban teleppel bíró francia selyemgyári részvénytársaság és a budapesti nagykereskedő cég között szerződés jött létre, a magyarországi vezérképviselő átadása, illetve átvállalása iránt. A részvénytársaság a *del credere* alapján perelni akarja a budapesti bizományos céget. Kérdés, mely bíróság előtt léphet fel? A Code civil 14 alapján felléphet a francia bíróság előtt is; és felléphet, — választása szerint — a vegyes döntőbíró előtt. Hol kell perelnie a budapesti cégnek, hogyha jutalékkövetelését kívánja érvényesíteni a Svájcban teleppel bíró francia cég ellen? Ez a kérdés nem dönthető el röviden, mert a magyar honos, a saját hazáján kívül lakó francia honost, általában a vegyes döntőbíró előtt tartozik perelni a békeszerződés hatálybalépte előtti szerződés alapján. Az adott esetben azonban a svájci szövetségi alkotmány (Bundesverfassung) 59. cikke fog belejátszani az illetékesség kérdésébe, amely szerint a svájci alperes, a lakhelye szerint illetékes svájci bíróságnál perlendő. Ez az elv a „Bundes Niederlassungs- und Ansiedlungsgesetz” és az annak alapján kifejlődött judikatúra által a Svájcban letelepült idegenekre is ki van terjesztve.* A budapesti bizományos tehát a svájci bíróság előtt tartozik ez esetben francia szerződési ellenfelét perelni. Másképp áll a kérdés, hogyha a peres felek a vegyes döntőbíró illetékességét, akár a szerződés aláírásakor, akár a leszámolás megejtése, akár a konkrét jogvita felmerülése alkalmával, — alakszerű módon — kikötötték. Ebben az utóbbi esetben, a kikötéses illetékesség a döntő, mert a „forum prorogatum”-mal szemben, — feltéve, hogy a feltételek fennforognak, — a svájci alkotmány 59. cikke is deferálni tartozik. **

A francia honosokkal szemben idevágólag felmerülő jogvitákra zavarólag hat a trianoni szerződés 231. cikke alá eső magyar tartozások rendezése tárgyában *Franciaországgal 1921 január 31-ikén kötött egyezmény* 14. cikkének homályos szövegezése. Eszerint: „A magas szerződő felek állampolgárai részéről az 1919. évi augusztus hó 6-ik napja, vagyis a kereskedelmi forgalomnak Franciaország és Magyarország között történt újrafelvétele után vállalt tartozásokra és szabályszerűen megszerzett javakra, jogokra és érdekekre nézve, kizárólag a köztörvényi szabályok lesznek irányadók, anélkül, hogy ezek tekintetében akár az 1920. évi június hó 4-ikén kelt szerződésnek, akár a jelen egyezménynek rendelkezéseire hivatkozni lehetne”*** Ez a rendelkezés kétségkívül

* Lásd: Mérli: „Das internationale Zivilprozessrecht” 304 és köv. old.

** Lásd; Szerző: „Lehetséges-e döntőbíró illetékességét kikötni (prorogálni)?” („Békejog” I. évi. 9. füzet 275. old.)

*** Art. 14 „Les dettes contractées et les biens, droits et intérêts régulièrement acquis par les ressortissants des Hautes Parties Contractantes après le 6. août 1919, date de la reprise des relations commerciales entre la France et Hongrie, seront uniquement régies par le droit commun sans que les dispositions du Traité du 4 juin 1920, ni celles de la présente Convention puissent être invoquées à leur égard”.

ellentétes magyarázatokra adhat alkalmat. Kérdéses, hogy mi ennek a rendelkezésnek a tartalma? abrogálja-e ez a rendelkezés az 1919 augusztus 6-ika és 1921 július 26-ika közötti időben a francia honos és magyar honos között létrejött szerződések tekintetében a 239. cikk b.”, 2-ben körülírt rendelkezéseket? Helyes értelmezés szerint ez a rendelkezés arra vonatkozik, hogy az 1919 augusztus 6-ika után, francia területen megszerzett magyar javak ki vannak véve a trianoni szerződés 232. b-ben körülírt likvidáció alól és az 1919 augusztus 6-ika után vállalt tartozások ki vannak véve a Clearing eljárás alól, valamint a 231. cikk d. pontban körülírt valorisacio alól. Nem terjed ki azonban arra, hogy a trianoni szerződés 239. b. cikk 2. bek.-ben foglalt hatásköri rendelkezéseket megváltoztassák. Az egyezmény — a címéből kitetszőleg — kifejezetten a 231. cikk alá eső tartozások rendezéséről szól és így nem imputálható az egyezmény tartalmának ezen túlmenő szándék. A 239. b. 2 pedig épen azokról a szerződésekről szól, amelyekben a döntőbíróság hatásköre a III (IV, V és VII) címen tulmenőleg („ezenfelül”) van kiterjesztve. Olyan szerződésekről tehát, amelyek egyrészt a clearing-eljárás alá eső tartozásokon tulmenőleg is és a clearingra való tekintet nélkül is, a vegyes döntőbíróság hatásköre alá esnek. *Nem vélelmezhető, hogy a 14. cikk, ezekre vonatkozólag a trianoni szerződés 239. cikk b. p. 2-t megváltoztatni kívánta volna.* Másrészt a vegyes döntőbíróság hatásköre a semleges elnök egyetértő kinevezése, az elnöki tiszt elvállalása és a döntőbíróság megalakulása után, a döntőbíróság hozzájárulása nélkül nem korlátozható. Ennélfogva a fentebbi hatásköri megoldások a francia-magyar egyezmény által nem befolyásolhatnak. A belga-magyar vegyes döntőbíróság hatáskörének pontos megállapítása, ezen célból szükségessé teszi elsősorban a belga nemzeti bíróságok hatáskörére vonatkozó belföldi törvények megvilágítását. Belgiumban a bíróságok hatásköre — a Code civil és a Code de proc. civ. idevonatkozó rendelkezéseinek módosításával — külön törvényben — *az 1876 március 25-iki törvényben* — van szabályozva (39—54. cikk). „Loi contenant le titre 1-er du livre préliminaire du Code de procédure civile” („De la compétence territoriale”). Ez a törvény — minekutána részletesen szabályozza a belga alperesre nézve a bírói illetékességet, — külön cikkben (52. cikk) rendelkezik, a külföldi alperesnek a belga bíróság előtt való perbevonásáról. Az idevonatkozó rendelkezések fontossága miatt, ez a cikk szószerint van egész terjedelmében idézve.*

* Art. 52. „Les étrangers pourront être assignés devant les tribunaux du royaume soit par un Belge, soit par un étranger dans les cas suivants:

1. En matière immobilière.
2. S'ils ont en Belgique un domicile ou nne residence ou s'ils y ont fait élection de domicile.
3. Si l'obligation qui sert de base à la demande est née a été ou doit être exécutée en Belgique.
4. Si l'action est relative à une succession ouverte en Belgique.
5. S'il s'agit de demandes en validité ou en mainlevée de saisies-

Az aiábbi hatásköri esetek közül gyakorlatilag a legfontosabb a „forum contractus” esete. A magyar honos — tekintet nélküi a magyar honos lakhelyére, a belga bíróság előtt — és nem a vegyes döntőbíróság előtt — keil, hogy perelje a Belgiumban lakó belga honost, hogyha a szerződés, amelynek alapján a kereset indíttatik, Belgium területén jött létre, vagy — habár nem Belgium területén kötött, — de Belgium területén teljesítendő. És megfordítva, a magyar honos alperes, nem emelhet hatásköri kifogást a belga bírósággal szemben, hogyha a belga felperes a belga bíróság előtt perli, feltéve, hogy a kereset alapjául szolgáló szerződés Belgium területén jött létre, vagy hogyha nem belga területen kötött is, azonban belga területen teljesített, illetve lett volna teljesítendő. Ebben a hatásköri rendelkezésben közelebbi megvilágítást igényel elsősorban a szerződés megkötési helye, azután a szerződés teljesítési helye. Mindkét kérdés elbírálásánál az lesz irányadó hogy az ügylet maga, a nemzetközi magánjog szerint, mely belföldi jog szerint bírálendő el. A kötelelem keletkezési helye az a hely, ahol a kötelelem szóban, vagy Írásban vállaltatott. A belga jog, illetve állandó bírói gyakorlat szerint, távollevők között, levéli vagy távirati ügyletkötés esetében, a kötelelem keletkezési helye az a hely, ahol az ajánlat elfogadásának ténye az ajánlattevő tudomására jutott.* A belga állandó bírói gyakorlat szerint, a kötelemvállalás helyén alapuló illetékesség nemcsak a kétoldalú kötelmekre, hanem âz egyoldalú kötelmekre is vonatkozik. Azt, hogy mi értendő „teljesítési hely” alatt? a Code civil 1247. cikke,**

arrêts formées dans le royaume ou de toutes autres mesures provisoires ou conservatoires.

6. Si la demande est connexe à un procès déjà pendant devant un tribunal belge.

7. S'il s'agit de faire déclarer exécutoires en Belgique les décisions judiciaires rendues ou les actes authentiques passés en pays étranger.

8. S'il s'agit d'une contestation en matière de faillite, quand cette faillite est ouverte en Belgique.

9. S'il s'agit d'une demande en garantie, ou d'une demande reconventionnelle, quand la demande originaire est pendante devant un tribunal belge.

10. Dans le cas où il y a plusieurs défendeurs dont l'un a en Belgique son domicile ou sa résidence.”

Art. 54. „Dans les cas non prévus à l'article 52 ci-dessus, l'étranger pourra, si ce droit appartient au Belge, dans le pays de cet étranger, décliner la juridiction des tribunaux belges; mais à défaut par lui dece faire dans les premières conclusions, le juge retiendra la cause et y fera droit.

Cette réciprocité sera constatée, soit par les traités conclus entre les deux pays, soit par la production des lois ou actes propres à en établir l'existence.

L'étranger défaillant sera présumé décliner la juridiction des tribunaux belges.”

* L. Norden: idézett munka 58. old.

** Code civil 1247.cikke: „Le paiement doit être exécuté dans le lieu désigné oar la convention. Si le lieu n'y est pas désigné, le paiement, lorsqu'il s'agit d'un corps certain et déterminé, doit être fait dans le lieu où était au temps de l'obligation, la chose qui en fait l'objet. Hors ces deux cas le paiement doit être fait au domicile du débiteur.”

illetve 1609. cikke* mondja meg. Legyen tehát a következő képzelt eset: A belga acélgyár egy 1919. október 1-én Bruxellesben létrejött szerződésben kötelezte magát, hogy a budapesti vasnagykereskedőnek, meghatározott határidőkben, meghatározott egységárak mellett meghatározott mennyiségű árut szállít. Vevő a vételárat az eladó gyár által megjelölt budapesti pénzügyintézetnél köteles a fuvarlevél kézhezvételétől számított 24 órán belül kifizetni. Eladó acélgyár nem teljesít; kérdés: hol kell perelnie a budapesti cégnek? Válasz: a budapesti cégnek az illetékes belga bírósághoz kell fordulnia. Megfordítva az esetet: eladó 1921. augusztus 1-én teljesít, azonban vevő nem fizet. Hol kell eladónak perelnie? Válasz: a vegyes döntőbíróság előtt. Mi történik akkor, hogyha eladó szállít, azonban vevő minőségi kifogást emel? Hol kell eladónak perelnie? Válasz: hogyha eladó fizetés iránt indít keresetet, úgy a vegyes döntőbíróságnál; hogyha vevő például az ügylet felbontása iránt indít keresetet, úgy fordulhat az illetékes belga bírósághoz és a vegyes döntőbírósághoz egyaránt. A hatáskör ebben az esetben azért alternatív, mert a szerződés felbontása iránti kereset azon bíróság előtt indítható, ahol a kötelelem vállaltatott — ami az adott példában Bruxelles — lévén, a keresetet eladó, vagy a belga bíróság előtt, vagy a 239. b. alapján a vegyes döntőbíróság előtt indíthatja. Önként értetődő, hogy a perindítás által ezen alternatív joga konsumálva van. Megfordítva: hol indít keresetet a vevő a szerződés felbontása iránt? Vevő a szerződés felbontása iránt a vegyes döntőbíróságnál perel, mert a kötelelem teljesítési helye reá nézve Budapest és a szerződés felbontása iránt a kötelelem teljesítési helyén is perelni lehet, — ami az adott esetben a magyar bíróság lévén, — helyébe a vegyes döntőbíróság lép.

Legyen egy másik képzelt eset: A belga fél a budapesti beraktározó raktárában 1919. október 1-én beraktározott bútorai után több hónapon keresztül nem fizeti a raktározási díjakat. A beraktározási vállalat perelni kívánja a késedelmes felet, az 1919. október 1-től 1920. december 31-ig terjedő időre lejárt raktározási díjakra, illetve a beraktározott bútorokból kielégítést kíván szerezni. Hol kell perelnie a beraktározó vállalkozónak? Válasz: a vegyes döntőbíróság előtt. Megfordítva: a fél a bútorok kiadását követeli, amit a vállalkozó megtagad. Hol kell perelnie a félnek? Válasz: a vegyes döntőbíróság előtt, azonban a belga fél természetesen felléphet az illetékes magyar bíróság előtt is, amely esetben — mint fentebb már kifejtett — a magyar bíróság hatásköre alperes által nem kifogásolható.

Még egy képzelt eset: a belga fél a magyar vasutak által 1920. január 1-én rendelkezésére bocsátott vasúti kocsival berakásával késlekedik, végül a fuvarozási ügylettől eláll. Az államvasutak a kocsiallás pénz megfizetését követelik: hol kell perelniük? Válasz:

* Code civil 1609: „La délivrance doit se faire au lieu où était au temps de la vente la chose qui en a fait l'objet s'il n'en a été autrement convenu.

a vegyes döntőbíróság előtt. Megfordítva: a belga fél által a magyar vasúton 1920. október 1-én feladott kocsirakomány konservált gyümölcs nem lépte át a magyar határt, hanem magyar területen elveszett. Hol perli a belga fél az államvasutakat? Válasz: a vegyes döntőbíróságnál; önként értetődik, hogy felléphet az illetékes magyar bíróság előtt is.*

Végül még egy példa. A magyar honos vevő az 1914 július 31-ikén megvette a belga honos eladónak magyarországi ingatlanát; a vételár felét nyomban kifizette és ezzel egyidejűleg az ingatlant tényleg birtokba vette; a vevő tulajdonjoga bekebelezésének a hátralékos vételárrész teljes kifizetésekor kellett megtörténnie. Vevő a hátralékos vételárrészletet az esedékesség napján bírói letétbe helyezte. Ez az adásvételi szerződés a békeszerződés tizedik rész V. cím ut. függ. 2. § a, alapján érvényben maradt. Eladó vonakodik kiállítani a bekebelezésre alkalmas okiratot. Kérdés: hol perli vevő az eladót? Válasz: a vegyes döntőbíróságnál. A vételár koronára szólott. Hogyha eladó Belgiumban lakik (illetve lakott 1911. július 26-án a békeszerződés hatálybaléptekor), úgy felperes követelése az államközi clearing alá tartozik és a hitelező ott fogja bejelenteni. Hogyha azonban az eladó pl. Hollandiában lakik: hol fog eladó perrel fellépni, ha a valorisait összeghez ragaszkodik? Válasz: szükségképen a vegyes döntőbíróság előtt. A. 239. cikk b, 2. pontjával kapcsolatosan, a belga-német vegyes döntőbíróság gyakorlatából néhány eset kiemelését igényel. így elsősorban annak ítéleti megállapítása, hogy a 239 b, 2. alapján a vegyes döntőbíróság hatásköre alá tartoznak nemcsak azokból a szerződésekből keletkező jogviták, amely szerződések a háború előtt kötettek, hanem a vegyes honosságú szerződő felek között kötött olyan szerződések is, *amelyek a fegyverszünet megkötése, illetve a kereskedelmi forgalomnak újból való felvétele után, de a békeszerződés hatálybalépése előtt,* (tehát 1919. augusztus 7-ike és 1921. július 26-ika közötti időn belül) kötettek. „Corderie d'Ans” c/a Német állam ügyben** felperes kétrendbeli keresetet kumulált; az. egyik keresetet, egy 1914. évben történt lefoglalásból kifolyólag támasztott kártérítési igény iránt, a másik keresetet, egy 1919. év folyamán, a német vasutakon fuvarozás céljából feladott áruküldemény elveszése miatt támasztott igény iránt, a fuvarozási szerződés alapján. Az utóbbi kereset alapja olyan szerződés, amely azután jött létre, hogy Belgium és Németország között a kereskedelmi forgalom újból felvétetett, azonban még a versaillesi szerződés hatálybalépése előtt. A belga-német vegyes döntőbíróság elrendelte a két per elkülönítését és a fuvarozási szerződés alapján támasztott kereset tekintetében marasztaló ítéletet hozott. (1921. november 21-iki ítélet). Azt az álláspontot, hogy a békeszerződés hatálybalépése előtt bármely időpontban a vegyes

* Lásd erre nézve alább a „Corderie d'Ans” c/a Német állam jogesetet. Recueil: 9/10. füz. 559. old.)

**Recueil: 9/10 füzet 559 és 560. old.

honosságú felek között kötött szerződésekből keletkező jogviták a vegyes döntőbíróóság hatáskörébe tartoznak, kifejezetten kiemelte a belga-német vegyes döntőbíróóság az Emil Louis c/a Stoer et Co. ügyben 1921. április 8-iki ítéletében. * („Attendu que s'agissant d'un contrat conclu en 1919, c'est a dire avant la ratification du Traité de Versailles, le Tribunal arbitral mixte germano-belge est compétent en vertu de l'art 304. b, 2.)

A belga-német döntőbíróóság gyakorlata a 239 b. 2-n alapuló hatáskört, meglehetősen kiterjesztő értelemben magyarázza. Az idevágó judikatúra szerint ez a hatáskör fenáll nem csupán a tulajdonképeni szerződési viszonyból eredő jogvitákban, hanem a szerződéses viszonyból folyó, illetve azzal rokon jogviszonylatokban: így különösen a *quasi-contractualis* jogviszonyokban, valamint a szerződéses viszonytal kapcsolatos *konnexitásos ügyekben is*. Renard c/a 1. Fahrney, 2. Elberfeld város perben, felperes (belga honos) azon az alapon indított keresetet, mert I. r. alperes, egy a II. r. alperes város részéről felmutatott meghatalmazás alapján felperessel 1919 szeptember 8-ikán Kölnben szerződést kötött, a II. r. alperes részére eszközrendő vajszállítások iránt; ettől a szerződéstől azonban I. r. alperes utólag elállott. A per során II. r. alperes azzal védekezett, hogy adott ugyan igazolványt I. r. alperesnek bizonyos tárgyalások folytatására, azonban nem adott megbízást a szállítási szerződés megkötésére, az I. alperes részére kiállított meghatalmazás annál kevésbé kötelezheti II. r. alperes várost, mert egy alantas rangú tisztviselő írta alá, holott az idevágó közigazgatási szabályok szerint a meghatalmazás a főpolgármester vagy megbízottja részéről kell, hogy kiállíttassék. A döntőbíróóság az 1921 október 19-iki keletű ítélettel** elbocsátotta a perből II. r. alperes várost; I. r. alperessel szemben a per tovább folyt. Az ítélet szerint, jóllehet az I. r. alperessel szemben érvényesített jog maga ugyan nem szerződészerű kötelmen alapszik, hanem kártérítési igény, amely kapcsolatos egy szerződéssel, amely a versailles-i szerződés hatálybalépése előtt kötött, épen ezen kapcsolatoságánál fogva azonban, nem lehet a döntőbíróóság hatásköre ellen kifogást emelni „ . . . sans qu'on puisse objecter au Tribunal son incompétence en raison du caractère délictuel de la responsabilité, le Tribunal étant compétent *en vertu de la connexité* entre le contrat et les actes relatifs à la conclusion de ce contrat.” Még tovább ment ennél a belga-német vegyes döntőbíróóság az „Installations maritimes” c/a „Hamburg-Amerika” hajóstársaság elleni perben, amely per a „Duc d'Albe” és a „Parthia” gőzösök között 1911 október 25-ikén Zebruggeben történt hajóösszeütközésből kifolyólag indított*** és amelyben a döntőbíróóság szintén megállapította hatáskörét.

* Recueil: I. évf. 2. füz. 82. old.

** L.: Recueil (8. füzet 461 old.)

*** Recueil: 12. füzet 877. old.

Ezzel szemben a Lenoir c'a Wassermann ügyben kimondta a belga-német döntőbírótság* hogy a *vétkes cselekményekből származó kötelmek* („obligationes ex delicto;” és „quasi ex delicto”) *alapján nem lehet a döntőbírótság előtt közvetlenül keresetet indítani.* Ebben az ügyben felperes egy 1913-ban szenvedett auto-baleset folytán előállott kártérítési igényt kívánt érvényesíteni a döntőbírótság előtt. A döntőbírósnál megindított keresetnek belföldi bírósnági előzményei voltak. A belga bírótság, felperes keresetére még az 1914 május 30-iki Ítélettel kimondta alperes kártérítési kötelezettségét és a kártérítési összeg megállapítására szakértőt rendelt ki. A háború után az I. fokú bírótság az 1920 jul. 6-iki ítélettel megállapította a kártérítési összeget; ez ellen mindkét fél felebbezéssel élt. A felebbezési bírótság — az államügyészség meghallgatása után — az ügyet a versaillesi szerződés rendelkezéseire való utalással a polgári ut alól kivette. Felperes erre a belga-német vegyes döntőbírótság előtt indított keresetet. A döntőbírótság a keresetet hatáskör hiányában elutasította. Az ítéleti indokolás szerint: „... l'art. 304 b. alinéa 2 du Traité de Versailles, ne donne compétence au Tribunal arbitral mixte qu'en matière de contrat. . .” Felperesnek a követelést, — helyesen — az államközi clearingbe kellett volna bejelentenie és csak akkor, hogyha a clearing-eljárás során kifogásoltatott volna: akkor lett volna az ügy — és pedig a clearing-eljárás keretében — a vegyes döntőbírótság elé vihető.**

V. FEJEZET.

Az eljárás szerkezete.

Az eljárás szerkezete, — mint említve volt, — részben az írásbeliség, részben a szóbeliség elvére van építve és röviden úgy jellemezhető: *írásbeliség, szóbeliséggel bifurkálva.* Ez vonatkozik úgy a francia-magyar, mint a belga-magyar eljárásra. A belga-magyar perrendtartásban az előkészítő eljárás, — amennyiben közbenső kérdés nem merül fel, - kizárólag írásbeli. Az Írásbeli (előkészítő) eljárás és a főtárgyalás között ezen perrendtartásban caesura van. A caesura abban jut kifejezésre, hogy az előkészítő eljárás befejezésekor, — ami rendszerinti esetben a viszonzálasz benyújtásával történik, — az írásbeli eljárás be van rekesztve és

* 1922 ápril 8-iki ítélet (Recueil: 13. füzet 18. old.).

** A jelen dolgozat sajtó alá rendezése közben tétettek közzé azon szerződési kategóriák, amelyeknek fentartását a trianoni szerződés 234. cikk b pontja alapján a francia kormány, ill. belga kormány a magyar kormánytól kívánta. (Budapesti Közlöny 1923 ápril 27-iki száma.) Az ezen szerződések-ből kifolyólag keletkező perekben, — amennyiben azok a 234 b) alapján már a döntőbírótság elé nem tartoznának — a 239. cikk b) 2. bek.-ben körülírt illetékesség fog helyet.

erről a bíróság titkársága a feleket értesíti (31. cikk 1.) A caesuranak az a jelentősége van, hogy az Írásbeli eljárás berekesztése után új bizonyítékot a döntőbíróság csak kivételes esetben vesz figyelembe. Az eljárás súlypontja az írásbeliségen nyugszik.

A francia-magyar perrendtartásban, az előkészítő eljárásban is tere juthat a szóbeliségnek, nevezetesen abban az esetben, hogyha az elnök a tényállás tisztázása és a bizonyítékok megjelölése céljából előkészítő tárgyalást tűz ki. Az előkészítő tárgyalás kitűzhető már az ellenirat benyújtása vagy a viszonyválasz benyújtása után, vagy az ezeknek benyújtására kitűzött határidő eltelte után. (37.) Előkészítő tárgyalás akkor is kitűzhető, hogyha alperes elleniratot nem is adott. Az előkészítő eljárás berekesztés után a döntőbíróság — ha szükségesnek ismeri föl — bizonyítást rendelhet. A bizonyítás elrendelhető az írásbeli eljárás anyaga alapján, szóbeli tárgyalás nélkül is, de a döntőbíróság tarthat előbb szóbeli tárgyalást. A belga-magyar szabályzat 46. cikke ezt kifejezetten mondja. A francia-magyar szabályzatban ez nem foglaltatik ugyan kifejezetten, de ebben az eljárásban sincsen ennek akadály. A francia-magyar eljárásban, — épúgy mint a francia-német eljárásban — a bizonyítás elrendelése csak kivételesen fog történni. Hogyha a döntőbíróság nem lát okot bizonyítás elrendelésére, vagy hogyha az elrendelt bizonyítás felvételét, úgy fő tárgyalást kell kitűzni. A fő tárgyalás kitűzhető a bizonyítás elrendelésével egyidejűleg is, olyképen, hogy ebben az esetben a bizonyítás felvétele magában a fő tárgyaláson fogatosíttatik. Az is lehetséges, hogy a döntőbíróság a fő tárgyalás eredménye alapján látja szükségesnek a bizonyítás elrendelését. Ebben az esetben is, a bizonyítás felvehető újabb fő tárgyaláson, vagy pedig a más módon (megkeresés útján) felvett bizonyítás után, fő tárgyalás tartandó. Fő tárgyalást akkor is kell tartani, — és pedig mindkét eljárásban — hogyha alperes nem is adott elleniratot, mert a döntőbírósági eljárás, — egybehangzóan a nemzetközi perjog elveivel -- a mulasztási ítéletet nem ismeri.

Az írásbeliség domináló jelentősége mellett szól az is, hogy a belga-magyar szabályzat 59. cikke, a peres felek rendelkezési elve alá helyezi a szóbeli fő tárgyalást és megengedi, — bizonyos alakszerűségek és feltételek betartása mellett — hogy a peres felek egyező nyilatkozatokkal a fő tárgyalásról lemondhatnak. A belga-német szabályzatban nincsen ilyen tartalmú rendelkezés; ebben az utóbbi eljárásban azonban a szóbeli fő tárgyalás kitűzése tekintetében, a clearing-eljárás keretében felmerülő ügyekben a döntőbíróságot diskrecionárius jog illeti meg.

A belga-magyar eljárás, — épúgy mint maga a szabályzat is — precízebb és exaktabb, mint a francia-magyar eljárás, illetve annak szabályzata. A perbeli nyilatkozatok és bizonyítási indítványok meghatározott perszakaszhoz, illetve a periratokhoz vannak kötve.

Az írásbeliség két rendszerinti kísérő jelensége: *a hallgatólagos beismerés* („aveu tacite”) és az „*eshető ségi elv*”, mindkettő

el van fogadva a belga-magyar eljárásban. A hallgatóságos beismerés elve következik a szabályzat 27. cikk b) és 30. cikk a) pontjából. Előbbi szerint, alperes az elleniratban, a felperesi keresetlevélben részletesen előadott tények mindegyikére vagy határozott beismeréssel, vagy határozott tagadással tartozik nyilatkozni. Hogyha ezek nem saját tényei, úgy szorítkozhatik annak kijelentésére, hogy azokról nincsen tudomása. Ebből a rendelkezésből önmagából még nem következnek az, hogy az elleniratban elmulasztott tagadási nyilatkozat hallgatóságos beismerésnek tekintendő. Ez a következmény ezen rendelkezésnek a 30. cikk 1. pontjával való egybevetéséből folyik, amely utóbbi szerint, az alperes által az elleniratban és a felperes által a válaszban előadott újabb tények tagadása, csak a válaszban vagy viszonyválaszban történhetik. Amiből következik, hogy abban az esetben, hogyha a felperes az alperes által az elleniratban előadott tényállításokat a válaszban nem veszi tagadásba, úgy azok későbbben nem vehetők többé tagadásba olyan hatállyal, minthogyha a tagadás a válaszban történt volna. Ugyanígy abban az esetben, hogyha az alperes a felperes által a válaszban felhozott újabb tényállításokat a viszonyválaszban nem vette tagadásba, úgy az eljárás későbbi folyamán ezek a tényállítások nem vehetők többé olyan hatállyal tagadásba, minthogyha a tagadás a viszonyválaszban történt volna. Minhogypedig nyilvánvaló, hogy felperes nem hozható a perrend által hátrányosabb perbeli helyzetbe, mint aminő perbeli helyzetben önmaga van az elleníratbeli tényállítások tekintetében az alperessel szemben: szükségképen következik, hogy abban az esetben, hogyha alperes a kereseti tényállításokat nem tagadja, — nem lehet előnyösebb helyzetben, mint aminő helyzetbe jut felperes akkor, hogyha az alperes elleníratbeli tényállításaira elmulasztja a nyilatkozást. Mindenesetre annyi különbség mégis van, hogy míg felperes az alperes elleníratbeli tényállításait a válaszban mindenesetre tagadni tartozik, hogyha nem akarja önmagára a hallgatóságos beismerés perbeli veszélyét felidézni, ezzel szemben az alperes azzal, hogy elmulasztotta a kereseti tényállításoknak az elleniratban való tagadását, még nem vesztette el a jogot ahhoz, hogy a felperes kereseti tényállításait a viszonyválaszban tagadhassa. A 27. cikk b) pontja ugyanis nem tartalmaz olyan értelmű megszorító rendelkezést, hogy a kereseti tényállítások tagadásának csakis az elleniratban kellene és csakis ott lehetne történnie, amiből nyilván következik, hogy amennyiben alperes az elleniratban a kereseti tényállításokat kifejezetten vagy közvetve be nem ismerte, úgy ezek még a viszonyválaszban is hatályosan vehetők tagadásba. Arra a kérdésre, hogy az írásbeli eljárás során történt hallgatóságos beismerés (30. cikk 1.) az eljárás későbbi szakaszában, illetve a szóbeli főtárgyaláson mennyiben módosítható? alább külön válasz foglaltatik.

A hallgatóságos beismerés elvével szoros logikai kapcsolatban áll a régi törvénykezési rendtartásból még emlékezetben levő „eshetőségi elv”.

A tényállításokra vonatkozó bizonyító eszközöket, amennyiben ez már a keresetben magában meg nem történt, felperes a válaszban, és pedig minden egyes tényre nézve, külön és tüzetesen megjelölni tartozik (29 b). Ugyancsak a válaszban kell megjelölni a válaszban előadott tényekre vonatkozó bizonyító eszközöket (29 c). Alperes az elleniratbeli tényállításokra vonatkozó bizonyítékokat, legkésőbbben a viszonzásban tartozik megjelölni (29 b); ugyancsak a viszonzásban jelölendők meg, az általa netán a viszonzásban felhozott új tényállításokra vonatkozó bizonyítékok. Az írásbeli eljárás berekesztése után, új bizonyítékot a felek csak kivételesen terjeszhetnek elő (31. cikk 1 bek). Eszerint a felperes a válasz után és alperes a viszonzás után, perbeli hatállyal — rendszerint — nem terjeszhet elő újabb bizonyítékot. Felperes tehát a bizonyító eszközök előterjesztésével várhat a válaszig és nem kell, hogy a keresetben magában megjelölje az összes bizonyító eszközöket; viszont a válaszban ajánlatos, hogy minden bizonyító eszközt, vagyis nemcsak az elsődleges bizonyító eszközöket, hanem az elsődleges bizonyító eszközök netáni alkalmazhatlansága esetére, (például az okirat időközben elveszett vagy elpusztult) ajánlatos a bizonyítani kívánt tartalom tekintetében rendelkezésre álló, vagy felvehető másodlagos bizonyító eszközöket, (például az okiraton szereplő ügyleti tanúk megjelölését) egyidejűleg megjelölni, — nehogy a későbbi felajánlás mint elkésett, mellőztessék. Ugyanez a pervitel követendő felperes részéről a bizonyítás felajánlása körüi azért is, mert alperes — aki a kereseti tényállításokra az elleniratban nem nyilatkozott, — a viszonzásban is hatályosan tagadásba veheti a kereseti tényállításokat; ámde, hogyha felperes — bízva alperes hallgatásában — a válaszban nem terjesztené elő bizonyítékait, úgy alperesnek módjában volna, hogy a viszonzásban vegye tagadásba a kereseti tényállításokat és így a felperesi tényállítások bizonyítatlanul maradnának.

Általában véve az eljárásban foglalt szabály, hogy a kereseti tényállításokra vonatkozó bizonyító eszközök, legkésőbbben a válaszban; és az elleniratbeli tényállításokra vonatkozó bizonyító eszközök, legkésőbbben a viszonzásban jelölendők meg (30. cikk 2. bek.) Nehogy azonban valamelyik peres felet joghátrány érhesse a bizonyítási lehetőségekben, azáltal, hogy az ellenfele nem ad periratot: ennél fogva, abban az esetben, hogyha alperes elleniratot nem ad, úgy felperes jogosítva van a 30. cikk 2. bekezdésében megjelölt határidőn belül egy „második periratot” („second écrit”) benyújtani; analog jog illeti meg az alperest abban az esetben, hogyha felperes nem adott válasziratot (30. cikk 2). Ellentétben a belga-magyar perrendtartással, a hallgatólagos beismerés elve és az eshetőségi elv nem foglaltatik benne a francia-magyar perrendtartásban. Ennél fogva mindaz, ami ezzel kapcsolatban mondatott, csakis a belga-magyar döntőbírósi eljárásra vonatkozik. A francia-magyar szabályzat nem kívánja meg azt, hogy az összes bizonyítékok az írásbeli eljárás során adassanak elő; a tanuknak névszerinti megnevezése a periratokban nem szükséges; elegendő a

tanukra való általános jellegű hivatkozás a periratokban; a tanuk nevei, — hogyha előkészítő tárgyalás tartatik úgy ebben, — egyébként pedig a bizonyítás elrendelése után (46. cikk 2) nevezendők csak meg. Okiratok általában véve az írásbeli eljárás során produkálandók, azonban lehetséges a főtárgyaláson magán is, okirati novumot produkálni. A főtárgyaláson produkált okirati novum tekintetében azonban a döntőbírósgot az a jog illeti, hogy ezt mellőzheti az ítélethozatalnál (48). Ajánlatos tehát a francia-magyar eljárásban is az összes bizonyító eszközöknek a periratokban való megjelölése és az okirati bizonyítékok melléklése. Egyebekben a francia-magyar eljárás tekintetében, legyen szabad utalni „A francia-német vegyes döntőbírósgai eljárás” 10. és köv. oldalain foglaltakra. Az írásbeliségnek ezen praedomináló jelentőségével szemben, a belga-magyar perrendtartásban bizonyos korrektívumok vannak: 1. hogy szabályszerint, — hacsak a felek szabályszerű módon erről le nem mondanak, — szóbeli főtárgyalást kell tartani (55). 2. A bizonyítás elrendelése kérdésében a döntőbírósg a peres felekkel és a kormány megbízottakkal szóbeli tárgyalást tarthat (46. cikk 1); 3. hogy a bizonyítás felvételére külön tárgyalást tűzhet önmaga elé (46. cikk 2), — ami által a bizonyítási perszakaszban a szóbeliség és közvetlenség elve érvényesülhet. (A bizonyításfelvétel foganatosítása — amint alább ez megvilágítást nyer — más módon is történhet). 4. A döntőbírósg azon pervezető joga, hogy a per minden szakaszában elrendelheti az ügy tisztázásához szükséges okiratok letételét (53) és hogy az írásbeli eljárás befejezése után is meghatározott pontokra nézve a felektől nyilatkozatokat kívánhat (31. cikk 2). 5. A döntőbírósg pervezető joga, amely szerint mindig kívánhatja bármelyik féltől a bizonyítás kiegészítését (54). 6. *A döntőbírósgnak joga van az igazság és méltányosság érdekében kivételes esetekben eltérni a szabályzat rendelkezéseitől („déro-gation”), hogyha az igazságosság és méltányosság ezt az eltérést indokoltta teszi.* * (77). 7. Végül, fenn van tartva a döntőbírósg joga az eljárás kiegészítésére és a szerzendő tapasztalatok alapján való módosításra (78). Analog korrektívumok a francia-magyar szab. 44, 54, 93, 94. cikkeiben.

A főtárgyalás célja és lefolyása, a szóbeliség tárgyalása kapcsán; ugyanígy a bizonyításra vonatkozó rendelkezések is alább tüzetes megvilágítást fognak nyerni. Ehelyütt a méltányosság szerepe a döntőbírósgai judikatúrában legyen kiemelve.

A *méltányosság* mint eljárási elv az összes döntőbírósgai perrendtartásokban ki van emelve és az összes döntőbírósgok pervezető gyakorlatában többé-kevésbé érvényesül. Ez az elv úgy a francia-német, mint a belga-német döntőbírósg kasuistikájában is kifejezésre jut. Ennek az elvnek az érvényesülése óvta meg ezen döntőbírósgai eljárásokat attól, hogy az írásbeliség nagy szerepe

* („... s'écarter des dispositions de ce règlement si la justice et l'équité exigent cette déro-gation”).

ellenére sem váltak formalistikussá. A belga-német döntőbíróság egyik döntésében (Soc. Vermot c/a I. Roheisen Verband, II. Német állam ügy* maga hangsúlyozza, hogy az eljárási szabályzat előírásai — a konkrét esetben a kereset kellékeire vonatkozva — nem értelmezhetők formalistikusan, („ . . . il serait contraire aux Usages du Tribunal et de son secrétariat d'exiger pour la validité d'une requête que ses mentions suivent scrupuleusement l'ordre même prescrit par l'art. 24 du Règlement et qu'elles soient rédigées en stricte conformité avec toutes les indications de cet article . . . un Tribunal . . . que le Tribunal arbitrat mixte dont la procédure est nouvelle n'a pu encore être précisée par une jurisprudence détaillée, doit éviter tout excès de formalisme”).** Objektív megítélés mellett nem lehet tagadni, hogy a belga-német vegyes döntőbíróság gyakorlata ezt az elvet tiszteletben tartotta. Hogy hogyan értelmezi a bíróság a méltányossági elvet? arra nézve néhány, a döntőbírósági gyakorlatból vett példa szolgáljon megvilágításul. A keresetindítási határidők átlépése esetében méltányossági álláspontra helyezkedett Stroban c a Wanner-Brandt ügyben.*** Érdekes azonban, hogy az alperes által elmulasztott válasz határidejének meghosszabbítását olyképen engedélyezte, hogy az felperesre nézve a lehető legkisebb hátránnyal járjon. Nevezetesen azzal a feltétellel, hogy amennyiben felperes a válasz jogával nem élne, úgy alperest a „second écrit” (második perirat) joga nem fogja megilletni. Méltányosan értelmezte a döntőbíróság a bizonyítékok előterjesztésének perszakaszhoz kötöttségét is. Így a Briche et Deblon c/a „Agrippina” biztosító társaság perben, felperes javára már létezett egy belga bírósági ítélet. Felperes abban a hitben, hogy az ebben az ő javára jogerősen megállapított tények a döntőbíróság előtt is „res judicata” erejével bírnak, nem ajánlott fel ezekre bizonyítást. Alperes — védekezésében — hatásköri kifogást is emelt. A döntőbírósági közbenszóló ítélet megállapította a bíróság hatáskörét és egyben új tárgyalási határnapot tűzött ki avégből, hogy felperes az általa előadott — és a belga bírósági ítéletben már megállapítást nyert — tényállításokat bizonyítsa. „ . . . Enjoint à la requérante d'établir le bien fondé de sa demande par une écriture qui devra être déposée avant le 15 mai prochain et à laquelle la défenderesse pourra répondre dans un délai de cinq semaines à dater de sa signification . . .” **** A periratok száma tekintetében a döntőbíróságok gyakorlata általában egyáltalán nem formalistikus.

* Rec. 14. füzet, 80. old.

** „Ellentétben volna a döntőbíróságnak és titkárságának gyakorlatával, hogy valamely kereset érvényességéhez megkívánja, hogy előadásai aprólékosan kövessék az eljárási szabályzat 24. cikkében előírt sorrendet és hogy ezen cikk összes előírásaival való szigorú egybehangzással legyen megszerkesztve . . . egy olyan törvényszék, mint aminő a vegyes döntőbíróság, amelynek perrendtartása még új és nincsen még részletes joggyakorlat által kidolgozva, kell, hogy kerüljön minden túlzó formalismust . . .”

*** 1921 jul. 11 (Rec. 5. füz. 296).

**** 1923 márc. 31-iki ítélet (Rec. 13. füz., 9. old.).

Különösen a francia német döntőbíróság, a perrendszerű periratokon felül elfogadja a felek és a kormány megbízottak egyéb beadványait is. Így Rocca, Tassy és társai c/a Oswald ügyben* a felek „observations” címmel a periratokon felül külön beadványokat nyújtottak be; Lazare Dreyfus c/a Német állam ügyben (Recueil. 6. füz. 389) „conclurions” és „résumé” címmel adtak be külön beadványokat. Ezen beadványok azonban, perbeli jelentőségük és szerepük tekintetében semmiképpen nem tévesztendő össze a perrendtartás szerű periratok szerepével. Míg a periratok szerepe az, hogy a tényállításokat tisztázzák és bennük a bizonyítékok terjesztessenek elő, addig ezen beadványokban tényállítások nem adhatók hatásosan elő, hanem szerepük jogbeli felvilágosítás, új jogi érvek és védvek előadása, vagy bizonyos — módosítható — kérelmek módosítása.

Messzemenő méltányosság jelentkezik a döntőbíróságok gyakorlatában a közbenszóló kérdések letárgyalásában. Így a belga-német döntőbíróság az „Europäische Petroleum Union” c/a „Soc. an. pour la vente du pétrole” perben, alperes hatásköri kifogását teljes periratváltással tárgyalta le és ezután a hatásköri kifogás kérdésében szóbeli tárgyalást is tartott. Az Ítélet, amely a hatásköri kifogást elveti és a döntőbíróság hatáskörét állapítja meg: újból megnyitja az érdem letárgyalására az Írásbeli eljárást „. . . . déclare ouverte la procédure écrite pour le dépôt par la requérante avant le 31 mai d'un complément de réplique, auquel la défenderesse pourra répondre jusqu'au 31 juillet par un complément de duplique”*** A belga-német döntőbíróság a perrend méltányos kezelésében addig ment, hogy megengedte, hogy alperes képviselője a szóbeli tárgyaláson új kifogásokat adhasson elő, mindenesetre méltányosságból halasztást engedett felperesnek ezekre való nyilatkozásra.*** *A méltányossági elv (fr.-m. 94; b.-m. 77.) segélyével több ponton áttörtetek az eljárási szabályzat rendelkezései.* Így a belga-német eljárás 68. cikke szerint a peregyességnek Írásbeli nyilatkozat útján kell történnie, amelyet a feleknek, — illetve ezen célból külön meghatalmazással ellátott képviselőiknek — kell aláírniok. A gyakorlatban azonban előfordult, hogy peregyesség a szóbeli főtárgyaláson történt, olyan módon, hogy a bíróság az alperes nyilatkozata alapján homologizáló ítéletet hozott**** *Jugement d'homologation.*”¹ A belga-magyar szabályzat már számolt a gyakorlat által szerzett tapasztalatokkal és a 68. cikk ut. bekezdése már felvette a „jugement d'homologation” intézményét. A döntőbíróság a „dérogation” jogával abban az irányban is élt, hogy egyes esetekben, a peres felet, az eljárási szabályzatban nem is provideált módon, a perből elbocsátotta és a

* Recueil. 13. füz., 89. old.

** Recueil; (II. évf. X. füz. 3. old.).

*** Helbig c/a Deutsche Orient Bank. (Recueil 9/10 — 563.)

**** így: Vogel c/a 1. Német állam. 2. Lappenberg ügyben az 1921 november 23-iki egyezség (Recueil 9/10 — 562.)

„perből elbocsátás” („mise hors de la cause”) intézményét (Pp. 92. §) joggyakorlat által rendszeresítette.*

*

Az írásbeli (előkészítő) eljárás során kell történnie: 1. A kereseti kérelem és az alperesi ellenkérelem (vizontkereset) előterjesztésének. 2. Mindkét fél részéről történő tényelőadásoknak. 3. Az ellenfél részéről történt ténybeli előadásokra vonatkozó nyilatkozatoknak. 4. A per elhárítását célzó kifogások előterjesztésének — szabályszerint. 5. Az összes perbeli bizonyító eszközök megjelölésének — mindkét részről. (A francia-magyar eljárásban ez az elv megszorítás alá esik). 6. Szabályszerint a jogbeli nyilatkozatoknak is. 7. Az előkészítő eljárás során tárgyaltnak le a közbenszóló kérdések; úgy mint: a perbehívás és rendszerint a peregyesítés és elkülönítés iránti kérelem; a beavatkozási kereset is rendszerint az előkészítő eljárás során terjesztendő elő, azonban — feltéve, hogy a perbiztosíték kellő időben letétbe helyeztetett — nem késett el még a későbbi eljárás folyamán sem.

Az írásbeli eljárás. — amennyiben egyéb kérdések fel nem merülnek — rendszerint a felek *periratváltásából* áll. Felperes keresetlevelére alperes elleniratot ad, erre felperes „választ” nyújt be és erre alperes „viszonválaszt” ad. A döntőbíróági eljárásban a periratok szerepe más, mint aminő a Pp. 195. és 196. §§-ajban körülírt „előkészítő irat”-ok szerepe és hasonlít a régi törvénykezési eljárásból ismeretes periratok jelentőségéhez. A döntőbíróóság a periratok tartalmát minden esetben — tehát akár előadattak azok a főtárgyaláson, akár nem, — bírói kogníció tárgyává teszi és így azoknak figyelembevételre vagy mellőzése, nem függ a főtárgyaláson történő előterjesztéstől. A felek a főtárgyaláson a periratok tartalmához kötve vannak és ennél fogva olyan jogok, mint aminők Pp. 254. § szerint a peres felek javára az előkészítő eljárás sorári előadott tényállítások módosítása tekintetében, vagy új bizonyítékok előterjesztése tekintetében fenállanak: a döntőbíróági eljárásban nem illetik meg őket.

A periratok lehetőleg írógéppel vagy nyomtatásban, vagy pedig nagyon jó kézírással készítenők el és a periratot benyújtó fél, vagy perbeli képviselője aláírásával látandók el. Minden perirat mellé —5 és hogyha több ellenfél van, minden ellenfél részére (feltéve hogy nincsen közös perbeli képviselőjük) egy további — másolat csatolandó. A titkárság a perirat benyújtásáról, illetve a beérkezés időpontjáról, a félnek elismervényt adni tartozik, (fr.-m. szab. 90; b.-m. sz. 15. cikk 2.) A perirati mellékletek ugyanannyi másolatban csatolandók, mint a periratok maguk; az elnök azonban megengedheti, hogy terjedelmes mellékletekről csak kivonatos másolatok csatoltassanak (fr.-m. 9; b.-m. 14. cikk ut. bek.)

* Így: Renard c a 1. Fahrnev. 2. Elberfeld város ügyben. (Recueil 8. íüz. 461).

Idegen nyelven szerkeszteti eredetiek francia fordítással látandók el. (fr.-m. 10; b.-m. 13) A keresetlevél benyújtásával egyidejűleg, vagy azt megelőzően, felperes „előzetes perbeli biztosítékot” („consignation préalable”) tartozik letétbe helyezni, (fr.-m. 92; b.-m. 22), kivéve azt az esetet, hogyha felperes szegényjogon perel és hogyha a perben a kormány megbízott képviseli. A perbiztosíték letétbehelyezésének nem kell pontosan egyidőben a kereset benyújtásával, — még kevésbé az előtt — történnie. A belga-magyar eljárásban (22.) az elnök határidőt tűzhet a letételre. A francia-magyar eljárásban a titkárság a keresetet a költségbiztosíték nélkül is elfogadni tartozik, sőt arról elismervényt is tartozik adni (90), azonban kikézbcsíteni csak a költségbiztosíték letétele után tartozik. Az előzetes perbeli biztosítékra vonatkozó ezen rendelkezés, értelemszerűen alkalmazandó a viszontkeresetl élő alperesre és a beavatkozóra is.

A keresetlevél a keresetindítási határidőben nyújtandó be; mindazonáltal az elkésett keresetlevél nem utasítható el „ex primo decreio,” hanem sorsa felől a döntőbíróóság méltányos belátással ítéel (b.-m. 21). A francia-magyar eljárásban, (5. cikk), elkésés miatt visszautasítás csakis az ellenfél kifogása folytán történhetik. Ez a kifogás a legközelebbi periratban adandó elő és francia perjogból „exceptions péremtoires” névvel ismert kifogások közé tartozik. Az a körülmény, hogy a kereset nincsen szabályszerűen felszerelve (pl: a mellékletek fordítása hiányzik) nem árt a keresetlevélnek. A belga-német döntőbíróóság elfogadta a „Société des usines Vermot c/a i, Roheisen-Verband. 2, Német állam ügyben* a másodrendű alperes ellen elkésseten indított keresetet, azzá! az indokolással, hogy a felperes, a keresetben magában már substitutív kérelmet terjesztett elő II. r. alperes ellen és a német kormány megbízott erről már az L r. alperes ellen indított keresetlevélből tudomást szerzett, jóllehet az alapkeresetben a német állam nem volt „exacte et précise” módon alperesként megjelölve. Ami áll a kereset elkésése esetére, ugyanaz vonatkozik az egyéb periratok elkésése esetében követendő bírói eljárásra is. (b.-m. 18.)

A keresetben, felperes kézbesítési helyet tartozik megjelölni („indication d'un domicile élu”) akár abban a városban, ahol a titkárság van, akár saját állama „Felülvizsgáló és Kiegyenlítő hivatalának” hivatali helyiségében. Kézbesítési hely gyanánt megjelölhető a felperes államának a titkárság székhelyén levő konzulátusa is. A francia-német döntőbíróóság gyakorlatban ismételve előfordult, hogy a bíróság székhelyén levő ügyvédi iroda jelöltetett meg kézbesítési helyül.** A keresetlevélben pontonkint elő kell adni a kereset alapjául szolgáló tényeket, (fr.-m. 6 c; b.-m. 23 d.) A belga-magyar eljárásban, részletezni kell, — amennyiben a keresetlevél 1923. december 31-ike után nyújtatik be — azokat a tényeket is, amelyekből kitűnik, hogy a keresetindítási határidő

* Recueil: II. évf. 14. füz. 80. old.

** Recueil: 14. füzet 48. old.

betartatott (23 c.) A kereseti tényállításokra vonatkozó bizonyító eszközöknek, nem kell szükségképen a keresetlevélben megjelölniük; felperesnek erre a válaszban is van még ideje. A belga-magyar eljárásban, az entente-honos a 235 b, és c, esetében, illetve a 237. cikk eseteiben azon bírói határozatnak a kiadmányát* (nem másolatát) tartozik mellékelni, amelynek okából a visszaállítási, illetve kártérítési igényt támasztja. Jóllehet az eljárási szabályzat, nem említi, mégis a szükséghez képest — amennyiben maga a kereseti tényelődés ezt már implicite nem foglalná magában, — elő kell adni a keresetlevélben azokat az adatokat is, amelyekből a döntőbírósi hatáskör fenállása következik. Ez megfelel a Pp. 129. §-ban foglalt rendelkezésnek. Ez különösen a 239 b, 2 alapján indított perekben válhatik fontossá, mert a döntőbírósi hatáskörnek, ezen esetben, — amint ez a IV. fejezetben kifejtett — az az előfeltétele, hogy az entente-állam (illetve semleges állam) hatásköre, nem állja útját a döntőbírósi hatáskörnek. Figyelmet érdemel, hogy — ellentétben a francia-német eljárás 3 d, pontban foglalt rendelkezéssel, — sem a francia-magyar eljárás, sem a belga-magyar eljárás nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely szerint már a keresethez ilyen bizonylatot csatolni kellene.

A kereseti mellékletekről, iratjegyzéket („bordereau”) kell készíteni és a keresethez csatolni.

A francia-belga perjog a keresetlevél kellékei tekintetében nagyon formalistikus és egyes előírásoknak a mellőzése vagy megsértése, semmisségi ok („nullité d'exploit”). Az erre vonatkozó kifogások, a permegsemmisítő kifogások („exceptions péremptoires”) között adandók elő. A döntőbírósi gyakorlatok nem ilyen formalistikus, hanem, — jóllehet a korábban megjelent eljárási szabályzatokban nem foglaltatott rendelkezés a kereset kijavítására nézve, — megengedte a *keresetlevél kijavítását*. így Rousseau c/a Német állam perben (Recueil 6. füzet 361. old.) a francia-német döntőbírósi helyet adott felperes egy későbbi beadványának („memoire”), amelyben a keresetlevélben egy árverési jegyzőkönyvre támaszkodó tényelődést helyesbített. Rousseau c/a Német állam perben** felperes, — aki Franciaországban lakó francia és egy elsass-lothringiai cég tulajdonosa, — mint elsass-lothringeni cég („Maison A. Rousseau”) indított keresetet és a perben felmerült a jogvita, hogy melyik átszámítási kulcs alkalmaztassék: a franciákkal szemben alkalmazandó kulcs, vagy az elsass-lothringiaiakkal szemben alkalmazandó kulcs? A döntőbírósi, a felperes javára megengedte a kereset kijavítását, úgy, hogy a francia honosokkal szemben fennálló valorizációs kulcs alkalmaztassék.

A francia-magyar eljárás (11. cikk 2) a keresetlevél kijavítását megengedi, „hogyha kétség merül fel valamely kérvény alaki szabályszerűsége tekintetében”, mely esetben a kérvény kiadatik az illető fél kormány megbízottjának, aki 2 hónapon belül annak

* („l'expédition de l'arrêt ou décision.”)

** 1921 június 28-iki Ítélet; Recueil 6. füzet. 361.

szabályszerű alakban való bemutatásáról gondoskodik, vagy értesíti a titkárságot, hogy hajlandó a kérvényt eredeti alakjában támogatni. A belga-magyar szabályzatban nem foglaltatik ugyan ilyen rendelkezés, azonban a 18. cikk rendelkezése lényegileg a perirat pótlása.

A kereseti kérelem irányulhat teljesítésre, (ami előbbeni állapotba való visszahelyezés, vagy alternative kártérítés, vagy mindkettő kumulatív lehet); irányulhat megállapításra, illetőleg megállapításra és kártérítésre. Kumulatív (pld.: a 240. cikk esetében, hogyha a magyar honos él a kereseti joggal). Általános jellegű, — normainterpretáció iránti kereseti kérelem és ilyen tartalmú döntés a francia-német döntőbíróság gyakorlatában előfordult*; a belga-német vegyes döntőbíróság gyakorlata eddig ilyet nem ismer. A kereseti kérelem lehet vagylagos, lehet kumulatív, és lehet subsidiarius is. A 234. b, alapján az ententehonos által támasztott kereseti kérelem több esetben vagylagos volt; elsősorban teljesítésre, nemteljesítés esetében pedig kártérítésre irányult**. Önként értetődőleg alperes ellenkérelme is lehet vagylagos. „Monceau St. Fiacre” c/a „Maschinenbau” ügyben alperes részben a vételár felemelését, részben kedvezőbb szállítási feltételek megállapítását kérte. A belga-német döntőbíróság az 1921 október 21-iki ítéletben felemelte a szerződéses vételárat és a szállítási- és vámkiadások viselését megosztotta. (Recueil 8. füz. 466. old.). A kereset lehet kumulatív is. Így Kastler c/a Német állam ügyben (Rec. 6. füz. 324. old.) felperes ugyanazon keresetlevélben érvényesítette a francia-német döntőbíróságnál a háborús rekviziók okozta károkat s a likvidációs intézkedések által okozott károkat; valamint a zárgondnoki költségek megtérítése címén támasztott igényeit; és a döntőbíróság ugyanazon ítéletben döntötte el a kereseti kérelmeket.

A keresetben valamely jog vagy valamely igény kifejezetten fentartható. Ilyen fentartás történt a francia-német döntőbírósági eljárás gyakorlatában Baron de Schwartz c/a Német állam perben***, amelyben a döntőbíróság 1922 január 28-iki Ítélete ezt kifejezetten tudomásul veszi. Hasonló módon jogfentartás történt Castellane c/a Német állam 2, Pfälzische Bank-ügyben, amit a döntőbíróság ítélete szintén tudomásul vett.**** Minthogy a keresetlevél beadása határidőhöz van kötve és a határidő esetleges elmulasztása jogvesztés következményével járhat, ez okból *Dr. Hagens* német

* Lásd erre vonatkozólag: „A francia-német vegyes döntőbírósági eljárás” 11. és köv. old.

** Így Wielemanns c/a Német állami és Eibel perben a kereseti kérelem vagylagosan a rekvirált autó természetbeni visszaadására, vagy helyette kártérítésre irányult. Az eljárás során a döntőbíróság felhívta a felperest, hogy záros határidőn belül nyilatkozzék, hogy mely kereseti kérelmet tartja fenn. (Rec. 11. füz. 736). (A belga-magyar döntőbíróság előtt az első — a 232. f-re alapított kérelem — nem is lett volna előterjeszhető.)

*** Recueil: 11. füz. 765.

**** Recueil: 9/10. füz. 601; 1921 december 23-iki ítélete.

kormányképviselő „Das deutsch-belgische Schiedsgericht“ című cikkében* ilyen fentartásos keresetek benyújtását ajánlja („...wird sich die Einreichung bedingter Klagen ... empfehlen”); ilyen keresetek indítása különösen a 234 b, esetében bírhat gyakorlati jelentőséggel.

A kereseti kérelem módosítása a belga-magyar eljárásban megvan engedve, (24) feltéve, hogy ezáltal a per természete nem változik meg. A módosítás történhet úgy az írásbeli eljárás során, valamint a szóbeli főtárgyaláson is, egészen a szóbeli főtárgyalás berekesztéséig (24). Ez a rendelkezés megengedi a kereseti kérelem felemelését (24. cikk 2), ami lényeges eltérés a belga-magyar eljárás és a francia-magyar eljárás között, mert utóbbinak rendelkezése szerint (7. cikk 2) a kereseti kérelmet soha nem lehet felemelni. A belga-német döntőbíróság gyakorlatában a kereseti kérelem felemelése előfordult Vogel c/a Német állam és Lappenberg ügyben,** amelyben felperes a keresetlevélben támasztott tőkekövetelése utáni kamatokkal a válaszban emelte fel kereseti kérelmét. A kereset leszállítása — önként értetődően — a francia-magyar eljárásban is helyt foghat ugyanúgy, mint a francia-német eljárásban; így Perrier et Marest c a Német állam ügyben*** leszállította felperes a kereseti követelést 40,000 márkáról 32,944 márkára.

Kérdéses lehet, hogy valamely igény, amely a keresetben a békeszerződés valamely rendelkezésére alapított, alapítható-e az eljárás folyamán a békeszerződés más rendelkezésére? Erre a kérdésre nem lehet egységes választ adni, mert olyan igény, amely az államközi clearing keretén kívül pereltetett a döntőbíróság előtt, az eljárás folyamán — ha a kereseti jogcím helytelennek mutatkozik — nem támogatható pótlólag olyan jogcím emelése által, amely jogcím alapján a kérdéses igény a clearing eljárás alá tartozott volna és ennek keretében a döntőbíróság elé vihető lett volna. így az angol-német döntőbíróság Alexander Siemens c/a Siemens & Halske ügyben elutasította, analog esetben felperest.**** Viszont a francia-német döntőbíróság Villemejan c/a Német állam perben, amelyben felperes a keresetet a versailles-i szerződés 297. e. (trianoni 232. e.) alapján indította, megítélte a követelést, de nem ezen a címen, hanem a IV. cím utáni függelék 3 és 6. §§-ai alapján.†

Arra a kérdésre, hogy lehet-e és meddig a *perből elállni?* a belga-magyar eljárásban (67.) az a válasz, hogy csakis az ellenirat benyújtásáig állhat el ettől felperes, azután csak alperes hozzájárulásával. A francia-magyar eljárásban, a per bármely szakaszában el lehet állni a perből (69). A román-magyar eljárás a belga-magyar eljárás idevonatkozó rendelkezését fogadta el.

* „Juristische Wochenschrift” 1921 március 1-i füzetében.

** Recueil (9 10—561).

*** Recueil 11. füz., 780.

**** 1921 november 25-iki ítélet (Recueil 9/10 füz., 544. old.).

† 1921 április 15-iki ítélet (Recueil 2. füz. 90.).

Mindaz, ami a kereseti kérelemre vonatkozólag előadatott, vonatkozik a *viszontkeresetre* is. A francia-magyar eljárásban a viszontkereset a viszonzásban is előterjeszhető; a belga-magyar eljárásban a viszontkeresetet az elleniratban kell előterjeszteni.

Az *elleniratot* alperes a keresetlevél kézbesítésétől számított 3 hónapi határidő alatt tartozik a titkárságnál benyújtani (b.-magy. szab. 26; fr.-magy. szab. 13; ugyanígy a román-magyar szab. 12. cikke is). A francia-magyar eljárásban ez a határidő elnöki rendelkezéssel 1 hónappal meghosszabbítható (13. cikk 2.). A választ felperes az ellenirat kézhezvételétől számított 2 hónapi határidő alatt tartozik benyújtani. A viszonzást alperes a felperesi válasz átvételétől számított 2 hónapon belül tartozik benyújtani. Hogyha több alperes van, úgy a válasz határideje a legkésőbbben kézhezvett ellenirat kézhezvételétől számít; ugyanígy, hogyha több felperes van, úgy a viszonzási határidő az utoljára kézhezvett válasz időpontjától számítandó (28).* Kivételes körülmények között az elnök, a belga-magyar eljárásban, a perirati határidőket, akár kérelemre — akár hivatalból is — meghosszabbíthatja (18. cikk 2).

Alperes az elleniratban határozottan nyilatkozni tartozik a keresetlevélben részletezett tényállításokra (14. cikk b., ill. 27. b.). Hogyha nem az ő személyes tényeiről és nem általa közvetlen észleletből ismert tényekről van szó, úgy elegendő, hogyha annak kijelentésére szorítkozik, hogy nincsen róla tudomása. Fentebb már említve volt, hogy ezen nyilatkozat elmulasztásának a belga-magyar eljárásban is csak akkor van meg a „hallgatóságos beismerés” hatálya, hogyha alperes ezt a nyilatkozást a viszonzás-

* Ezen hosszú perirati határidők nem indokoltak. Az eddigi eljárási szabályzatok közül a leghosszabb határidők a belga-bolgár szabályzatban voltak, azonban a válasz és viszonzás határideje tekintetében a belga-magyar eljárás túlszárja még a belga-bolgár eljárás 31. cikkén is. Utóbbi erre 6—6 heti határidőt szab, míg a belga-magyar eljárási szabályzat 2—2 hónapot enged. Hasonló módon 2—2 hónapot enged a *román-magyar eljárás* 24. illetve 26. cikke. Ez az eljárás elhúzására vezet. Perviteli szempontból nem jelent ez előnyt, mert hogyha rövidebb határidők a bolgár félnek elegendők, úgy —már a bíróság székhelyéhez való földrajzi fekvésénél fogva is — annál inkább elégségesek a magyar fél számára. Másrészt azt sem lehet állítani, hogy a magyar állami részére — amely előreláthatóan gyakran lesz majd ezen perekben alperes — a hosszabb perirati határidők minden helyzetben előnyt biztosítanak, azáltal, hogy mintegy perbeli törvényes moratóriumot nyújtanak. Ezzel szemben nem szabad elfeledni, hogy *épen az utódállamokkal szemben indítandó döntőbíróági perekben a magyar honosok nagyon gyakran mint felperesek fognak fellépni* (250. cikk 3.) és a hosszú perbeli terminusok ilyenképen ezen kárigények érvényesítését érzékenyen hátráltatják. Ez a körülmény pedig visszahat magára a magyar államra is, amely az utódállamok által megkárosított honosait jelentékeny előlegek nyújtásával támogatja. Hogyha ezen körülmények mellett szemmel tartatik az a másik körülmény, hogy a perirati határidők meghosszabbítása külön is kérhető a döntőbíróságoktól (francia-magyar 13. cikk 2. és belga-magyar szabályzat 18.) és hogy a perirati határidők ezen kitolásával arányos módon a közben-szólok kérdésekben való határidők (35., 37. és 38. cikkek) is kitolattak — úgy azt kell mondani, hogy ezek a „kedvezmények” nagyon problematikus értékek és egészben — „beneficium odiosum” jellegűek.

ban sem pótolja. Kérdéses lehet: a, visszavonható-e a hallgatólagos beismerés, akár kifejezetten, akár az eljárás későbbi folyamán igazolt ellenkező tényállítások által, implicite? b. kérdéses lehet, hogy a nyilatkozat elmulasztása olyan ténykörülmények tekintetében, amelyek alperesnek nem saját tényei, szintén a „hallgatólagos beismerés” hatályával jár-e? A francia-belga perjogban (Code civil 1356) a perbeli beismerésnek („aveu judiciaire”) az a hatálya van, hogy az nem vonható vissza.* A német Z. P. O. 279. §. és vele egyezően a Pp. 263. §. is, a beismerést nem tekinti bizonyító eszköznek, hanem a bizonyítást fölöslegessé tevő ténykörülmenyeknek. Arra a kérdésre, hogy a hallgatólagos beismerés a belga-magyar eljárásban is visszavonhatlan-e, a későbbi perszakaszban, jelesen a főtárgyaláson? nem lehet fenntartás nélkül válaszolni. A beismerés perbeli jelentősége a nemzetközi perjogi elvek szerint a perbíróság joga („lex fori”) szerint bírálendő el. Nem lehet tehát azt mondani, hogy a magyar fél beismerése és a belga fél beismerése a Code civil 1356. cikke szerint bírálendő el. Minthogy az eljárási szabályzat a hallgatólagos beismerés hatálya tekintetében nem tartalmaz kötelező rendelkezéseket, ennél fogva a döntőbíróóság nincsen kötve abban az irányban, hogy a későbbi nyilatkozat által visszavont, vagy módosult beismerést hogyan mérlegelje és e tekintetben a bizonyítás szabad méltatási elve (45) lesz irányadó.

Az elleniratban (viszonzásban) alperes a jogállításokra is nyilatkozni tartozik. Az eljárási szabályzatok azonban nem tartalmaznak rendelkezést aziránt, hogy milyen következményei vannak annak, hogy alperes a jogállításokra az írásbeli eljárás során nem nyilatkozott. Épen ezért nem lehet kizárni elvileg a szóbeli főtárgyalásról az olyan kifogást, amely kifogás az írásbeli eljárásban nem adatott elő. A belga-német döntőbíróóság gyakorlata ezt az álláspontot foglalta el Helbig c/a Deutsche Orient Bank ügyben,** ahol kifejezetten utal arra a bírói határozat, hogy a szabályzat nem tartalmaz sankciót azon esetre, hogyha alperes elmulasztja azon kötelezettségének eleget tenni, hogy az elleniratban (28) illetve viszonzásban előadja kifogásait és védveit; ennél fogva ennek következményeit a bíróóság esetenként a méltányosság szerint mérlegelheti.***

Az alperes, az általa érvényesíteni kívánt tényállításokat és jogi érveket, általában az elleniratban, esetleg a viszonzásban (fr.-magy. szab. 26. b. és c; b.-magy. szab. 29. c) tartozik előadni. Az elleniratban alperes kézbesítési helyet tartozik megjelölni.

* Code civil 1356: „L'aveu judiciaire est la déclaration que fait en justice la partie ou son fondé de pouvoir spéciale. Il fait pleine foi contre celui qui Ta fait ... Il ne peut être révoqué * .”

** Recueil: 9-10. füzet, 563. oldal.

*** „Malgré le silence du Règlement de procédure sur la sanction à donner à l'obligation du défendeur aux termes de l'art. 32 d'exposer dans sa réponse et sa duplique les moyens de droit sur lesquels il se fonde . . . il est équitable ...”

Az ellenirat lényeges kelléke az *ellenkérelem*, amely viszontkérésre is irányulhat.

Alperes a védekezésül érvényesíteni kívánt összes pergátló kifogásokat az érdemi védekezés előtt előadva, az elleniratban tartozik előterjeszteni mindkét döntőbírószági eljárásban. A francia-magyar eljárásban előterjesztheti azonban az ellenirati határidőben külön beadványban is. (23. old. 1). *Pergátló kifogások* esetében az érdemleges perbeli kérelem szükségképen *subsidiariusan* lesz előterjesztendő. így, subsidiarius ellenkérelmet terjesztett elő alperes a Gazét de Neck c/a Német állam perben,** amelyben az ellenkérelem elsősorban a hatáskör hiánya miatti elutasításra („irrecevabilité”) 2. „subsidiairement” a kereset érdemi elutasítására; 3. très subsidiairement” egy bizonyos kártérítési összeg elismerésére irányult. A pergátló kifogások tekintetében — ismétlések elkerülése végett — legyen szabad e helyütt utalni „A francia-német vegyes döntőbírószági eljárás” idevágó fejtegetéseire (14. és köv. old.)* Ugyancsak az elleniratban tartozik alperes — ha ilyet előterjeszteni akar, — perbehívással élni úgy a belga-magyar eljárásban (36. cikk), valamint a francia-magyar eljárásban (19).

Felperes, az alperesi ellenirat kézbesítésétől számított 2 hónapon belül válasziratot adhat, de nem tartozik válasziratot adni. Felperest a válasz joga, a belga-magyar eljárásban akkor is megilleti, hogyha az alperes elleniratot nem is adott. Ez esetben, az alperesi mulasztásról szóló értesítés kézhezvételétől számított 1 hónap alatt tartozik felperes a „második perirat”-ot benyújtani. (30. cikk 2). A francia-magyar eljárásban ilyen „második perirathoz” való jog nem illeti feikeket, azonban hogyha az elnök szükségesnek látja, úgy „előkészítő tárgyalást” tarthat. Ha felperes a válaszról lemond, vagy hogyha szabályszerű határidő alatt választ nem ad, úgy alperes erről értesítést kap. A szabályzat a periratról való lemondáshoz nem ír elő alakiságot. A belga-magyar eljárásban a válaszban minden egyes ténykörülmeny tekintetében — amennyiben ez a keresetben nem történt volna már — meg kell jelölni a bizonyítékokat. A belga-magyar eljárásban felperes a válaszban perbehívási kérelmet is előterjeszthet (36. cikk 2). A válasz kézhezvételétől számított 2 hónap múlva alperes viszonzválaszt adhat, amelynek kellékei azonosak a válaszbeli kellékekkel. Abban az esetben, hogyha felperes nem adott választ, úgy alperest megilleti a jog, hogy a válasz elmulasztásáról szóló titkársági értesítés kézhezvételétől számított 1 hónapon belül „második periratot” adhat a belga-magyar eljárásban. A viszonzválasz beadásával, vagy

* Recueil: 13. füzet, 21. oldal.

** E helyütt felemlítést érdemel, hogy a *hatáskört kifogás előterjesztési időpontja* tekintetében elfoglalt azon álláspontot, hogy a hatásköri kifogás az eljárás későbbi szakaszában is előterjeszthető, („A francia-német vegyes döntőbírószági eljárás” 10. old.) a francia-német döntőbírószág gyakorlata verifikálta. így: Marqua-Nértiet állam perben 1921 áprili 5. ítélet; Recueil 2. füz. 104.)

az erre megszabott határidő elteltével, illetve a „második perirat” („second écrit”) benyújtásával, az írásbeli eljárás be van rekesztve. A belga-magyar eljárásban a titkárság erről a feleket értesíti.

*
*
*

Az írásbeli eljárás befejezése után a további eljárás a következő lehet: 1. hogyha a felek által nem ajánltatott fel bizonyítás, vagy hogyha a felajánlott bizonyító eszközöket a döntőbírószak akár azért, mert a tényeknek nem tulajdonít jelentőséget, akár azért, mert a felajánlott bizonyító eszközöket nem tartja alkalmasoknak a bizonyítani kívánt tényállítások bizonyítására, mellőzi: úgy a bíróság kitűzi a szóbeli főtárgyalást (55), amiről a titkárság a feleket értesíti, 2. hogyha a perbeli előadások megerősítésére bizonyítás ajánltatott fel, úgy a bíróság *a bizonyítás elrendelése tárgyában hoz előbb határozatot* (46. cikk 1). A bizonyítás elrendelése történhetik: a) szóbeli tárgyaláson kívül, b) a peres feleknek szóbeli tárgyaláson való előzetes meghallgatása után. Önként értetődik, hogy a döntőbírószaknak joga van, — hogyha a bizonyítás elrendelésének szüksége a főtárgyalás alapján tűnnék ki, — a szóbeli főtárgyaláson is bizonyítást elrendelni. Hogy a szóbeli főtárgyaláson is elrendelhető bizonyítás, kitűnik az 54. cikkből, amely szerint a döntőbírószak mindig, — tehát a szóbeli főtárgyaláson is, — sőt a szóbeli főtárgyalás megtartása után is, kívánhatja a bizonyítás kiegészítését. A bizonyítás kiegészítése körüli jog, a döntőbírószak pervezető jogának legjelentékenyebb tartalma.

Hogyha a döntőbírószak — a belga-magyar eljárásban bizonyításfelvételt rendelt el (46), úgy a bizonyítási eljárás lefolytatása után, annak berekesztéséről a felek külön értesítést kapnak. A per bizonyítási szakasza tehát itt a bizonyítást elrendelő határozattal kezdődik (46. cikk 1) és a bizonyítás befejezéséről szóló értesítéssel (59. cikk 2) záródik. A belga-magyar döntőbírószaki perben — és ebben lényeges különbség van a francia-német rendszerű és a belga-német rendszerű peres eljárások között — a bizonyítási eljárás önálló perszak gyanánt van a perbe beleillesztve. A bizonyítás elrendelésével egyidejűleg határoz a bíróság abban a kérdésben is, hogy a tanúhallgatást maga foganatosítja-e, vagy kiküldött bíró útján, illetve 2 kiküldött tagja előtt külön tárgyaláson, vagy pedig megkeresés útján foganatosítja-e? A bizonyításfelvétel foganatosítása a költségek előzetes letételétől tehető függővé.

A főtárgyalás elvileg kötelező úgy a francia-magyar eljárásban, mint a belga-magyar eljárásban. A főtárgyalás helyéről és időpontjáról a titkárság értesíti a feleket (fr.-m. szab. 45; b.-m. szab. 56.) *A francia-magyar döntőbírószaki eljárásban a főtárgyaláson az ügyvédi képviselést kötelező* (47); ugyanígy rendelkezik a román-magyar szabályzat 38. cikke. A belga-magyar eljárásban — egybehangzóan a belga-német rendszerű eljárásokkal — a főtárgyaláson sem kötelező az ügyvédi képviselést. Ez nyilván annak a nemzetközi magánjogban elfogadott elvnek a tulszabavitele, hogy sza-

bad utat kell biztosítani a bíróságokhoz, („accès libre aux tribunaux”). Az ügyvédi képviselet tekintetében megemlítést igényel, hogy a belga-magyar eljárásban „avoué” nem járhat el, csak „avocat” Újítás úgy a francia-magyar (86. cikk 3), mint a belga-magyar szabályzatban (9. cikk 4), hogy a bírói és ügyészi kar tagjai képviseleti joggal bírnak ezen döntőbíróságok előtt Ellenben a román-magyar eljárás 73. cikke ezt nem engedi meg. A belga-magyar eljárás (10.) megengedi, hogy műszaki kérdésekkel kapcsolatos perekben a felek és meghatalmazottaik műszaki tanácsadókat („conseils techniques”) alkalmazhatnak maguk mellett, kivéve olyan kérdést amely már szakértői eljárás tárgya volt. Megemlítést igényel, hogy műszaki kérdés alatt itt nem csupán a szoros értelemben vett technikai (ipari műszaki), hanem minden olyan kérdés értendő, amely különös szakismeretet igényel; tehát a mezőgazdasági szakkérdések, a közlekedési szakkérdések, esetleg biztosításügyi szakkérdések is.

A tárgyalás azzal kezdődik, hogy a perbeli kérelmek („conclusions”) terjesztetnek elő. Ezt követőleg adatnak elő a perbeli felszólalások („plaidoiries”). Mindegyik felet megilleti a választás joga. A kormány megbízottak jogosítva vannak indítványt („conclusions”) előterjeszteni és a felek után felszólalni. A perbeli kérelmek, (a fr.-m. szab. 7; b-m. szab. 24 keretein belül) — a főtárgyaláson is módosíthatók. Az ilyen módosítás azonban azzal a veszéllyel járhat, hogy a módosítást előterjesztő fél költségeire — esetleg el kell halasztani a főtárgyalást. Új viszontkeresetet nem lehet a főtárgyaláson támasztani. Nincsen helye a főtárgyaláson perbehívásnak. Perelkülönítési vagy peregyesítési kérelmet a belga-magyar eljárásban (41) a főtárgyaláson is elő lehet terjeszteni: a francia-magyar eljárásban a főtárgyaláson ilyen kérelem nem terjeszthető elő. A főtárgyaláson is lehet beavatkozási kérelmet előterjeszteni, feltéve, hogy a beavatkozó az előzetes perbeli biztosítékot a titkárságnál letétbe helyezte, és feltéve, hogy a beavatkozás iránti írásbeli beadványát a bírósághoz benyújtotta. Magában a szabályzatban nincsen ugyan ilyen tartalmú rendelkezés, azonban, minthogy a szabályzat e tekintetben nem tartalmaz tilalmat, vagy záros határidőt, ennél fogva ez az értelmezés nem ütközik perrendi akadályba. A döntőbírósági gyakorlatban előfordult (Lenoir c/a Wassermann perben).* hogy a „Société d'assurances de Winterthur” szavatosi minőségben a főtárgyaláson terjesztett elő beavatkozási kérelmet és a döntőbíróság ennek helyt adott. (Érdemben a kérelmet elutasította) Felmerül a kérdés, hogy lehet-e a főtárgyaláson módosítani azt a jogcímet, amelyre a kereset alapítva van? A francia-német döntőbírósági eljárásban adódott ilyen eset. Chamant c/a Német állam ügyben a kereset a versailles-i szerződés 302 és 73. cikkére volt alapítva és a főtárgyaláson a 75. cikkre alapított.**

* Recueil II. évi., 13. füz., 18. old.

** Recueil 6. füz., 361. old.

A főtárgyalás elvileg kötelező; azonban a belga-magyar eljárásban a felek rendelkezési joga odáig terjed, hogy a titkársághoz intézett írásbeli nyilatkozattal lemondhatnak a főtárgyalásról. A lemondás csak akkor hatályos, hogyha az Írásbeli eljárás befejezéséről szóló értesítés vételétől számított 1 hónapon belül történik (59) Az előzetes lemondás tehát hatálytalan. Hogyha a perben bizonyítás volt elrendelve, úgy a lemondás csak úgy hatályos,, hogyha a bizonyítási eljárás befejezéséről szóló értesítés kézhezvételtől számított 1 hónapon belül történt. Az alakszerű módon és szabályszerű határidőben előterjesztett lemondás hatályos, tekintet nélkül arra, hogy a felek közös egyetértésben, vagy egymástól függetlenül mondtak le.

A főtárgyalás megtartása és általában az írásbeliség és szóbeliség viszonya tekintetében, két kérdés igényel még megvilágítást.

1. A szóbeli tárgyaláson adható-e elő olyan *új tény* (novum),, amely az írásbeli eljárás során nem adatott elő? Erre a kérdésre nézve a francia-német rendszerű eljárásokban, — és így a francia-magyar eljárásban is, — Dr. Wehli okfejtésének elfogadásával: *igen-ne* kell válaszolni*. Időközben a francia-német döntőbíróság gyakorlata verifikálta ezt a felfogást Rocca Tassy c/a Oswald-ügyben**. Ezen perben a főtárgyaláson alperes képviselője új, tényként adta elő, hogy a „Rhenania” gőzös, amely a rakományt vitte, Nápoly kikötőben, — amely akkor (1914) még semleges volt, — kirakatott és a „coprah”-rakomány harmadiknak eladatod. A döntőbíróság a novumot elfogadta. Habár a belga-német rendszerű eljárások caesura-rendszere szükségképen erősebb kötöttséget von maga után, mégis a „beneficium no varum” — helyesértelmezés mellett, — ezekben is megáll.

2. A másik kérdés egy jogértelmezési kérdés. A belga-magyar szabályzat 55. cikke, amely a szóbeli tárgyalás kitűzéséről rendelkezik, a belga-német eljárás — korrespondeáló — 59 cikkével szemben szövegbeli eltérést mutat. Utóbbi a cikk szövegében egy második bekezdést is tartalmaz.*** Ugyanez benne foglaltatik a belga-osztrák eljárás korrespondeáló cikkében is. A belga-magyar szabályzatból a trianoni szerződés 231. cikk ut. függ. 18. §-ára való utalás elhagyatott. A belga-német eljárás 77. cikk (és konform a belga-osztrák eljárás is) külön is utalást tartalmaz a versailles-i szerződés 296. (illetve a st. germain-i szerződés 248. cikkére).**** Ezen utóbbi rendelkezéssel analog — de szövegileg eltérő — rendelkezés van a belga-magyar szabályzat 76. cikké-

* L. Szerző „A francia-német vegyes döntőbírósági eljárás” 11. oldalán foglaltak; ugvanigy Dr. Fodor Ármin: „A nemzetközi vegyes döntőbírósokodás” („Kereskedelmi Jog” 1923. évf. 1. számában.)

** Recueil 13, füzet 59. old.

*** Ezen második bekezdés szövege: „Unberührt bleibt die Vorschrift der § 18 der Anlage zu Art 296 (irani 231.) des Friedensvertrages, welche den Gerichtshof ermächtigt auf Grund der Akten zu entscheiden”.

**** Unberührt bleiben die besondere Bestimmungen des Art. 296 des Friedensvertrages und seines Anhanges, die nicht schon ausdrücklich im dieser Processordnung erwähnt sind.

ben. („A békeszerződés 231. cikkének és függelékének különös rendelkezései érintetlenül maradnak).* A belga-német perrend 59. cikk 2-beli hivatkozás, kétségkívül arra utal, hogy az államközi clearingeljárás folyamán a döntőbíróóság elé kerülő perekben, a bíróság már maguknak az iratoknak alapján ítéletet hozhat és — belátása szerint — mellőzheti a főtárgyalás kitűzését. Kiderül ez a 231. ut. függelék 18. §-ának szövegével való egybevetésből, valamint ezen 59. cikknek az eljárási szabályzat keretében való elhelyezéséből. (A XIV. fejezetben foglal helyet, amely „főtárgyalás” feliratot viseli). A belga-német eljárásban (és a belga-osztrák eljárásban) a döntőbíróóság a clearing-eljárás folyamán eléje kerülő perekben belátása szerint mellőzheti a főtárgyalást. E mellett azonban a 77. cikk („renvoi”) külön utasítást tartalmaz a versailles-i szerződés 296. cikkére. Ebből a kettős hivatkozásból, — de az utóbb felhívott utalás szövegéből is, — nyilvánvaló, hogy a „renvoi” nem ezen okból, hanem más okból, — nevezetesen a III. cím ut. függ. különleges rendelkezéseinek, — mint a 8. § és főképp a 16. §-ban foglalt, és a peres eljárással kapcsolatos rendelkezéseknek épségben tartása végett történt.** Abból a tényből, hogy a belga-magyar eljárásnak a főtárgyalásról szóló korrespondáló cikkéből ezen második bekezdés elhagyatott: nyilvánvaló, hogy a belga-magyar eljárásban a döntőbíróóság nincsen jogosítva „motu proprio” a főtárgyalást mellőzni. Épen az ellenkező gondolat van kifejezve ugyanezen eljárási szabályzat 59. cikkében. („Lemondás a főtárgyalásról”). Ezen utóbbi rendelkezés szerint a főtárgyalásról való lemondás joga *a peres feleket illeti meg*. A felek, — szabályszerű időben tett alakszerű nyilatkozattal — mellőzhetik a főtárgyalást. A főtárgyalás megtartásának vagy mellőzésének kérdése, a belga-magyar eljárásban a felek rendelkezési elve alá és nem pedig a döntőbíróóság diskreciója alá esik. Abból a tényből, hogy a felek ezen lemondási joga, — az alakszerűségek betartása mellett, — nincsen korlátozva, hanem kiterjed a belga-magyar döntőbíróóság elé vihető összes kategóriákra és jogvitákra: nyilvánvaló, hogy kiterjed a trianoni szerződés 231. cikk

* „Sont réservée? les dispositions particulières de l'art 231 du Traité et de son annexe”.

** A 231. cikk ut. függ. 18. § 2. bek.: „A bíróság az iratok alapján ítél - Meghallgathatja azonban a személyesen megjelenő feleket is, vagy a két kormány részéről elismert ügyvivőket, illetőleg a fentemített (kormány) megbízottakat, amennyiben a felek ezekkel képviseltetik magukat. Ennek a megbízottnak joga van a féllel együttesen fellépni és joga van ahhoz is, hogy a fél által elejtett ügyet felvegye és folytassa”.

A 231. ut. függ. 20. §.: „Ha a felek egyike a két Hivatal egybehangzó határozata ellen fellebbezéssel él, óvadékot kell letétbe helyeznie; az óvadékot csak abban az esetben kell visszatéríteni, és pedig csak az elért siker arányában, ha az első határozatot a fellebbező javára módosították; ebben az esetben az ellenfelet az okozott károk és költségek ugyanolyan arányban

való viselésében marasztalja el..... A Bíróság elé vitt minden ügyben illeték címén a vitás összeg 5%-a fizetendő..... A Bíróság a felek egyikének a perköltségek magasságát meg nem haladó kártalanítási összeget ítélhet meg.....”

ut. függ. 18. §-ban körülírt perekre is. Ámde, hogyha a döntő bíróságot ezen kategóriákra nézve diskrecionáris jog illetné meg a főtárgyalás mellőzésére, — amint ez a belga-német eljárásban megvan —: úgy a feleknek nem volna meg a lehetősége, hogy a főtárgyalás megtartása tekintetében rendelkezzenek, mert nem lehet hatályosan rendelkezni olyan jog tekintetében, ami másvalakit illet meg. Minthogy pedig az 59. cikkben a felek javára körülírt jog nincsen korlátolva a perek minősége által, sem pedig a döntőbíróság ingerenciája által: ennélfogva nyilvánvaló, hogy a belga-magyar döntőbíróági perben a clearing-eljárás folyamán felmerülő ügyekben is a főtárgyalás megtartása elvileg kötelező. Az a módosítás, amely ekképen a belga-magyar eljárásban kifejezésre jut, — helyeslést érdemel, mert egyrészt a szóbeliségnek, másrészt a bizonyítási szabadságnak nagyobb érvényesülését teszi lehetővé és ekkép a belga-magyar eljárásban a polgári perrendtartás szellemét erőteljesebben érvényesíti. Szerző: „A francia-magyar vegyes döntőbíróági eljárás”-ban már utalt annak szükségességére, hogy a III. cím ut. függ. 18. §-ára való utalás a létesítendő perrendekekből elhagyassék. Ez annak kapcsán történt, hogy ez az utalás francia-német eljárás 88. cikkében is benne foglaltatik; ezzel szemben a francia-osztrák eljárás korrespondáló rendelkezéséből elhagyatott. „Az osztrák-francia eljárásban ennélfogva a modern perjogi elvek, különösen a bizonyítás szabadsága és a bizonyítékok szabad méltatásának elve, nagyobb mértékben érvényesülhetnek. Minthogy a magyar polgári perrendtartás is a szóbeliség elvére és a bizonyítási szabadság elvére van alapítva: a magyar perjog szellemének az felelne meg, hogyha a francia-magyar perrendtartás e tekintetben a francia-osztrák példát követné”*. Szerző ezen javaslata a belga-magyar perrendtartásban megvalósítást nyert. Annál feltűnőbb, hogy a francia-magyar perrendtartás nem követte ezt a helyes utat, hanem 52. cikke utalást tartalmaz a trianoni szerződés 231. cikk ut. függ. 18. §2. bek.-re. Jóllehet, a francia-magyar szabályzat imént felhívott cikke szűkebb értelmű, mint a belga-német eljárás 59. cikk 2. bek. érintené, — ami látható a cikknek elhelyezéséből is, mert míg utóbbi a „főtárgyalás” (Spruchtermin) fejezetben van, addig előbbi a „bizonyítás” fejezetben foglaltatik és így nyilván csakis a bizonyítást kívánja ezen ügyekben korlátozni, anélkül, hogy a szóbeliséget megszükitené —: mégis helytelenítendő. Helytelen azért, mert ellenkezik a bizonyítási szabadságnak, a magyar polgári perrendtartásban elfogadott rendszerével; és helytelenítendő azért, mert félrendszabály, amely a francia-német szabályzat analog rendelkezésével szemben ugyan talán haladást, viszont a francia-osztrák eljárással szemben, visszaesést jelent és azonfelül következetlenség, mert mellőzi a francia-magyar eljárásban azt, amit a belga-magyar eljárásban helyesnek fogadott el.

* * *

¹ Lásd: Szerző: „A francia-német vegyes döntőbíróági eljárás” 7. old.

Az írásbeli eljárás során tárgyalandók le: a *közbenszóló kérdések*. 1. A pergátló kifogások („exceptions déclinatoires” és „exceptions péremtoires”); ezzel szemben, az érdemi kifogások („défenses”), előadhatók úgy az Írásbeli eljárásban, mint a fő-tárgyaláson. 2. A perbehívás folytán történő beavatkozás. 3. Az önkéntes beavatkozás, rendszerint az írásbeli eljárás során tárgyalandó le. 4. A francia-magyar eljárásban a perek elkülönítése iránti kérelem „in limine litis” adandó elő és az írásbeli eljárásban tárgyalandó le. A belga-magyar eljárásban a perelkülönítési, illetve peregyesítési kérelem nincsen perszakaszhoz kötve. A közbenszóló kérdések tekintetében legyen szabad az eddigi fejtegetések során már előadottakon kívül, „A francia-német vegyes döntőbíróvási eljárás” 14—20. oldalain foglaltakra utalni, amelyekben foglalt fejtegetések, — eltekintve azon eltérésektől, amelyek a beavatkozás és a perbehívás alakszerűségei és az alperestárs csatlakozása tekintetében a belga-magyar eljárásban foglaltatnak, — egészen véve helyet foglalhatnak a belga-magyar eljárásra, valamint a francia-magyar eljárásra nézve is.

VI. FEJEZET.

Bizonyítási kérdések.

A bizonyítás tekintetében, az „Institut de Droit International” 1877. évi zürichi resolúciói, a nemzetközi jog álláspontját a következőkben foglalják össze. . . A 2. sz. resolúció: „Le Tribunal qui procède à une acte judiciaire en vertu d'une commission rogatoire applique les lois de son pays en ce qui concerne les formes du procès y compris les formes des preuves et du serment”. A 3-ik resolúció szerint: „L'admissibilité des moyens de preuve (preuve littérale testimoniale, serment, livres de commerce) et leur force probante, seront déterminées par la loi du lieu où s'est passé le fait, ou l'acte qu'il s'agit de prouver”. A vegyes döntőbíróvási perrendtartások kodifikációjánál — általában véve — ezek az elvek tartattak szem előtt. A bizonyítás alakosságaira vonatkozó szabályok; így a bizonyítás elrendelésének módja (fr.-magy. szab., 56. cikk; b.-magy. szab. 46. cikk 1), azután a bizonyításfelvétel, nevezetesen a tanúhallgatásnak miként való fogantatása (fr.-magy. szab. 56 és 59. cikk; b.-magy. szab. 47, 48. cikk, azután a szakértői bizonyításfelvétel módja (fr.-magy. szab. 63; b.-magy. szab. 52); a bizonyításfelvétel költségeinek előlegezésére vonatkozó rendelkezések és a fél személyes (eskü alatti) kihallgatása. (60., ill. 50. cikk) úgy a francia-magyar szabályzatban, valamint a belga-magyar szabályzatban is, a döntőbíróvási önálló „lex fori“-ja által vannak szabályozva. Ezzel szemben a bizonyításra vonatkozó anyagi perjogi szabályok azon egyetlen elvben jutnak kifejezésre, amely a belga-magyar eljárás 45. cikkében foglaltatik: „Minden bizo-

nyitási eszköz meg van engedve és a bizonyítékokat a bíróság egészen szabadon mérlegeli*. (Tous les modes de preuve sont admis, mais le Tribunal apprécie la valeur des preuves en toute liberté”). A francia-magyar szabályzat 52. cikke ugyanezt az elvet tartalmazza, azonban azzal a megszorítással, amely fentebb már megvilágítást nyert. „A bíróság előtt — a békeszerződés 231. cikkéhez csatolt függelék 18. §. 2. bekezdésének fentartása mellett — minden bizonyítási eszköz meg van engedve és a bizonyítékok erejét a döntőbírák kizárólag saját lelkiismeretük és a méltányosság által vezérelve mérlegelik”.*

Az eljárási szabályzatokban foglalt ezen elvnek tartalma közelebbi megvilágítást igényel. Ez az elv nem csupán annyit foglal magában, ami a Pp 270. §-ában van körülírva és amit a bizonyítékok szabad méltatásának nevez a perjog tudománya, hanem ennél többet. A bizonyítékok szabad méltatásának elve bennefoglaltatik ezen rendelkezésben, annál is inkább, mert ez az elv nem csupán a magyar perrendtartásban, hanem a francia-belga perjogban is el van fogadva. . . „Die Beurteilung der Beweisergebnisse gilt im franz.-belg. Zivilprozessrecht, — das in dieser Hinsicht ja für sämtliche seit der Mitte des XIX. Jahrhundert entstandenen Prozessgesetze, einschliesslich des deutschen, vorbildlich geworden ist — der Grundsatz der freien Beweiswürdigung („principe de la libre conviction du juge”), demzufolge es dem Gericht ohnehin gegeben ist, nach den Regeln der Logik und der Erfahrung, die Beweiswerte abzuwägen. . .” (Norden 169). A német-magyar perjogban a bizonyítékok szabad méltatása bizonyos kontrollt talál abban, hogy az ítéletnek tartalmaznia kell (Pp. 401. §) a tényállást és ennek során a bizonyítási indítványokat, valamint a bizonyításfelvétel eredményét. A német Z. P. 0. 319. §-a analog rendelkezéseket tartalmaz, habár a vonatkozó előírások — az idézett szakasz rendelkezése szerint — nem mindenben kötelezők. A francia-belga perjogban az ítélet nem tartalmazza a felvett bizonyítás eredményének részletezését: „In dem Urteile tritt . . . der Inhalt der Zeugenaussagen nirgends . . . zum Vorschein Die regelmässige Fassung der Entscheidungsgründe, welche einen Zeugenbeweis würdigen, lautet lediglich r „In der Erwägung, dass sich aus dem Zeugen- und Gegenbeweis die Gewissheit ergibt, dass ...” (Norden 232). A döntőbírók gyakorlata e tekintetben a német perjog kétségtelen befolyását mutatja, mert az ítéletek — és a belga-német döntőbírók ítéletei különösen is — nagy gondossággal vannak úgy a jogi, mint a tényállási részben kidolgozva.

A francia-magyar és a belga-magyar szabályzat fentebb idézett bizonyítási elve azonban, messzebbmenő tartalmat is foglal magában. Ez a további tartalom összefüggésben van a francia-

* „Tous les modes de preuve sont admis devant le Tribunal — sous réserve du §. 18. ab. 2 de l'annexe de l'art. 231 du Traité — les arbitres n'ayant d'autre guide que leur conscience et l'équité pour apprécier la valeur des preuves”.

belga perjog bizonyítási rendszerével és csak azzal kapcsolatban érthető meg. A francia-belga perjog hétféle bizonyító eszközt ismer; 1. Az okirati bizonyítást („*preuve littérale*”). 2. A tanubizonyítást („*preuve testimoniale*”). 3. A vélelmek által való bizonyítást („*preuve par présomptions*”), 4. A beismerést („*aveu judiciaire*”¹⁴). 5. A szemlét („*descente sur les lieux*”). 6. A szakértői bizonyítást („*rapport d'experts*”); végül 7. Az eskü által való bizonyítást („*serment*”). Ezen bizonyító eszközök közül jelentőség és gyakoriság tekintetében első helyen áll az okirati bizonyítás, amely — mint már fentebb említve volt, — a bizonyítás rendes nemének tekintendő a francia-belga rendes eljárásban. A Code civil 1341 cikke szerint, minden magánjogi ügylet, amelynek tárgya a 150 frank értéket meghaladja, okiratba foglalandó. Az ezen értéket meghaladó ügylet tekintetében, rendszerint nem lehet helye tanú által való bizonyításnak. Ettől az elvtől eltérésnek van helye, kereskedelmi ügyekben (Code civil 1341) és olyan esetben, hogyha a bizonyító fél rendelkezik ugyan írásbeli bizonyítékkal, azonban ez az utóbbi fogyatékos, amely esetben „*commencement de preuve par écrit*” esete forog fenn. Ezenkívül tanubizonyításnak lehet helye, hogyha a fenforgó körülmények között lehetetlen volt a hitelezőnek írásbeli bizonyítékot szerezni; kötelemnél, amelyek előre nem látható körülmények között vállaltak, amikor írásbeli okirat felvétele lehetetlenség volt, vagy hogyha az írásbeli bizonyítékok, előreláthatatlan eset folytán — a hitelező hibája nélkül, vagy erőhatalom miatt elvesztek. (Code civ. 1348).

A nemzetközi perjog elvei szerint, valamely okirat szükségességét, valamely ügylet érvényességéhez, a „*locus regit actum*” szerint kell megítélni.* Ennélfogva a Franciaországban, illetve Begiumban kötött 150 frankot meghaladó ügylet létrejötté, más képen mint okirattal, a francia-magyar, illetve belga-magyar döntőbíróság előtt sem lesz bizonyítható. A döntőbírósági eljárás fenthivatkozott rendelkezései (fr.-magy. szab. 52 és b-magy. szab. 45. cikk) semmiképen sem értelmezhetők olyképp, mint hogyha a szabályzat ezen bizonyítási elve a nemzetközi jog fenthivatkozott elvét abrogálni akarná. Ennélfogva merőben céltalan kísérlet volna a döntőbírósági perben egy Franciaországban létrejött szerződésre nézve — a fentebb felsorolt kivételes eseteken kívül, — okirati bizonyítás mellőzésével tannbizonyítást ajánlani. A társasági szerződés, a francia-belga jog szerint csakis írásban köthető (Code de commerce 22. cikk). Ezen szerződésnél az írásbeliség konstitutív feltétel. Ugyanez áll a biztosítást ügyletre nézve is (Code de commerce 332). Merőben céltalan volna ezen ügyletek tekintetében tanubizonyítás felajánlása. Teljesen hasonló az eset a házaspár között Magyarországon létrejött ajándékozási szerződés tekintetében. Ennek bizonyítására, más bizonyító eszközt, mint köz-

* 1. Ferenczy Árpád „A nemzetközi magánjog kézikönyve” 572. cím, 459. oldal.

jegyzői okiratot felajánlani a döntőbíróági eljárásban sem lehet, mert az ügylet létrejöttéhez a közjegyzői okirat konstitutív kellék (1886: VII. t.-c. 22. §). Az okiratok értelmezése azon jogrendszer elvei szerint kell, hogy történjék a döntőbíróági eljárásban is, amely jogrendszer magára a vitássá vált jogügyletre nézve mértékadó.* Arra nézve pedig, hogy a vitássá vált jogügyletre mely jogrendszer mértékadó? az uralkodói nemzetközi magánjogi felfogás szerint, az „*autonómia voluntatis*” elve irányadó. Ez az elmélet azt kutatja, hogy — amennyiben a feleknek a szerződéskötésekor kifejezett akarata ebben az irányban kifejezett, vagy felismerhető rendelkezést nem tartalmaz — „minő jog uralma alá rendelték volna jogügyletüket, ha a szerződés kötésekor erre figyelmük kiterjedt volna.”**

A közokiratok bizonyító ereje a francia-belga jogrendszerben másképpen van szabályozva, mint a magyar jogban. A Pp. 335. §. szerint (és ez a rendelkezés lényegileg megegyezik a német Z. P. 0. 415. §. 2-vel) a közokirat, ha tartalma és alakja szerint ilyenül jelentkezik, az ellenkező bebizonyításáig valódinak tekintendő. Vagyis a valódiság vélelmét bírja a maga számára, azonban az ellenbizonyítás lehetséges. Az ellenbizonyítás módja, vagy lehetőségei tekintetében nincsenek sem szabályok, sem korlátok felállítva. Másként áll ez a francia-belga jogban. Utóbbi szerint, (Code civil 1319) a közokirat teljes hitelű bizonyíték a felek között.*** A közokirat tartalmával szemben, a perben magában ellenbizonyítani nem lehet. Ha valaki a közokirat tartalmával szemben kíván bizonyítani, annak előbb meg kell támadni a közokiratot, ami az „*inscription de faux*” által történik. Ez külön eljárás, az okirat hamisságának polgári perben való megállapítására, amelyről a Code de procédure civile 214—225. cikkei („*faux incident civil*”) részletesen rendelkeznek. A francia közokiratnak ez a bizonyító ereje szükségképpen fenáll a döntőbíróági eljárásban is. Bar szerint „Was in dem Lande der Errichtung der Urkunde als korrekt und authentisch gilt, ist überall so anzusehen.”**** Ez az elv nyer kifejezést a Pp. 315. §-ban is. Amennyiben tehát a döntőbíróági perben, valamely francia közokirattal szemben, (legyen az akár hatósági irat, akár „*acte notarielle*”, akár „*constat d'huissier*”), a magyar fél ellenbizonyítani kíván, úgy *nem lesz elég az ellenbizonyítást felajánlani, hanem meg kell támadnia a kérdéses közokiratot dLi ..inscription de faux*” jogeszköze által és pedig még az írásbeli

* Meili: Das Internationale Zivilprozesrecht. „. . . Die Interpretation der privaten und auch öffentlichen Urkunden richtet sich nach dem Gesetze dem das Rechtsverhältnis materiell untersteht.” (398. old.)

** Lásd: Dr. Ferenczy Árpád: „A nemzetközi magánjog kézikönyve.” 407-ik cini (328. old.)

*** Code civil 1319. „L'acte authentique fait pleine foi de la convention qu'il renferme entre les parties contractantes et leurs héritiers ou ayant-cause. Néanmoins en cas de plaintes en faux principal, l'exécution de l'acte argué de faux sera suspendue p.r la mise en accusation . . .”

**** Bar: „Theorie und Praxis des internationalen Privatrechts” II. köt. 370. old.

eljárás folyamán, mert ellenkező esetben a döntőbírótság kötve lesz a közokirat tartalmához. Ez a közbevetett eljárás az illetékes francia belföldi bíróság által fog lefolytattatni.

A *magánokirat* tekintetében is eltérőek egymástól, egyrészt a francia-belga perjog és másrészt a magyar perrendtartás rendelkezései. A Pp. 337. §. szerint az aláírásában nem tagadott, vagy bebizonyított magánokirat, az aláírást megelőző szöveg tekintetében — amennyiben az okirat külső rendellenességei ennek nem mondanak ellent — a valódiság vélelmét állapítják meg. A francia-belga jog e tekintetben is tovább megy,* mert, hogyha az aláírás nem tagadtatott, vagy bebizonyítást nyert, úgy a magánokirat tartalmi valódisága is — a felek között — hitelesnek tekintendő.** Vagyis ebben az esetben, a magánokirat tartalmával szemben sem lehet egyszerűen ellenbizonyítást ajánlani, hanem meg kell támadni a magánokiratot — épen úgy, amint ez fentebb a közokiratról előadatott — az „inscription de faux” jogeszközével. Megegyeznek egymással a francia-belga perjog és a magyar perrendtartás rendelkezései abban, hogy a magánokirat valódiságának tagadása esetében, a valódiság bizonyítása (Echtheitsbeweis) azt terheli, aki az okirattal bizonyítani kíván (Pp. 336. §.). A magánokirat valódiságának bizonyítása („*vérification d'écritures*”), a francia-belga perjog szerint bizonyos formákhoz van kötve, amelyek a Code de procédure civile 193—213. cikkeiben részletesen körül vannak írva és az erre vonatkozó bizonyítási eszközök megállapítva. Kérdés vethető fel, hogy hogyan történik a valódiság bizonyítása („Echtheitsbeweis”) a vegyes döntőbíróstágok előtt? Ez a kérdés annál indokoltabb, mert a francia-belga perjog szerint hogyha valamely, a kereskedelmi bíróság előtt folyó perben, a magánokirat aláírása tagadásba vétetik, úgy a „*vérification d'écritures*” nem a kereskedelmi bíróság, hanem a polgári bíróság előtt folytattatik le; ugyanúgy, mint a?on esetben is, hogyha a közokirat valamely kereskedelmi bíróság előtti perben támadtatott meg az „*inscription de faux*” által. A valódiság bizonyítása iránti eljárásban előbb ítéletet hoz a polgári bíróság és a főel járás azután folytattatik. Közelfekvő volna az analógia, hogy ebben az esetben is ugyanaz áll. mint az „*inscription de faux*” esetében, hogy a döntőbíróstág meg fogja keresni a francia bíróságot ezen közbevetett eljárás lefolytatására. Ez az analógia azonban nem talál, mert míg az első esetben a közokirat érvényéről volt szó és azzal szemben a fenthivatkozott nemzetközi magánjogi elv alapján az illető állam belföldi joga volt mérvadó, addig az utóbbi esetben a perbíróstág joga, a „*lex fori*”

* Code civil 1322: L'acte sous seing privé, reconnu par celui auquel on l'oppose ou légalement tenu pour reconnu, a entre ceux qui l'ont souscrit et entre leurs héritiers et ayant-cause la même foi que l'acte authentique.”

** Code civil 1329: „L'acte soit authentique soit sous seing privé fait foi entre les parties même de ce qui n'y est exprimé qu'en termes énonciatifs, pourvu que renonciation ait un rapport direct à la disposition. Les énonciations étrangères à la disposition ne peuvent servir que d'un commencement de preuve”.

mérvadó, vagyis a belga-magyar eljárási szabályzat 45 cikkében (fr.-magy. szab. 52. cikkében) foglalt bizonyítási elv lesz mérvadó és a döntőbíróság az eziránt felajánlott bizonyítékok tekintetében nem lesz kötve sem a bizonyító eszközökben, sem az eljárás módjában.

Az okirattal való bizonyítás tekintetében egy nevezetes ponton eltérő rendelkezések foglaltatnak a francia-magyar és a belga-magyar szabályzatok között. Vonatkozik ez az *okiratfelmutatási* kötelezettségre. A francia-belga perjog szerint az ellenfél nem szorítható arra, hogy a birtokában levő okiratot felmutassa; nem úgy amint ez a kötelezettség, a Pp. 325. §-ban (a német Z. P. O. 423 §-ban körülírt „Editionspflicht” nyomán) bennefoglaltatik. A francia-belga perjog ebben még azon a perjogi állásponton áll: „nemo tenetur edere contra se.” A francia-belga perjogban a bírónak nincsen kényszereszköze arra, hogy az ellenfelet okiratfelmutatásra kötelezze, sem pedig abban a kérdésben, hogy a kérdéses okirat az ellenfél kezében van-e? nincsen helye eskü általi bizonyításnak (amint ez a Pp. 327. §-ban, eskü alatti kihallgatása az okirat felmutatására kötelezett félnek) körül van írva. Mindazonáltal, az ellenfélnek az okiratfelmutatása körüli vonakodása, nem marad a francia jogban sem következmények nélkül, mert ezen magatartása a bíróság meggyőződését reá nézve hátrányos irányban fogja befolyásolni. A döntőbírósági szabályzatok, — nyilván a német perjog befolyása alatt, — recipiálták az okiratfelmutatási kötelezettséget. A francia-magyar szabályzat 54. cikke azt rendeli, hogy a bíróság az eljárás minden szakaszában elrendelheti, minden olyan iratnak vagy okiratnak a felmutatását, amelyet szükségesnek tart. Ezeket az iratokat és okiratokat, közölni kell a kormány megbízottakkal és a felekkel. A belga-magyar szabályzat 53. cikke tovább megy ennél, mert azt rendeli, hogy az elnök az eljárás bármely szakaszában, minden alkalmasnak látszó intézkedést megtehet arra nézve, hogy olyan iratoknak vagy okiratoknak a titkárságnál vagy más általa kijelölendő helyen való letételét biztosítsa, amelyeket az ügy tisztázására szükségesnek tart. A feleknek joga van azokról tudomást venni. Korlátozás nélkül helye van a francia-belga perjogban is a kereskedelmi könyvek felmutatásának” (Code de comm. 21). Kereskedők között — a szabályszerűen vezetett kereskedelmi könyvek — teljes bizonyító erővel bírnak (Code de comm. 20); nem kereskedővel szemben csak részbizonyítékul szolgálnak és eskü által kiegészíthetők. (Code civ. 1329. és 1330). A kereskedelmi könyvek bizonyító ereje, *Bar* szerint általában a „lex fori” szerint ítéendő meg.* Ferenczy szerint,** a kereskedelmi könyvek bizonyító ereje tekintetében, a könyvek vezetésének a helye, vagyis a „locus regit actum” elve az irányadó, olyképen azonban, hogy a bizonyító erő terjedelme a belföldi kereskedelmi könyvek bizonyító erejének mérvét meg nem haladhatja; ennyiben tehát a

* Bar: Theorie und Praxis. II. köt. 382.

** Ferenczy: A nemzetközi magánjog kézikönyve. 574. cini. 462. old.

„lex fori” is tekintetbe veendő. A döntőbírósi eljárásban, a mérlegelés szabadsága (b.-magy. szab. 45; fr.-magy. szab. 52), vagyis a „lex fori” lesz a vezető elv, azonban — helyes megítélés szerint, — ennek az elvnek alkalmazásával sem lehet a kereskedelmi könyveknek nagyobb bizonyító erőt tulajdonítani, mint aminő őket a „lex loci actus”, vagyis a könyvek vezetési helyének joga szerint megilleti.

A *tanúbizonyításról* (preuve testimoniale) a belga-magyar szabályzat 46. cikk 2, 47—49. cikkei és a francia-magyar szabályzat 53, 55—59. cikkei rendelkeznek. A francia-belga perjog, — amint ez már említve volt, — a tanúbizonyítás iránt rendkívül bizalmatlan és polgári perekben tanúbizonyításnak — elvileg — csak a 150 frankon aluli ügyekben van helye. (Code civil 1342—1346). Kereskedelmi ügyekben, — kivéve azon ügyleteket, amelyekben az okirat konstitutív kellék —: tanúbizonyítás is helyt foghat. A tanuzási képesség nagyon megvan szorítva a Code de proc. civ. 268 által*. A döntőbírósi eljárások a tanúbizonyítás tekintetében önálló „lex fori”-t létesítettek, amely azonban a francia-belga perjog nyomait erősen magán viseli. A francia-magyar szabályzat 59. cikk 2 bek. a Code de proc. — alant eredetben idézett — rendelkezésének a maradványa, mindenesetre azzal a módosítással, hogy az említett személyek ugyan kihallgathatók, azonban nem eskethetők meg. A belga-magyar eljárásban ez is el van hagyva és 48. cikk 2. bek.-e. a bíróság belátására bizza az eskü mellőzését, ha a körülmények ezt indokoltá teszik; nevezetesen, hogyha a tanú valamelyik félnek közeli rokona. A tanúkihallgatást foganatosíthatja a döntőbírósi bíróság maga, — mely esetben a tanú megidézése az illető kormány megbízott útján történik, — vagy pedig kihallgatható a tanú megkeresés útján.** Amennyiben a tanúkihallgatás megkeresés útján foganatosíttatik, úgy a megkeresett belföldi bíróság, a Pp. 16. §-ában körülírt elv értelmében jár el; vagyis a magyar polgári perrendtartást alkalmazza, feltéve, hogy a döntőbírósi megkeresésében nem foglaltatik valamely kifejezett kívánság és hogy ez a kívánság a haza jog valamely tiltó rendelkezésébe nem ütközik. Ennélfogva, a kihallgatandó tanúhoz intézendő általános kérdések, valamint a tanú megesketése (assertorius eskü), a Pp.-ben foglalt elvek szerint történik. A tanúkihallgatás felvételét a döntőbírósi bíróság a költségek letétbehelyezésétől teheti függővé (b.-magy. szab. 46. cikk ut. bek.; fr.-magy. szab. 55. cikk ut. bek). Ugyanez vonatkozik a szakértői bizonyítás költségeire is. Megfelel a IV. hágai magánjogi konferencia I. (perjogi) egyezmény 23. cikkében foglalt elvnek a szabályzat azon rendelkezése, hogy a szegény fél, aki az elő-

* Code de proc. civ. 68: „Nul ne pourra être assigné comme témoin, s'il est parent ou allié en ligne directe de l'un des parties ou son conjoint même divorcé”.

** A belga-magyar eljárásban a tanúkihallgatás foganatosítható a döntőbírósi bíróság által kiküldött 1 vagy 2 bírótág előtt tartandó „külön tárgyaláson is. (46—2.)

zetes perbeli biztosíték adása alól mentesítve van, ezáltal még a tanú, illetve szakértői bizonyítás költségelőlege alól nincsen feloldva. A francia-magyar szabályzat 87. cikke ezt kifejezetten kimondja. A belga-magyar szabályzatban ez nincsen ugyan kimondva, de a hágai 1905 július 17-iki perjogi egyezményből következik, amely egyezményt Belgium is aláírta és amely egyezmény a trianoni szerződés 221. cikke által vele szemben revalidáltatott. A francia-magyar eljárás 56 cikke az igazolatlanul elmaradó tanúval szemben gyakorlandó büntetési jogot szabályozza. (Analog rendelkezés van a román-magyar eljárás 46. cikkében). A korábbi szabályzatokban ilyen rendelkezés nem volt felvéve, azonban a döntőbíróági gyakorlatban tényleg alkalmaztatott és a francia-magyar szabályzat vonatkozó rendelkezése a döntőbíróóságok idevágó gyakorlatának megerősítése. Megemlítést érdemel, hogy a francia-magyar szabályzat 59. cikke a tanúra nézve és a 61. cikke, a szakértőre nézve, azt mondja, hogy megesketésük saját hazájuk törvénye szerint, kell, hogy történjék. Ez a rendelkezés, át van véve a görög-német eljárás 55 , ill. 59. cikkéből. Ez a rendelkezés — logikus értelmezéssel — analog módon kiterjed a fél eskü alatti kihallgatására, illetve megesketésére is. Egyebekben legyen szabad utalni „A francia-német vegyes döntőbíróági eljárás” 22. és 23. oldalain foglaltakra.

A *beismerés* mint bizonyító eszköz tekintetében, a megelőző fejezetben foglaltakon felül kiemelést érdemelnek a következők: A beismerésnek azt a módját, amikor az ellenfél valamely perbeli állítás valóságát a perben, vagy peren kívül, önként elismeri, „szabad beismerésnek nevezik. A francia-belga perjog ezenfelül ismeri a beismerésnek egy másik módját is, nevezetesen azt a módot, hogy az egyik peres fél aziránt folyamodik a perbíró-sághoz, hogy az ellenfél, bizonyos — az ellenfél által személyes tudomásból ismert — tények tekintetében való nyilatkozattételre szólíttassék. Ezt a módját a bizonyításnak a francia-belga perjogban *y interrogatoire sur faits et articles*”-nek nevezik.* Ennek a bizonyításnak a tárgyában a bíróság ítélettel határoz. A vonatkozó bizonyításfelvételt a Code de proc. civ. 324—330. cikkei részletesen szabályozzák. A peres fél, aki ezzel a bizonyító eszközzel kíván bizonyítani, az eljárás bármely szakaszában Írásbeli kérelemmel („*requête*”) fordulhat a bírósághoz és kérdőpontokat tartozik bemutatni, amelyekben a bizonyítani kívánt lényeges tényekre vonatkozó kérdések és tényrészletezések foglaltatnak. Az ellenfélnek ezen eljárás során tett nyilatkozata jegyzőkönyvbe foglaltatik és az ezen nyilatkozatban foglalt beismerés a „perbeli beismerés” („*aveu judiciaire*”) hatályával bír. A francia-belga perjogban ezen eljárás kérhető, amellet, hogy a perbíró-ságnak mindig joga van

* Code de proc. 324: „Les parties peuvent en toutes matières et en tout état de cause, demander de faire interroger respectivement sur faits et articles pertinents concernant seulement matière dont est question sans retard de l'instruction ni du jugement”.

a peres feleket megidézni és a perbeli tényállítások tekintetében személyesen meghallgatni. Ez az utóbbi módja a bizonyításnak a döntőbíróági eljárásban is kifejezetten fentartatott. (b.-magy. szab. 50; fr.-magy. szab. 60. cikk.) Azon elvnel fogva, hogy minden bizonyítási eszköz meg van engedve a döntőbíróági eljárásban, szükségképen következik, hogy az „interrogatoire sur faits et articles” útján való bizonyítás, a döntőbíróág előtti eljárásban is helyet foghat. Ezzel kapcsolatban legyen megemlítve, hogy a bizonyítás azon módjának, amelyet az angol-amerikai jogban „affidavit” által való bizonyításnak neveznek, szintén helye lehet a francia-magyar, illetve a belga-magyar döntőbíróági eljárásban. A francia-magyar döntőbíróági perben azonban csak azon keretek között, amelyekben ezt a szabályzat 53. cikke megengedi.*

Eskü által való bizonyítás, eddig a döntőbíróágok gyakorlatában. — az eddig közzétett határozatokból kitűnően, — nem fordult elő. Fentebb megemlítést nyert, hogy az eskü által való bizonyítás a francia-belga perjogban ugyan létezik, azonban a gyakorlatban úgyszólván ismeretlen. A döntőbíróágok gyakorlatában is ugyanez a szerep jut a bizonyítás ezen nemének. Már a szabályzatok maguk, kivételes bizonyító eszköznek tekintik az eskü által való bizonyítást. (A francia-német rendszerű eljárási szabályzatok szövegében ez kifejezetten ki van mondva). A gyakorlat ezt az álláspontot még jobban kidomborította. Az eskü által való bizonyítás szabályozásában különösen plastikusan mutatkozik az a tény, hogy az egyes döntőbíróági eljárási szabályok mindig a győztes állam jogrendszeréből indulnak ki, amely azután az illető eljárási szabályzatban érdekelt legyőzött állam joga által befolyásoltatik. Így a belga-német szabályzatban (53) az eskü által való bizonyítás, főeskü és bírói eskü („serment décisoire” és „serment déféré d'office”) által történik, ami kétségkívül — a német Z. P. O. 451 és következő §§-aiban, („Haupteid”) illetve a 475. §-ban („richterlicher Eid”) foglalt rendelkezésekből van átvéve. Ezzel szemben a magyar polgári perrendtartás, az eskü által való bizonyítást a „fél eskü alatti kihallgatása és a fél esküje” alakjában ismeri (Pp 368—380) és ennek megfelelőleg a belga-magyar eljárási szabályzat is mellőzte az „eskü”-t, és az 50 cikk e helyett a fél személyes meghallgatását, illetve eskü alatti kihallgatását aktiválja. Analog rendelkezés a francia-magyar eljárási szabályzat 60. cikkében. (A francia-magyar eljárás e melleit még külön a fél személyes megjelenését is ismeri. — 80. cikk 2. bek.). A bizonyítás ezen nemének a szabályzatba való belefoglalása még nem jelenti azt, hogy a döntőbíróág a fél eskü alatti kihallgatása tekintetében a Pp. 369., 370. és 371. §§-aiban foglalt rendelkezéseket fogja alkalmazni; ennél fogva a periratokban nem lehet úgy operálni ezen bizonyító eszközzel, amint a felek hazai bíróságok előtti tárgyalásokon ezzel operálni szoktak és nem lehet a

* Az „affidavit” által való bizonyításra nézve vesd össze: „A francia-német vegyes döntőbíróági eljárás” 24. oldalán mondottakat is.

per sorsát erre bízni, mert ez a bizonyító eszköz a döntőbírósi perben, teljesen kivételes és alkalmazása, ugyanúgy mint a vele való bizonyítás módja, egészen a döntőbírósi diskreciójától függ. Külön megemlítést igényel, hogy a Pp. 373. §-ban körülírt eskü alatti kihallgatás, (a német Z. P. O. 254. §-ban említett „Offenbarungseid” és 426. §-ban körülírt „Editionseid”) a francia-belga perjogban ismeretlen; ennél fogva ilyen bizonyítás felvétele iránt nem lehet helye bizonyítási indítványnak sem.

A bizonyítás kérdésével kapcsolatban a francia-belga perjognak még egy sajátos rendelkezése igényel felemlítést. A francia-belga perjogban ugyanis, hogyha a tanúbizonyítás felvétele („enquête”) valamelyik peres fél kérelmére elrendeltetett, úgy az ellenfelet a törvénynél fogva megilleti a jog, hogy az elrendelő végzésben foglalt tényekre ellenbizonyítást („*enquête contraire*”) foganatosítson a bíróság. Az ellenbizonyítás, az állított tényekkel ellenkező, azokat kizáró tények bizonyítása. Az ellenfélnek jogában van, hogy erre a célra — anélkül, hogy ez magában a bizonyításrendelő végzésben foglaltatnék — tanúinak megidézését kérje. Kérdéses lehet, hogy az „*enquête contraire*”-hez való jog a francia-magyar, illetve belga-magyar döntőbírósi eljárásban is megilleti-e az ellenfelet? Gyakorlatilag ritkán fog ilyen kérdés felmerülni, mert a döntőbírósi perben a tanúbizonyítás maga ritkán rendeltetik el. A döntőbírósi szabályzatok a kérdést nyitva hagyják. Abban az esetben, hogyha a bizonyításfelvétel megkeresés útján foganatosítatik, úgy a francia (belga) bíróság a saját belföldi jogát fogja alkalmazni és így a francia (illetve belga) fél a magyar fél kérelmére elrendelt és a francia (illetve belga) területen foganatosított tanúbizonyítás esetében az „*enquête contraire*” jogaival fog élni. Nem forog fenn ok arra, hogy a reciprok esetben, vagyis, hogyha a francia (belga) peres fél kérelmére a döntőbírósi által elrendelt tanúbizonyítás foganatosítása Magyarországon történik, — a magyar fél az *adaequat* jogtól megfosztassék.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
I. FEJEZET.	
Általános jellemzés. Összehasonlítás. Azonos és eltérő rendelkezések a francia-magyar és belga-magyar döntőbírósi eljárásban	8
II. FEJEZET.	
A francia-magyar eljárási szabályzat rendelkezéseinek eltérései a francia-német rendszerű szabályzatoktól és a belga-magyar szabályzat rendelkezéseinek eltérései a belga-német rendszerű szabályzatoktól	23
III. FEJEZET.	
A francia-belga peres eljárás sajátosságai és azoknak befolyása a döntőbírósi perre	37
IV. FEJEZET.	
Hatásköri kérdések	49
A) Honossági és hatásköri kérdések összefüggése	51
B) Egyes hatásköri kérdések tüzetesen	54
Hatáskör a trianoni szerződés 232 e, alapján.....	54
Hatáskör a trianoni szerződés 232 f, alapján	58
Hatáskör a trianoni szerződés 232 i, alapján	63
Hatáskör a trianoni szerződés 239. cikk b. pont 2. bekezdése alapján	72
V. FEJEZET.	
Az eljárás szerkezete	85
VI. FEJEZET.	
Bizonyítási kérdések	95

Értelemzavaró sajtóhibák:

- A 27-ik oldalon a jegyzet szövegének utolsó sorában „perjogi egyezményének cikkén” helyett: „perjogi egyezményének 23. cikkén”
- a 45-ik oldalon a 24-ik sorban „sout” helyett: „sont”
- az 55-ik oldalon a 8-ik sorban „angol-német vegyes döntőbíróóságok” helyett: „angol-német vegyes döntőbíróóságnak”
- a 70-ik oldalon a szöveg utolsó sorában „15. cikke pontjában” helyett; „15-ik cikk e, pontjában”
- a 71-ik oldalon alulról a 3-ik sorban „ugvanezen” helyett: „ugyanezen”
- a 75-ik oldalon a 8-ik sorban „hogyha a belga bíróság” helyett: „hogyha a francia (belga) bíróság”
- a 90-ik oldalon a 10. sorban „arbitrât” helyett: „arbitral” — olvasandó.